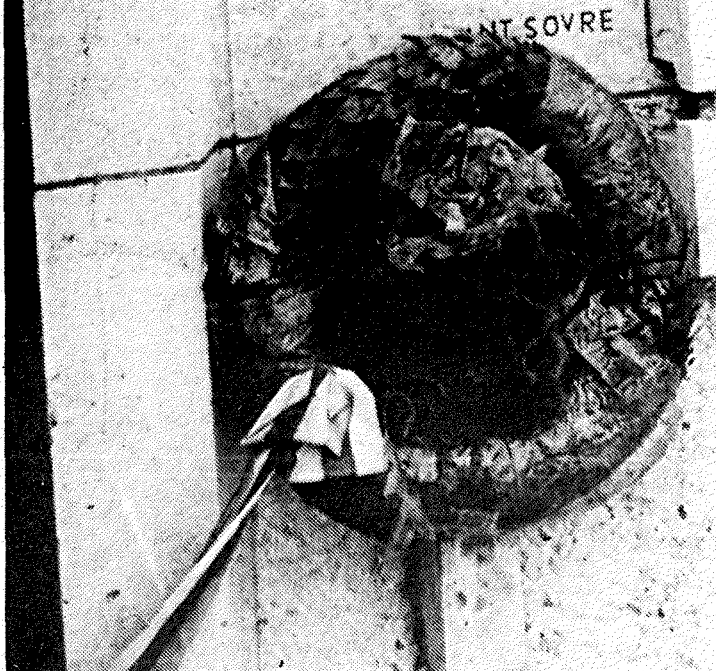

tv-15naš TOVARIS

Št. 43
31. oktobra 1985.
Leto XXIII

glasilo zveze združenj borcev nov in zveze rezervnih vojaških starešin slovenije

UMRLI? DA STE UMRLI?
NE! ZIVITE!
TO PRICA KAMEN TA
IN SRCA NASA
POMLIIVA ŽRTVE
BRIDKO PLEMENITE
KI VZELA NASE JO MLADOST
IE VASA
SPOMIN KRVI ZA DOM
IN NAS PRELITE
NENEHOMA SE V DUSAH
NAM OCLASA
VAM PLETE VENEC
HVALE VEKOVITE
IZ RODA V ROD
NAJ ZIVA SE PREKASA
TAKO SIJALI BOSTE
V ZARIJ SLAVE
DOKLER IZ VIR NE USAHNE
VASE SAVE

Dan mrtvih

je samo bežen trenutek na nezaustavljivi poti nas živih, ki nas nenehno poganja tisočero skrbi in obveznosti, tako da se utegnemo le malokdaj z mislijo ozreti nanje, katerih korak je za vselej zastal, a v nas vendarle živijo dalje – ob dnevu mrtvih zagotovo s poživljeno močjo.

Skromno, toda delovno

Srečanje nekdanjih bork in borce NOV Notranjskega odreda minuli teden v ljubljanskem domu JLA je izzvenelo predvsem delovno in tovariško. Odbor skupnosti borcev Notranjskega odreda je kritično spregovoril o dosedanjem delu. Mitja Tollazzi, predsednik odbora skupnosti, je v svojem poročilu nanizal vrsto slabosti, ki so spremljale delovanje letga. Veliko let je zamujenih, toda zatrujejo, da bodo zamu-

Vsem borkam in borcem so izročili spominske medalje Notranjskega odreda

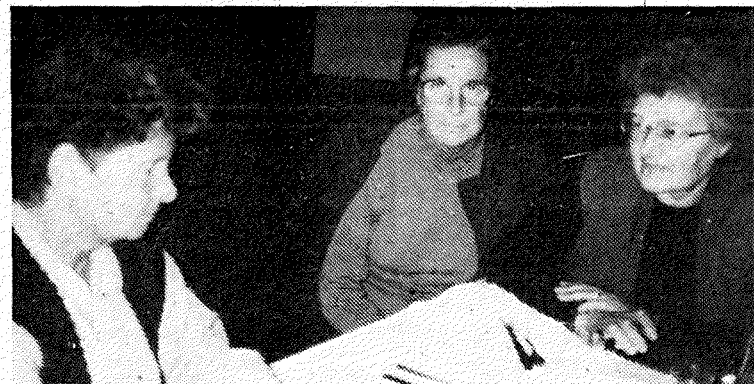
jeno skušali premagati z aktivnejšim delom vseh borcev in bork Notranjskega odreda. Med glavnimi nalogami je vsekar zbiranje gradiva za monografijo Notranjskega odreda, ki naj bi jo uredil Franci Strle.

Delovnega srečanja so se udeležili tudi predstavniki 18. divizije, jurišnega bataljona te divizije in Dušan Gorkič, ki je v imenu RO ZZB NOV Slovenije pozdravil vse navzoče in izrazil vso podporo pri uresničevanju načrtanih nalog. V skupnih prizadevanjih vseh, zlasti znotraj med borci Notranjskega odreda, bodo zagotovo uresničene.

Alojz Ojstrež (drugi z leve), zdaj že pri dvainosemdesetih, je še pripravljen sodelovati pri pisanju monografije

Med udeleženci delovnega srečanja so bile tudi Draga Rome, Anica Mele-Zalka in Anica Cerar, nekdanje borke znane Dekliške čete, edine ženske čete na Slovenskem, ki je štela 16 deklet. Z drugimi soborkami Notranjskega odreda se sestajajo vsako leto in obujajo spomine na partizanska leta. Zavzele so se za to, da bi se v spomin na tiste, ki so dale svoja življenja za naš boljši jutri, oddolžili tako, da bi vsaj poimenovali nekatere vzgojne ustanove ali šole po njih. Vsa dosedanja prizadevanja niso obrodila sadov, upajo pa, da bo le uslišana njihova želja.

Nekdanje borke Dekliške čete (od leve proti desni): Draga Rome, Anica Mele-Zalka in Anica Cerar

Ob koncu delovnega srečanja so vsem borcem in borkam Notranjskega odreda izročili spominske medalje. Za prijetno razpoloženje pa so poskrbeli učenci 3. b razreda osnovne šole Hinko Smrekar iz Šiške. Ker se tega srečanja v Ljubljani niso mogli udeležiti vsi borci, bosta podobni srečanja tudi v Postojni in Cerknici.

Jože Čurin

Celje med najbolj onesnaženimi kraji

Celjska klima, ki je bila pred vojno zelo primerna celo za zdravljenje astmatikov (v mesto ob Savinji so prihajali iz različnih krajev Jugoslavije), se je v letih po osvoboditvi tako spremenila, da ni poslabševala samo te bolezni, ampak je povečevala obolenost prebivalcev na dihalnih sploh. Zdravstvene raziskave so namreč pokazale, da je boleznih dihal za 30 odstotkov več kot v sosednjih (ekološko čistejših) krajih, znatno več pa je tudi srčnih obolenj.

Takšno skrajno neugodne, v nekem smislu že katastrofalne spremembe so povzročali seveda isti razlogi, kot bi jih našli vsepovsod drugod. To so neznanje in nevednost, ekološka neozaveščenost, nesposobnost, da bi videli posledice, in ne nazadnje pomanjkanje regulative, ki bi opredeljevala, kaj kje smejo in česa ne smejo graditi ali razvijati. Tako ni čudno, če se je Celje »povzpelo« med najbolj onesnažene slovenske kraje, to je tiste, ki jih uvrščajo v najvišjo, četrto kategorijo. To je seveda neslavno prvenstvo,

neje so izvedeli da pred tem tovarna kar nekaj let sploh ni delala! Nasprotniki so opirali svoja mnenja na to, da takšno tovarno ne gre postavljati v urbanizirano okolje, še posebej, če ima izrazito kotlinsko lego (inverzije), kakršno ima Celje. Rezultat je bil tak, da so tovarno sicer postavili, občinska skupščina pa je (1978.) sprejela sklep, po katerem druga faza ne pride v poštev.

Podobne težave je imela kasneje Cinkarna z gradnjo tovarne žveplove kisline. Zgradila jo je, ker ji je uspelo prepričati, da bo ob opustitvi

šega zraka in nad inverzijo, ki je v kotlini na višini povprečno okrog 120 metrov nad Celjem. (To pri gradnji niso upoštevali, saj je dimnik v resnici visok le 100 metrov, sicer pa takšni dimniki tudi niso rešitev, ker pomenujejo v bisvu le sredstvo, s pomočjo katerega pošiljamo žveplo drugam).

Vrsta otipljivih dosežkov

Boj za čistejšo celjsko okolje je bil največkrat razumljen kot boj zoper Cinkarno, in celo kolektiv. To je bilo seveda skregano s pametjo kot z resnico. Je pa vsekakor res, da je zaostren odnos družbenopolitične skupnosti do največje celjske onesnaževalke spodbudil nastanek prvega občinskega družbenega dogovora o varstvu okolja v republiki, in da je prav tako spodbudil najodgovornejše dejavnike v Cinkarni, da so pripravili in sprejeli program ekonomske in ekološke sanacije. Poleg študije Model sanacije ozračja v urbanizirani kotlini, ki ima praktično vrednost tudi za druga okolja, je Celje dobilo vrsto strokovnih raziskav, kataster onesnaževalcev, ANAS (avtomatski nadzorni alarmni sistem – tudi prvi v republiki) in drugo.

Vse to je omogočilo, da je varstvo okolja (ob posebni službi v okviru Zavoda za socialno medicino in higieno) dobilo tudi strokovno podlago – od meritev do analiz, oziroma da se lahko začeli strokovno spremljati onesnaževanje od polurnih koncentracij naprej, s tem pa tudi uresničevati določbe, sprejete z družbenim dogovorom in alarmirati javnost ob kritičnem onesnaževanju. Takih alarmov je bilo veliko (tudi prve stopnje), največja polurna koncentracija žveplovega dioksida pa je bila v kurilni sezoni 1983 in je do-

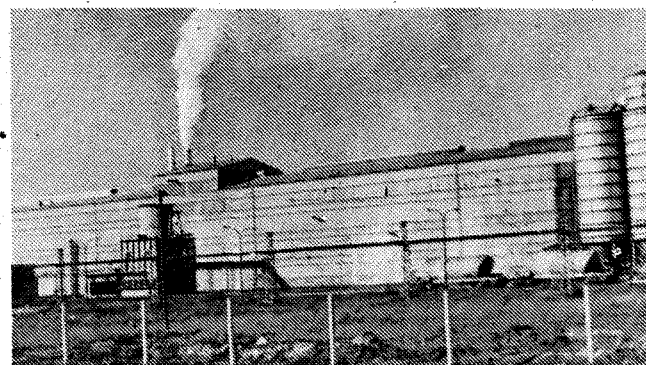
segla 4,56 mg v kubičnem metru.

Raziskave so tudi pokazale, da onesnaženost ni porazdeljena enakomerno po vsem Celju, temveč je največja v Gaberju (lokacija Cinkarne in tovarne EMO), na Dolgem polju, v starem mestnem središču, na Aljaževem hribu itd.

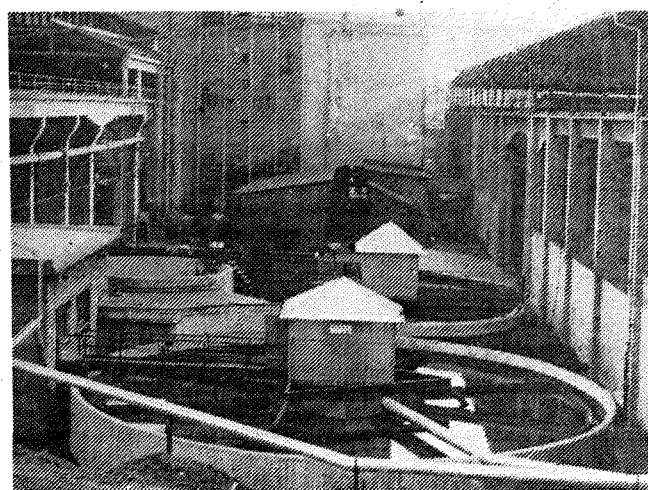
Velika vlaganja Cinkarne

V Cinkarni vedo povedati, da je bila ta organizacija do 1976. leta ena najhujših onesnaževalcev zraka in vode, saj je imela eno samo čistilno napravo za odpadne vode, in še to s preskromno zmogljivostjo, medtem ko so dimne pline čistili mehansko. To je bila tudi prelomnica, ko so pripravili sanacijski program in celo vrsto nalog vključili v družbeni dogovor o varstvu okolja od 1976 do 1980. Šlo je za 23 nalog, ki so jih ocenile tudi nekatere pristojne republiške institucije. V teh letih so za ekološko sanacijo namenili 378,2 milijona dinarjev po obveznostih iz družbenega dogovora in 332,4 milijona dinarjev za naloge zunaj tega dogovora.

Tako so zmanjšali onesnaževanje zraka od 650 kg žveplovega dioksida na uro v letu 1977 na 355 kg lani. V tem času so zgradili tri čistilne naprave za odpadne vode, vpeljali sistem meritev, in tako merijo emisijske koncentracije žveplovega dioksida in trioksida ter prahu, imisijske koncentracije žveplovega dioksida, smer in hitrost vetra, vode analizirajo na 31 krajih, enkrat na leto pa tudi vpliv odpadnih vod z biološkimi in kemijskimi analizami. Cinkarna bo nosilka drugega dela študije o modelu sanacije ozračja v urbanizirani kotlini, v tem okviru bodo obnovili tudi kataster onesnaževalcev, ki bo pokazal njen delež v letošnjem letu.

Cinkarniška vsakdanost se zažira v pljuca

Nova čistilna naprava industrijskih voda v starih obratih Železarne Štore, 1982

Sicer naj bi v prihodnjem srednjeročnem obdobju zmanjšali emisije žvepla na 255 kg/h, čeprav bi ohranili proizvodnjo žveplove kisline v obratu KKC, ki bi ga morali zapreti, oziroma če bi celo povečali to proizvodnjo do skrajne zmogljivosti 292 tisoč ton na leto. Zmanjšanje onesnaževanja ob povečevanju proizvodnje zbuja dvome, utemeljujejo pa ga z uvedbo sodobnejše tehnologije.

Preveč žvepla na prebivalca

Sicer pa podatki kažejo, da je Cinkarna v resnici še vedno največja celjska onesnaževalka, saj je lani dosegel njen delež v skupni emisiji 73 odstotkov, na dan pa pošlje v ozračje, po občinskih podatkih, 370 kg žvepla. Tako rekoč ob boku ji je tudi po onesnaževanju in ne le lokacijsko – tovarna EMO z emisijami izjemno strupenega fluora.

Podatki za obdobje od 1981 do 1985 pa kažejo, da je industrija zmanjšala emisije žveplovega dioksida od 6007 na 4620 ton, torej za 1378 ton, druga industrija za 575 in terciarne dejavnosti za 167 ton, medtem ko se je emisija iz drobnih kurišč zaradi vedno večje porabe trdih goriv povečala za 89 ton. Teoretično je torej celjsko ozračje obremenjeno na leto z več kot 4600 tonami žvepla, kar daje povprečno dnevno količino približno 12,6 tone ali približno 37 dag na prebivalca ali nad 3 kg na kvadratni meter (upoštevano širše mesto). To je seveda občutno preveč, zato je treba razumeti družbenopolitično skupnost ali pristojne odgovorne službe, če na primer Cinkarni ne morejo predpisati, s kolikšnimi količinami sme onesnaževati ozračje oziroma oko-

lje, ampak ji lahko kvečjemu predpiše, kolikšne emisije ne smejo biti. V tem smislu bo predvideno zmanjšanje na 255 kg (možno seveda le ob normalnem obratovanju) lahko veljalo seveda za določeno obdobje, potem bo treba količine zopet zmanjšati.

Treba je dodati, da je v Celju zelo veliko onesnaževalcev in da k onesnaževanju zlasti pozimi in v najbolj neugodnih klimatskih razmerah pomembno prispevajo tudi kurišča. To dokazujejo meritve: v kurilni sezoni 1983/84 se je Celje z 0,24 mg žvepla v kubičnem metru uvrstilo na četrto mesto za Trbovljami, Črno in Hrastnikom, z največjo koncentracijo 1,05 mg pa je bilo celo na drugem mestu. V času zunaj kurilne sezone je koncentracija dosegla 0,02 mg, Celje pa uvrstitev na enajsto mesto.

Boljši uspeh pri vodah

V družbenem načrtu za to srednjeročno obdobje so si v Celju zastavili cilj, da bi opravili četrto stopnjo onesnaženosti površinskih voda. Toda to očitno ne bo uspelo. Kljub temu so uspehi tu boljši kot pri varstvu zraka. Voda Savinje (še relativno čista, s primerno obdelavo dobra za pitje), v Tremarju jo umazana Voglajna poslabša za razred (primerna še za namakanje in gojenje manj zahtevnih rib), Hudinja v Celju je v tretjem kakovostnem razredu, najbolj onesnažena, praktično povsem mrtva pa je Voglajna od sotočja s Hudinjo do izliva v Savinjo. Čeprav ne gre za zelo razvejano porečje, bo vsekakor potreben resnejši in odgovornejši odnos, da ne bi v prihodnosti ugotavljali enakih razmer.

Drago Hribar

Vsaj kar se tiče takšnih in podobnih prizorov, se Celje ne razlikuje kaj prida od drugih mest

ki ga ima še danes in mu ga bo lahko »vzel« samo kak republiški organ z izdajo ustreznega akta, ampak na temelju raziskav, ki bodo utemeljele tak akt. Po mnenju odgovornih občinskih dejavnikov naj bi v Celju v novem srednjeročnem obdobju tako zmanjšali onesnaževanje, da bi ga uvrstili v tretjo stopnjo, to pa bo seveda še vedno (pre)visoka uvrstitev.

V resnici se je boj za čistejšo okolje začel pravzaprav ob tovarni titanovega belila (TiO₂) pred osmimi, devetimi leti, ko sta se soočila gospodarski interes Cinkarne, države in vzhodnonemškega partnerja ter ekološki interes celjskih prebivalcev. Zanimivo je, da so glavni zagovorniki naložbe utemeljevali graditev s primerom iz Francije, kjer so si ogledali takšno tovarno. Tada dosti kas-

drugih obratov in uvedbi sodobne tehnologije (po postopku dvojne katalize in dvojne absorpcije) onesnaževanje manjše (samo 51 kg SO₂/h in 4 kg SO₃/h, kar je zagotavljala tudi licenčna firma Petersen). Toda družbenopolitična skupnost je kljub temu omejila proizvodnjo žveplove kisline na 200 tisoč ton na leto. Že ob tedanjih razpravah je skupina za ekološke posege v okolje pri Inštitutu Jožef Stefan ugotovila, da »prenese Celje emisije le do 1400 kg SO₂/h, če naj ostane koncentracija pod dovoljenimi mejami, vendar ob pogoju, da bi se onesnaževanje enakomerno porazdelilo po vsej kotlini. To pa ni mogoče. Cinkarna je v neposredni bližini mesta, zato je nujno, da se sorazmerno velika količina SO₂ zagotovo pošlje izven kotlinskega jezera hladnej-

Bratstvo in enotnost sta in bosta

Bili smo v Mladenovcu, mestu, ki nas je sprejelo tudi leta 1941. Zelo rad se vračam v te kraje in z mano tudi člani moje družine. Vračam se med ljudi, s katerimi sem delil dobro in zlo, kruh, ognjišče in streho nad glavo. Z njimi sem se vključil v NOB in kot partizan delil z njimi tudi skromno zalogo streliva pred vsakim bojem. Rasli in dozorevali smo drug ob drugem, to nam je prešlo v srce in kri. Postal sem njihov in oni moji, to se širi in raste, kot se širijo in rasejo naše družine.

Kot že večkrat po vojni so nas tudi tokrat sprejeli z godbo, pesmijo, veseljem, objemi in poljubi. Tu so bili bratje Jevtiči iz vasi Kovačevac s svojimi družinami. Nekeč je bil njihov dom, moj dom, in to je tudi danes. Tu so soborci in veliko drugih, ki sem jih spoznal vse do danes. Tu so mladina in pionirji, ki zelo dobro poznajo našo skupno zgodovino, jo znajo spoštovati, ceniti, varovati in negovati skupne pridobitve.

Tu pa je tudi tradicionalno brezmejno gostoljubje, ko vsak ponudi vse, ko te vsak želi pogostiti in obdariti.

Pa nismo sedeli samo za preobloženimi mizami. Vsak dan so nas popeljali po mestu in vaseh, da nam pokažejo vsaj del vsega, kar so napravili v času med dvema obiskoma. Imeli so kaj pokazati, imeli smo kaj videti.

Sedaj ima vsaka vas ambulanto in zdravnik, večje tudi lekarno pa moderen medi-

cinski center v mestu z vrsto zdravnikov in specialistov. Tu ni čakanja in izgube časa. Vse gre kot po tekočem traku. Enako je v zobozdravstvu. Posebna skrb je posvečena zdravju otrok. Vsaka vas ima veterinarsko postajo in še bi lahko našteval. Športni center v mestu so zgradili s samopriskom vseh zaposlenih v občini in tudi kmetje so dali svoj delež. Ta center je zdaj zbirališče mladine in njune aktivnosti. Kako zdrava naložba je to in kako posnemanja vredna!

V vaseh smo si ogledali moderno urejene živinorejske mini farme. Kmetje živinorejci, ki so lastniki teh farm, tekmujejo, kdo bo imel lepšo živino, kdo bo oddal več mleka in mesa. Kmeti rekord na tem področju mi je izročil vizitko »Združeni kmetijski proizvajalec TOŠAKOVIĆ JOCA in sin ZORAN – VELIKA IVANČA.« a to je vas, kjer je bila včasih revščina, danes pa so tukaj veliki novi hlevi, polni živine, nove hiše, sodobna oprema, telefoni, pošta, trgovine in nova šola.

S kakšnim ponosom to razkažejo in povedo, da so se marsikaj naučili v Sloveniji, ko obiskujejo pobrateno občino Gornja Radgona. Jaz sem samo pripomnil, da bi bil čas, da se tudi Slovenci naučimo česa pri njih.

Gornja Radgona in Mladenovac sodelujeta že vrsto let uspešno in koristno ter se sodelovanje širi na razna področja dejavnosti. Medsebojni obiski so delovne narave in ne vpljudnostno protokolarni. V Mla-

denovac prihajajo na počitnice otroci iz Gornje Radgone in narobe. To so nove vezi mladega rodu, ki se bodo bogato obrestovale. Kakšne so te vezi, potrjuje vsako leto na tisoče pisem, ki romajo sem in tja, pošte pa vodijo evidenco. Tu se ustvarjajo in razvijajo pravi temelji odnosov med ljudmi.

Bratstvo in enotnost se v vsem tem dokazujeta z deli in odnosom. To vidimo in čutimo povsod. V iskrenosti, ki žari iz oči in pove več kot vsako geslo, v stisku roke, v bratskem objemu, v prošnjah: »Pridite kmalu, ne čakajte na vlak!« To je izraženo tudi v kozarčku žganja, ki mi ga je ponudil Rom, iz majhne vasi Senaja, kjer smo bili na otvoritvi majhne, toda lepe ambulante, ki jo je gradila Gornja Radgona, pa mi je Rom pokazal svojo novo hišo, ki si jo je ustvaril z lastnim delom. Njegov črnooki sinko mi je pripel nagelj in značko športnega društva. Ta dan je bil praznik in kot vedno nacionalnost ni pomembna.

V Veliki Ivanči so otroci zvedeli, da bo mo obiskali njihovo novo šolo. Mala Gabrijele Popovič, učenka 5. razreda, je zvečer sedla in napisala pesem ter drugi dan poslala, če nam jo sme prebrati. Prevedel sem jo, da bi jo razumeli vsi, predvsem pa tisti, ki dvomijo o bratstvu in enotnosti.

Brezkončna pot tovarištva

Kdo je videl dolgo pot, dolgo pot brez konca?

Čeprav je niste videli in mislite, da je daleč, Je ona tu v tebi, v meni, povsod, kjer tovarištvo obstaja, povsod, kjer so obrazi nasmejani, povsod, kjer sliši se čebljanje otrok.

Obstaja pot, na kateri ni razlike med glavno in stransko. Ali vidiš to pot, brezkončno pot?

Ti misliš, da bo po tvoji smrti umrla tudi ta pot, Ne! Ostala bo dokler bo kdo, prav ne gre za gradilo, nasmejanega obraza, pesem pojoč.

Ko srečal ga boš, vedi, da ime mu je Tovarištvo, da ime mu je Bratstvo, da ime mu je Enotnost.

Prevedel sem besede, kar pa ta punčka čuti in misli in kar nam je povedala v tej pesmi, nam je zagotovilo, da bo pot tovarištva, bratstva in enotnosti v rokah mladih, zdravih graditeljev in dejansko brezkončna. Prepričan sem tudi, da imajo Gabrijele in njeni vrstniki zavedne in skrbne starše ter zavedne in prizadevne učitelje.

Ob slovesu so bile besede odveč. Več so govorile oči, stiski rok, objemi in poljubi ter nepozabni vtisi. Veseli in ponosni smo bili vsi. Veseli našega snidenja, ponosni na dosežene uspehe.

Ivo Čerin

Ob dnevu mrtvih... na grobovih talcev in na vojaških pokopališčih, kar jih je na ljubljanskih Žalah

Venec krizantem za padle

Prva svetovna vojna je terjala 37.492.976 žrtev (padli, ranjeni ujetniki, itd.) Na ljubljanskih Žalah sta dva spomenika te vojne: kostnica s 5258 in italijansko pokopališče s 1158 žrtvami. — Iz zadnje vojne pa so tam grobišča naših talcev ter grobišča avstrijskih in nemških vojakov — Na ljubljanskem pokopališču Žale je bilo do sedaj pokopanih (na 27 ha prostora) 163.000 umrlih. Žale bodo še enkrat večje, in sicer na 55 hektarjih.

Lep sončen poznojesenski dan. Pot me pelje na ljubljanske Žale. Listi so padali z mogočnega hrasta in se poigrali v vetru. Prevzeli so me z mračnim občutkom, kako je na tem svetu vse minljivo.

Veliko pokopališče Žale je od leta 1906 pa do danes sprejelo 163.000 umrlih.

Ze štirinajst dni pred dnevom mrtvih je življenje v domu mrtvih spet zaživelo. Ljudje urejajo grobove s cvetjem, venci. Mi pa smo prinesli venec krizantem in položili ga bomo pred zamišljen skupni spomenik grobišč naših talcev ter vojaških pokopališč in grobišč na Žalah vojakov prve in druge svetovne vojne.

»Mama, lepo je živeti...«

Na severozahodni strani novega dela pokopališča raste iz tal visok bronast spomenik, delo J. Boljke. Ta »tragična spominska plastika« je posvečena na-

ni jami sta žrtvovala svoji dragoceni življenji za svobodo svojega ljudstva tudi narodni heroj Tone Tomšič, ustreljen 21. maja 1942., v naslednjem letu pa tudi »večni upornik proti nashju« slikar-karikaturist in grafik Hinko Smrekar. Tudi ta kompleks je urejen kot spomenik NOB. Ob vhodu v Gramozno jamo stoji velik obelisk, na drugem koncu jame pa je znana plastika Z. Kalina, ki obuja žalostne spomine.

Naši vojaki, ki so služili svoj redni rok v enotah JLA, so pri izvrševanju službene dolžnosti umirali tudi še po vojni. Zanje sta na Žalah dodeljena dva posebna predela. Eno od teh dveh grobišč, lepo urejeno na parceli števil 19, leži za grobiščem talcev. Na drugem počivajo prav tako po vojni umrli naši vojaki in zaslužni revolucionarji prvoborci. Skupna površina obeh grobišč je okoli 600 m².

obeležij, je v živahnem pogovoru povedal Franc Bobnar, direktor Žal, in dodal: »...Sicer pa poteka jo zanimivi pogovori s predstavniki vojske in ustreznimi republiškimi organi, glede ideje, da bi namreč po vojni umrle vojake JLA prekopali in njihove ostanke shranili v skupni grobnici-kostnici. Obstajajo že tudi idejni načrti v petih različicah. Za uresničitev tega dokaj privlačnega projekta bi po sedanjih cenah morali imeti na voljo 15-20 milijonov novih dinarjev!«

»Oj zdaj gremo...«

Prva svetovna vojna... celotne izgube (padli, ranjeni, ujetniki itd.) štejejo 37.492.976 žrtev... Tudi na Žalah so spomeniki neveslega spomina na tisto krvavo vojno. Okrogla grobnica-kostnica, nedaleč stran je veliko italijansko pokopališče.

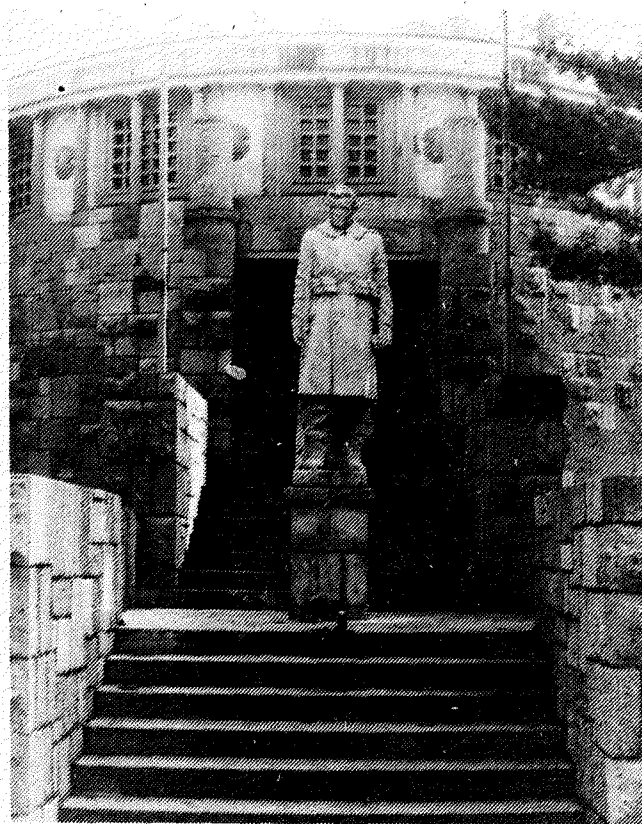
Toda na ljubljanskih Žalah so tudi grobišča padlih vojakov tujih okupacijskih armad, avstrijsko in nemško, ki so umrli na naših tleh med drugo svetovno vojno. Kdo so bili ti ljudje? Ali bi bili tudi oni pripravljeni še enkrat umreti, za kar so umrli, kot je za-

ski Janez na večni straži...«

Suhoparna statistika, ki pa je zgovorna: Površine grobišč za naše vojake, umrle po vojni, na okoli 600 m²; italijansko vojaško pokopališče meri 2000 m²; avstrijsko grobišče: 500 m², predel pokopanih nemških vojakov pa približno 300 m².

Po številu pokopanih žrtev: kostnica žrtev prve svetovne vojne 5258; na italijanskem grobišču je pokopanih 1158 ranjencev, umrlih v Ljubljani. Na avstrijskem grobišču počiva 275, na nemškem pa 140 žrtev. Število naših talcev, pokopanih na Žalah, je 250.

Kostnica žrtev prve svetovne vojne je na desni strani ljubljanskih Žal, onkraj obzidja starega dela tega pokopališča. Od celotnega števila, to je 5258 tam počivajočih, je 3237 teh padlih vojakov bilo slovenske narodnosti. Še natančnejši podatki: avstro-ogrskih vojakov je tu 4701. Zraven tega števila je treba prišteti 35 oficirjev avstro-ogrske armade, med njimi tudi general major Anton pl. Mossetig, oficir habsburške monarhije. Zraven teh je še: 79 srbskih, 342 ruskih in 80 romunskih vojnih ujetnikov.

Spomenik pred Kostnico padlim v prvi svetovni vojni (Foto: B. K.)

mo v slovenskem krajevnem leksikonu.

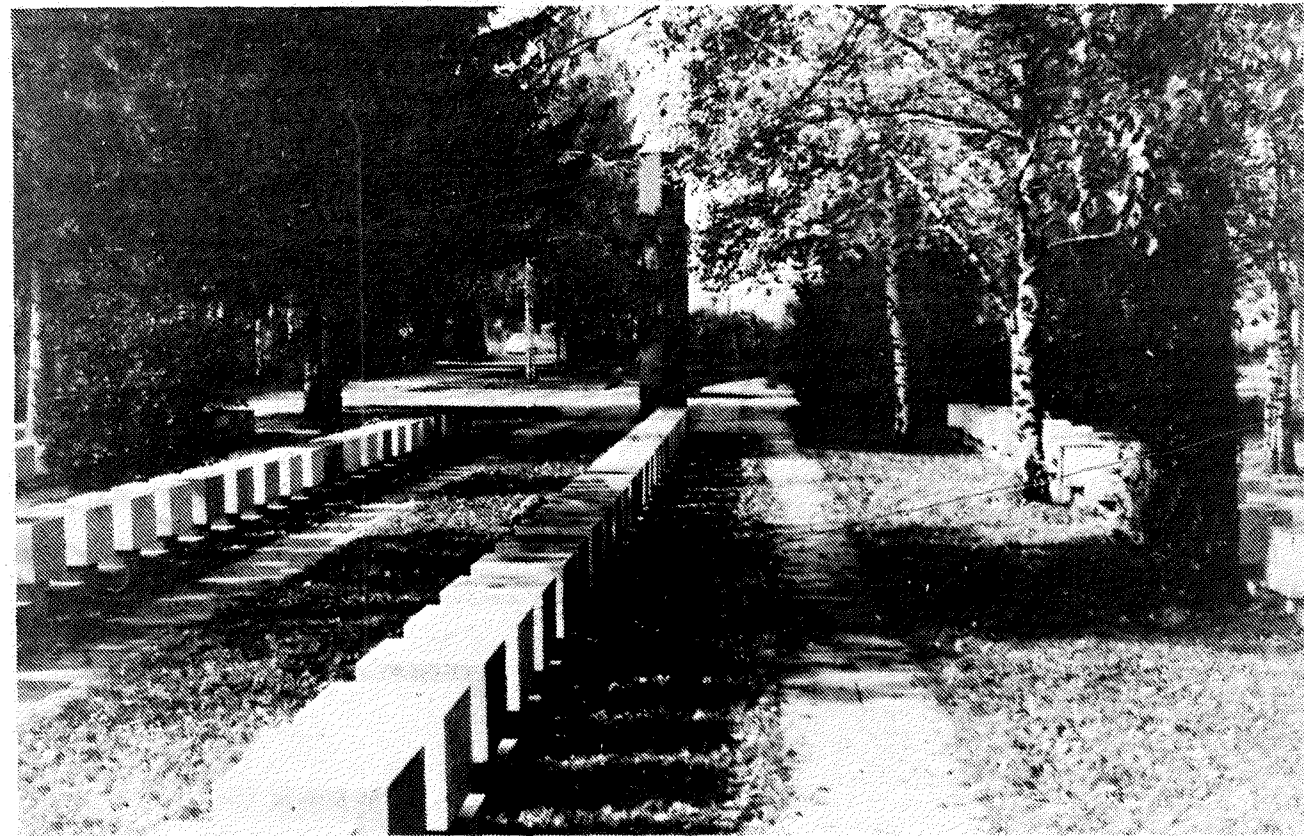
Ze leta 1922 je bil v stari Jugoslaviji izdan odlok o ureditvi vojaških grobov, vendar pa je bil odbor za skrb na več parcelah ljubljanskega pokopališča pokopanih vojakov postavljen šele leta 1937. Veliko okroglo grobnico padlim v veliki vojni so gradili 1938. leta, in sicer po osnutku inž. arh. E. Ravnikarja.

»Žalostni Kranjski Janez na večni straži« je spomenik pred vhomom v grobnico, ki ga je naredil kipar L.

ki je bilo uglaseno na mednarodno novo vojno stanje.

Kostnico je še leta 1972 imelo v varstvu mesto Ljubljana in vzdrževalnina je bila takrat 15.000 dinarjev. Za leto 1985. pa je višina stroškov za vzdrževanje ovrednotena na približno 220.000 dinarjev (to je: približno 15-krat več glede na leto 1973).

Leta 1972 so zlikovci odnesli s strehe pločevino in stroški obnove so znašali 5785 dinarjev. Leta 1981 je bila grobnica obnovljena.

Grobovi talcev

(Foto: B. K.)

šim talcem, padlim za svobodo. Grobišče talcev zavzema velik del novega dela pokopališča. Lepo je urejeno in oskrbovano. Tam je tudi marmorna ploščad za žalne prireditve. Za vzdrževanje je zadolženo komunalno podjetje TOZD Rast — Ljubljana. Za talce so bila spominska obeležja obnovljena leta 1981. Tam je pokopanih približno 250 talcev.

Nedaleč od tod, severozahodno od pokopališča Žale, še vedno stoji zloglasna Gramozna jama. V času 1942–1943 so tam Italijani ustrelili 149 talcev in veliko političnih jetnikov oziroma rodoljubov. Talce so pokopavali na Žalah. V Gramoz-

Do sedaj je vzdrževal in urejal ta grobišča garnizon kasarne Maršala Tita. Vzdrževanje je bilo za leto 1985. ovrednoteno na 500.000 dinarjev. Vojska pa želi prepustiti v urejanje in oskrbo teh predelov pokopališča Komunalnemu podjetju Žale, ker meni, da je za kvalitetno opravljanje takih nalog strokovno bolj usposobljeno. Grobove pomembnih družbenih delavcev (razen tistih, ki so v zasebni oskrbi, kot n. pr. grobovi pokojnega dr. A. Blerja, Borisa Kraigherja itd.) vzdržuje SO Bežigrad.

»Pokopališče po vojni umrlih vojakov je uvrščeno v akt še neresenih vprašanj tudi glede vzdrževanja

pel Kajuh? Ne verjamem... Prav ob misli na te grobove smo nekoč zapisali: »Odšli so v boj, radi ali neradi, v dobri veri ali pa zaslepljeni od idej mračnih sil; morda pa res tudi iz ljubezni do svoje domovine ali pa zapeljani od zgrešenih idej — pod prisilo nadutnih demagogov, ki so jih nagnali v pekel vojne...«

Začela pa se je že druga svetovna vojna, ko smo prebrali v časopisu 1939. leta: »Med cipresami in mrzlimi kamni, tam pred grobnico padlim v prvi svetovni vojni stoji in nemo zre predse vojak s puško ob nogi... To je naš žalujoči vojak, naš Kranj-

15 koroških borcev, 5 judenburških žrtev in en preporodovec. Kot vidimo, so se tu neprostovoljno zbrali v skupni zadnji dom umrli vojaki, ki so prišli iz raznih krajev Evrope. Nekateri tudi od zelo daleč, morda iz skrajnega vzhoda, morda iz velike carske Rusije... Streljali so v strelskih jarkih drug na drugega, a tu je zlohotno sovražstvo med njimi za vedno umrlo.

»V ljubljanskih bolnicah umrli ranjenci so pokopani v skupnih grobovih spredaj; v grobnici pa žrtve judenburškega upora iz maja 1918 — prepeljane 1922. v Ljubljano in nekaj koroških borcev«, prebere-

Krožimo po ljubljanskih Žalah. Zanima nas marsikaj. Spomini, svarila, opomini... Memento mori...

Kakšne probleme rešujejo ljudje, ki so zadolženi za red v tem večno tistem domu? Jih sploh imajo?

Tovariš Bobnar: »Seveda imamo probleme, pa še resne! Tu so problemi prostora, problemi sredstev. Kot je znano, obsegajo današnje Žale — to največje pokopališče Ljubljane — znotraj ograjenega prostora 27 hektarjev. Dodatno je potrjenih še nadaljnjih 27 hektarjev za nadaljnjo razširitev. Lani je v ožji Ljubljani (ki šteje 250.000 prebivalcev in v katerega območje spadajo Žale in 9 lokalnih pokopališč) umrlo 2108 ljudi. Od tega je bilo upepeljenih 1081 (52,5 odstotka). V letu 1985 se zanimanje za upepelitve veča, odstotek se je dvignil že nad 60 odstotkov glede na klasične oblike pokopov.

Pripravljajo nov odlok o pokopališkem redu,« je za konec našega pogovora povedal direktor; »tako za Žale kakor tudi za druga pokopališča v Ljubljani. Te dni je v obravnavi naš predlog odloka, ki ga obravnava mestna skupščina Ljubljane. Tak odlok o pokopališkem redu že imajo v Škofji Loki, v Mariboru, Litiji, Kočevju.«

Pokopališče Žale obstaja šele od 1906. leta. Staro pokopališče pri sv. Krištofu (kamor šteje tudi Navje) je kljub povečevanju postajalo premajhno in je oviralo razvoj mesta.

Leta 1940 so po Plečnikovih zamisli postavili desno pred pokopališčem več mrliških vežic. Do tja vodi monumentalni vhod s stebrišči v dveh etažah. Arhitektura, ki je v pošos gradbeniški kulturi Ljubljane in nepozaben slavlolik Plečniku.

Na Žalah počiva veliko znanih ljudi; družbenopolitični delavci, revolucionarji in drugi znanstveniki, kulturni delavci, umetniki, cerkveni dostojanstveniki in drugi.

Dolinar, in sicer po zamisli S. M. Peruzzija (1881–1926), akademskega kiparja in profesorja, doma z Ljubljanskega barja. Kip tega vojaka z otroško otožnim izrazom na licu je prvotno stal nekaj časa na ljubljanskem Navju.

Grobnico so odkrili 10. decembra 1939, to je v mračnem času, ko je po svetu znova izbruhnil požar. Tako je dihala tudi iz člankov v časopisih ob otvoritvi kostnice ozračje,

Program obnove je pripravil Regionalni zavod za varstvo narave in kulturne dediščine. Sredstva je zagotovila SO Bežigrad, nas je seznanil Bobnar, direktor Žal.

Ob dnevu mrtvih je kostnica odprta. Tam gori na stotine sveč, posebno ob vznjožju kipa. Obiski so mnogoštevilni od vsepoved. Opaziti je obiskovalce tudi s Koroške in iz Čehoslovaške.

(Se bo nadaljevalo)
Albin Humar

Povzemamo intervju iz zagrebskega Vjesnika – Ob štiridesetem jubileju Organizacije združenih narodov govori

Lazar Mojsov

Predsednik Jugoslovanskega odbora za počastitev te obletnice, sedanjí član predsedstva SFRJ, sicer pa nekdanji dolgoletni stalni predstavnik naše države v OZN in predsedujoči v Varnostnem svetu

Slavnostnemu tonu besed, namenjenih jubileju Združenih narodov je premešan tudi malce grenak priokus. Mnoge plemenite zamisli ustanovitve OZN v teh štiridesetih letih namreč niso bile uresničene.

MOJSOV: Predvsem moramo ugotoviti, da se je vizija o Združenih narodih, o kakršni je tekla beseda med dogovarjanjem o njihovi ustanovitvi v letih 1944. in 1945. in bila definirana v Ustanovni listini, kaj kmalu razblinila. Mnogi takrat zastavljeni cilji so ostali zgolj hrepenjenje po svetu, v katerem bi ne bilo vojn, spopadov in mednarodnih sporov. V čem je temeljni razlog tega razblinjenja?

MOJSOV: Temeljni razlog neuresničevanja vizije Združenih narodov izpred štiridesetih let je rivalstvo med velikima silama. Združenim narodom ni uspelo rešiti svet strahu pred vojno. Nasprotno. Svet zdaj živi pod težo najstrašnejšega orožja in na robu možnosti samouničenja. Moč odločanja o usodi sveta je v rokah monopolov, ki imajo jedrsko

orožje in ga nenehno izpolnjujejo. Njegova morebitna uporaba bi utegnila povzročiti »umiranje« našega planeta. Ne ljudje ne narava niso še nikoli trepetali pod grožnjo uničevalne sile.

Na zemeljski krogli je bilo od leta 1945 sem 146 vojnih spopadov. Število žrtev se je povzpelo nad 30 milijonov.

MOJSOV: Spričo pomanjkanja globalnega miru doživljamo že vseh 40 let od svetovne vojne sem celo vrsto mednarodnih spopadov in lokalnih vojn, ki imajo obeležja kataklizme in so, čeprav ne izkazujejo »forme« svetovne vojne, pogoltnila desetine milijonov življenj ter onemogočale svobodni in nemoten razvoj mnogih držav in območij. Združeni narodi so bili ustanovljeni prav z namenom, da bi razreševali takšne spopade in preprečili ne le novo svetovno vojno, pač pa tudi lokalne spore. Žal je uveljavitev politike sile in pritiskov v mednarodnih odnosih eden poglavitnih razlogov za sedanjo podobo sveta, v katerem nenehno tlijo in se razplamenevajo novi in novi požari.

Gre pa tudi za vprašanje učinkovitosti združenih narodov in njihovih teles, denimo Varnostnega sveta...

MOJSOV: Varnostni svet je bil učinkovit samo ob izjemno redkih priložnostih, ko je vseh njegovih petero stalnih članic znalo najti medsebojno ozadje. Zdaj je tega soglasja vse manj in manj,

tako da sprejemajo resolucije prej na ta način, da se ta ali ona članica odreče pravici do veta kot pa na podlagi soglasja vseh 15 članic Varnostnega sveta.

Po večletni ohlajenosti odnosov med velikima silama smo zdaj vendarle pričali prvih znamenj »neodetanta«. Nekateri se nanje ozirajo z optimizmom, v drugih zbujujajo dvom.

MOJSOV: Ozračje pričakovanja, ali bo nastopila otoplitev v odnosih med velikima silama in se bo začel nov cikel pogajanj ali pa se bo proces zaostrovanja nadaljeval, sega – kot vselej doslej – tudi pod streho Organizacije združenih narodov. Vedeti pa moramo, da je medtem nastal tudi izrazit zastoj v dialogu med Severom in Jugom. To se ne kaže le v kriznem stanju svetovnega gospodarstva, pač pa tudi v zaostritvah med velesilama, ki sta preobteženi s svojimi problemi. Toda vse kaže, da je kulminacija zaostrovanj mimo in bodo vendarle nova pogajanja, kar bo imelo pozitiven vpliv tudi na aktivnost Združenih narodov. Želeli je, da srečanja državnikov vsega sveta v Združenih narodih ne bodo zgolj protokolarne manifestacije, ampak bodo dejanski forumi za pogajanja ter za reševanje tako globalnih kot regionalnih problemov.

Radio Ljubljana je posvetil jubileju Organizacije združenih narodov okroglo mizo Studia ob 17

Svet bi bil brez organizacije združenih narodov drugačen

(Sodelovali so Dušan Benko, Borut Bohte, Florjan Laimiš, Mojca Murko in Marija Vilfan)

Benko: Ali so Združeni narodi v vsem zadostili ciljem in načelom, ki so vsebovani v Ustanovni listini, sprejeti pred štiridesetimi leti – in če ne, čemu ne... kje so vzroki?

Murkova: Združeni narodi so bili ob ustanovitvi več kot samo zbor zmagovalcev v drugi svetovni vojni, imeli so izrazito človeške razsežnosti, mislili so na prihodnost, v kateri se bodo mednarodni odnosi še spreminjali v duhu premikanja k vedno bolj miroljubnim odnosom. In tako bi le morali reči, da so Združeni narodi izpolnili dobronamernost svojega poslanstva v teh 40 letih, zlasti na tistih področjih, ki zadevajo razširitev in uveljavitev svobode in samoodločbe narodov, človekovih pravic v najširšem pomenu besede, odpravljanja kolonialnih odnosov, odnosov izkoriščanja in tako naprej.

Bohte: OZN je bila zamišljena tudi kot organizacija, v kateri naj bi vsi, tudi velike sile, sodelovali za doseganje teh skupnih ciljev. No, tu je nastal prvi zaplet, ki ga še danes čutimo: sodelovanje, razumevanje in prijateljski odnosi med velikimi silami so bili zelo kratkotrajni, sledilo je obdobje hladne vojne in Združeni narodi so postali v teh okoliščinah izraz stanja v mednarodnih odnosih. Sledilo so si obdobja detanta in vnovičnih zaostritev... V čem pa so bili Združeni narodi vendarle uspešni: poleg dekolonizacijske in ohranitve miru in varnosti, vsaj v globalnem smislu, torej v tem, da ni bilo nove katastrofe v obliki tretje svetovne vojne, je šlo še za uveljavljanje mednarodnega sodelovanja, pri čemer so postajali Združeni narodi središče za mednarodno usklajevanje in za doseganje vseh teh skupnih ciljev. Imeli so torej po eni strani varovalno funkcijo miru, po drugi strani pa so bili nekakšen katalizator za mednarodno sodelovanje na

različnih področjih: ekonomskem, socialnem, kulturnem, prosvetnem in drugem, seveda s širšo družino Združenih narodov, se pravi z vsemi specializiranimi agencijami, ki pomagajo tej osrednji svetovni organizaciji izpolnjevati njene skupne cilje. Menim, da bi bil današnji svet drugačen, ko bi ne bilo Združenih narodov.

Vilfanova: Ob svojem začetku so bili Združeni narodi seveda nekaj čisto drugega, kot so danes. V njih so bile Sovjetska zveza, države evropskega Vzhoda, mi, evropski Zahod, Južna Amerika, Združene države Amerike... in od takratnega kolonialnega sveta samo Egipt, Sirija, Libanon... bila je to torej organizacija »belih« držav, tehnološko razvitih držav... In zdi se mi, da se ni takrat nikomur niti sanjalo, da se bo proces dekolonizacije že čez nekaj let začel s tolikšno naglico.

Benko: Bi bila potrebna glede na povsem drugačno sedanjo podobo Združenih narodov revizija Ustanovne listine?

Murkova: Nekateri menijo, da bi bila zelo potrebna, da pa ni realno pričakovati, da bi se države sporazumele o spremeni nem dokumentu. Mislim pa, da to navsezadnje ni tako zelo pomembno. Mnogi pa premišljajo o tem, da bi morala postati organizacija drugačna... ne povsem nova, ampak drugačna.

Bohte: Največ napadov je usmerjenih na Varnostni svet, na privilegij velikih do pravice veta, kar je nasploh največje odstopanje od temeljnega načela enakosti držav kot članic OZN... In pa vprašanje resolucij, njihovega podvajanja, multipliciranja, ponovnega sprejemanja stališč... Vemo, da so resolucije priporočila, saj niso pravnoobvezne, imajo

pa lahko zelo pomembno vlogo pri oblikovanju možnosti za sklepanje mednarodnih sporazumov. Zdi se mi, da je bilo področje kodifikacije mednarodnega prava eno tistih področij, kjer so Združeni narodi dosegli največ. Lahko trdim, da je bil pri tem storjen res veliki korak naprej.

Vilfanova: Predvsem moramo imeti pred očmi dejstvo, da imajo Združeni narodi danes pred seboj veliko število vprašanj, ki ob njihovi ustanovitvi niso obstajala, ali pa človeštvo ni menilo, da so tako pomembna, da bi jih Organizacija združenih narodov morala obravnavati. Recimo: vprašanje razvoja... Pojavilo se je šele s procesom dekolonizacije – in Združeni narodi so povzeli to izkušnjo. To je danes eno glavnih vprašanj, ki je dalo tudi deklaracijo o novi mednarodni ekonomski ureditvi. Ali pa: vprašanje okolja, ki je danes eno poglavitnih vprašanj, takrat še ni obstajalo. Pa kriza pa nezaposlenost pa razširitev terorizma pa vprašanje obveščanja in vprašanje kulture. Torej: cela vrsta vprašanj, zaradi katerih bi človek še ne lahko razumel vse to razpošiljanje resolucij. Gre pa, seveda za vprašanje racionalizacije dela. Določen del krivde imajo pri tem tudi države članice. Naša delegacija gre v Združene narode in se vrne, naša vlada pa se sploh ne potrudi, da bi širšo jugoslovansko javnost seznanila z resolucijami. Pa to seveda ni samo stvar društev za Združene narode. Biti bi morala tudi stvar sekretariata za informacije, stvar državnih organov... Trdno sem prepričan, da bi države morale seznanjati javno mnenje s temi stvarmi in bi tudi to marsikaj prispevalo k zaviranju proliferacije resolucij.

Lajmish: Mislim, da bi kazalo Ustanovno listino Združenih narodov dopolniti in jo v nekaterih stvareh modernizirati. Proces dekolonizacije je ta čas

skoraj končan, saj razen Namibije ni nobene države, ki bi se še bojevala za svobodo, medtem ko proces samostojnosti, pravice, ki jih terjajo manjšine, ostajajo še vedno nekakšna rezervna tema...

Bohte: Ena od akcij Jugoslavije v Združenih narodih je, da že nekaj let predlaga deklaracijo o narodnostnih manjšinah. Vsem državam to vprašanje ni simpatično, mislim pa, da je prav to ena tistih pomembnih akcij, ki Jugoslaviji omogoča, da daje svoj prispevek v Združenih narodih...

Vilfanova: Lahko rečemo, da so Združeni narodi svetla točka jugoslovanske diplomacije. Naš intelektualni in praktični prispevek k delu in uspešnosti Združenih narodov, je zelo velik – in tudi temu se imamo zahvaliti, da je bil Ignac Golob pravkar izbran za predsednika skupine 77 držav v razvoju.

Ljubljanska televizija se je na jubilej Organizacije združenih narodov ozrla s posebno okroglo mizo zvečer pred slavnostnim zasedanjem.

Prispevek k boljšemu svetu

(Sodelovali so: Bojan Grobošek, Jurij Gustinčič, Stane Krašovec, Ernest Petrič, Janez Stanovnik, Vida Tomšič, Danilo Türk in Jože Vilfan)

Stanovnik: Organizacija združenih narodov se je po svojem začetnem obdobju temeljito spreminjala, ampak spreminjala zaradi tega, ker se je spreminjal svet in ker so se spreminjali odnosi političnih sil. Ko je bila ustanovljena, je bilo še 74 kolonij, ki se jim je reklo nesamoupravna ozemlja. Od teh 74 jih je do leta 1960, do zasedanja, na katerem je bila sprejeta deklaracija o neodvisnosti kolonialnih dežel, neodvisnosti dobilo že 25, po

tistem pa še 50. Vse to je spremenilo organizacijo, ki ni zrasla samo od 51 na 159 članic, pač pa se je tudi spremenila, in sicer tako, da so večino namesto velikih sil zadobile male dežele, ki oznanjajo načela neodvisnosti, samoodločbe, pravice do samostojnega razvoja, kar vse je nova vsebina Organizacije združenih narodov.

Petrič: Značilno je, da danes, ob 40. jubileju Organizacije združenih narodov najbolj pozitivno ocenjujejo najmanjši, najrevnejši, najbolj ogroženi. Skeptični do nje so tisti, ki morda mislijo, da tega foruma ne potrebujejo tako zelo. Ko si zastavljam vprašanje o uspehih, si moram zastaviti tudi vprašanje o tem, kakšen bi ta svet, ki ni idiličen, temveč konflikt, brez Organizacije združenih narodov sploh bil. Mislim, da bi bil še veliko slabši. Ta organizacija je kljub vsem konfliktom znala ohraniti globalni svetovni mir. Uspešno ji je razviti širok spekter številnih dejavnosti. Konfliktnost situacij se z dejavnostjo OZN vendarle zmanjšuje. Združene narode torej ocenjujemo zelo pozitivno, kajti vprašam se lahko: kaj pa je alternativa? Saj so vendar edina alternativa za sodelovanje, za graditev solidarnosti... druge alternative ni.

Türk: Mislim, da je čas 40 let doba, v kateri so se nekatere vrednote temeljito preizkusile. Navdušenja za OZN je morda danes veliko manj, kot ga je bilo v času ustanavljanja, saj govorimo o Združenih narodih veliko bolj hladnokrvno, mislim pa, da prav hladnokrvna obravnava ne more moči dejstva, da so Združeni narodi veliko prispevali k občni demokratizaciji v mednarodni skupnosti pa tudi k procesom družbenih demokratizacij. Eno temeljnih načel OZN je načelo suverene enakosti narodov. Mislim, da je na bazi suverene enakosti nastalo na svetu veliko pozitivnega. V 40 letih OZN je bilo kodificirana več mednarodnega prava kot v vsej zgodovini človeštva pred tem. Vse to je postalo predmet nekega zelo razvejane mednarodnega kodeksa (človečanske pravice, pravica do razvoja...), ki ga države morajo upoštevati. Prav gotovo so vse te vrednote postale del mednarodne realnosti. To

je prispevek k boljšemu svetu, ki je boljši, kot bi bil brez Organizacije združenih narodov.

Gustinčič: Direktnih dosežkov, ki so danes v svetovni politiki izjemno pomembni, je sicer malo, toda v Združenih narodih gre za procese, za diskusijo o razvojni politiki – in prav to je izjemnega pomena. Ljudje sicer pričakujejo nekaj drugega, neko rešitev iz vseh nadlog... a tega seveda ne more biti.

Tomšičeva: Če poskušamo opredeliti, kaj so dali Združeni narodi v teh desetletjih, lahko uporabimo pojma univerzalna organiziranost človeštva ter univerzalnost problematike. Področje Združenih narodov se je zelo razširilo.

Stanovnik: Kot se je hkrati z večanjem števila članic spreminjala kvaliteta članstva, se je preoblikoval tudi pogled na družbeno gospodarski razvoj – in ta problematika je prišla v vseh svojih otenkih na tapeto v Organizaciji združenih narodov.

Petrič: Organizacija bo živele uspešneje, če ji bodo dajale duha, impulze in kreativnost napredne sile človeštva in neuvrščeni – in če bodo prav oni načela, ki jih razglašata ta organizacija, spreminjali v stvarno življenje. To je mnogo bolj pomembno od nekakšne velike debate o organizacijski strukturi Združenih narodov.

Türk: Mislim, da je danes toliko večja odgovornost neuvrščenih, da večino, ki jo imajo skoraj v vseh telesnih Združenih narodov, tudi zares odgovorno uporabijo.

Tomšičeva: Ob samih združenih narodih deluje prek sto različnih nevladnih organizacij... Mislim, da je v tem mehanizmu še dovolj prostora za akcijo. Odločilna pa je seveda naša osveščenost o mednarodnih odnosih, v katerih živimo, ter seveda o možnostih, ki jih ti odnosi ponujajo. Seveda moramo to ozaveščenost spreminjati iz gole obveščenosti v akcijo. Živimo v svetu, v katerem človek ima besedo... toda ta pravica bo uporabljena le, če si jo bomo vzeli... če se bomo ob lastnih odločitvah, uporabljajoč lastne sile, opirali na zavest vsega človeštva.

Povzel: V. K.

Nova diplomatska ofenziva Radživa Gandhija

Indijski premier Radživ Gandhi, ki se je te dni v Londonu sešel z britansko ministrsko predsednico Thatcherjevo in se na Bahamih udeležil rednega letnega zasedanja britanske skupnosti narodov Commonwealtha, nadaljuje svojo diplomatsko pot na sedež Združenih narodov.

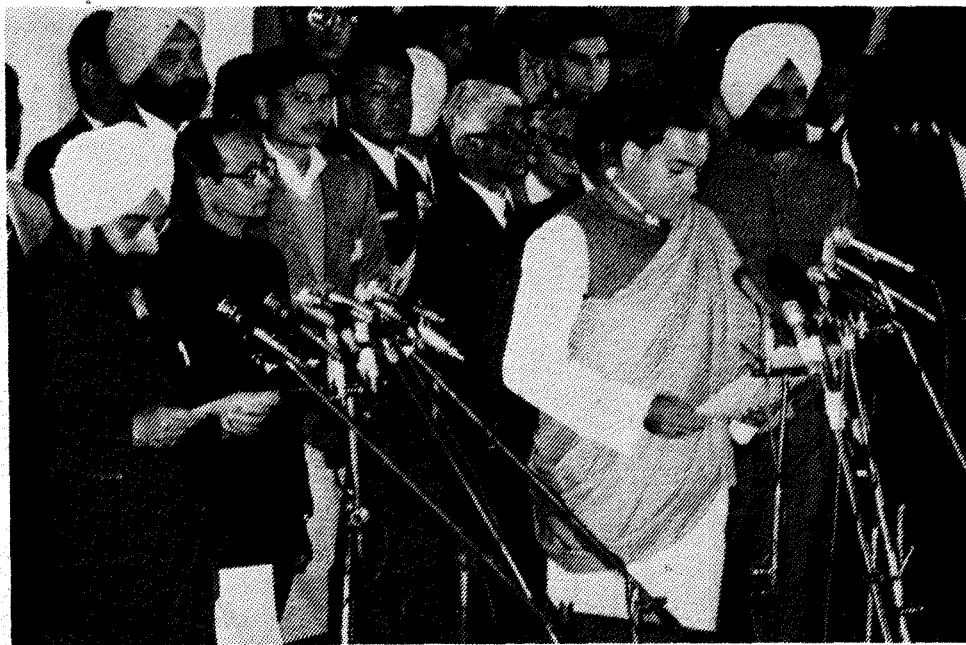
Gandhijevo štirinajstnevno turnejo na Zahodu, ki bo brez dvoma dosegla vrhunec z govorom ob jubileju v stekleni palači svetovne organizacije, lahko označimo kot nadaljevanje dinamike indijske zunanje politike na mednarodnem prizorišču. Kot kaže, je indijski premier začasno uredil številne in žgoče notranjepolitične probleme, še zlasti tiste v Punjabu, tako da se lahko na turneji izključno posveča

svoji diplomatski dejavnosti, ki jo nadaljuje z vsemi že nakazanimi prvinami zunanjepolitične ofenzive.

Obiski na Zahodu povzemajo širše dimenzije, če jih presojamo skozi optiko dinamike neuvrščene gibanja, kajti Radživ Gandhi nastopa v tujini tudi v vlogi predsedujočega v tem gibanju. Poudarki neuvrščene politike se bodo v kar največji meri izrazili prav na jubilejnem zasedanju ob Vzhodni reki v New Yorku, kajti predstavniki skoraj vseh držav in vlad bodo že s samo navzočnostjo prispevali k reafirmaciji Združenih narodov kot edinega veljavnega mednarodnega foruma za reševanje svetovnih zablod.

Če je za Indiro Gandhi veljala oznaka odločna in ka-

rizmatična, ki se je v svetu ponosno postavljala kot voditeljica največje demokracije, lahko za Radživa Gandhija zdaj že zapišemo, da zlasti v svoji zunanjepolitični dejavnosti kaže znake umirjenega in bolj pragmatičnega lotevanja urejanja žgočih svetovnih problemov. Turneja je toliko pomembnejša, kajti Indija pomeni tudi za velesile nezamenljivega partnerja v svetovni diplomaciji, saj je po šteilu prebivalstva druga največja država, po svojih industrijskih zmogljivostih deveta in kot soustanoviteljica ter predsedujoča v gibanju neuvrščene med prvimi po svojem političnem ugledu. Zato je bivanje Radživa Gandhija v Londonu, Nassau, New Yorku in Amsterdamu brezdvoma priložnost, da poleg spe-

cifične vloge, ki jo ima Indija kot regionalna velesila, indijski premier poudari in nakaže tudi globalne razsežnosti delhijske politike.

Nova diplomatska ofenzi-

va je hkrati odgovor vsem tistim, ki so mu še pred slabim letom zaskrbljenostjo očitali, mnogi pa tudi zlobno namigovali na neizkušenost v svetovni politiki. Njegovi

obiski hkrati dokazujejo, da staro pravilo, češ da ljudje brez izkušenj »vrhunski« politiki nimajo kaj iskati, vsaj v Gandhijevem primeru ne drži.

M. Lamprecht

Kamenje, grozilna pisma in napadi

Galsenkirchenški šolski upravitelj Wilhelm Funcke se občasno zamisli nad dogajanji v novjšem času in kar ne more verjeti dejstvom. »Pomislite, gume na avtomobilu sem imel popolnoma nove«, je žalostno pripomnil. Pred kakšnim mesecem so mu jih razrezali krajevni neonacisti, čez nekaj dni pa so storili še korak dlje, na dvorišču so mu avtomobil zažgali.

To dejanje je trenutni vrhunec serije napadov na tega upravitelja od junija letos. Neznani storilci so najprej popisali njegovo stanovanje z gesli kot na primer: »Funcke, pokončali te bomo« ali »Ven s Turki«. Upravitelj je prejel številna anonimna pisma, v katerih mu grozijo s smrtjo, množili pa so se tudi ponočni žaljivi klici pod njegovimi okni. Neke noči so v njegova vhodna vrata vrgli pet kilogramov težak kamen.

Kot pobudnik teh akcij se je »prijavila« FAP, že znana Freiheitliche Deutsche Arbeiter Partei – Svobodnjaška nemška delavska stranka – skupina, ki jo neonacist Kühnen uporablja kot novo osnovo za delovanje, odkar so leta 1983. prepovedali njegovo Aktion Nationale Sozialisten/Nationale Aktivisten (ANS/NA). Ravnatelj Funckea so si izbrali za tarčo zato, ker je njegova gimnazija Ricarda-Huch sprejela v svoje razrede tudi turške dijake. Delež turških gimnazijcev je pri Funckeu v nekaterih razredih celo 30 odstotkov, medtem ko je povprečje po zahodnonemških šolah le 2 odstotka.

Policisti, ki so nekaj časa nadzorovali Funckeevo hišo, so neposredno pred požigom avtomobila večkrat videli v bližini upraviteljeve hiše moškega in žensko. Funcke se je zavedal nevarnosti, zato si je po hiši razpostavil več gasilskih aparatov, če bi mu neonacisti zažgali stavbo. Izmenoma ga je stražilo po šest policistov, ven-

dar je njihova pozornost vsebolj popuščala. Stražili so ga samo še do ene ure zjutraj, neonacisti pa so napadli ob pol dveh!

Med preiskavo so aretirali nekega 40-letnega Dortmundčana in njegovo 19-letno sodelavko, vendar so ju po zaslišanju izpustili. Šef varnostne policije je dejal, da je v Galsenkirchen samo devet registriranih neonacistov in da ne gre vsega pripisovati prav njim. Ta izjava, zagovarjanje neonacistov, je sprožila številne proteste. Šefov stanovski tovariš Egbert Reinhard je dejal, da je »šokiran«, v lokalnem časopisu pa je izšel komentar, ki se je končal z vpraša-

Neonacizem je kot zmaj s sedmero ali še več glavami. Ko začne primanjkovati naraščaja, ga začno iskati. Uspešen »lov« imajo menda med nogometnimi razgrajci in drugimi pripadniki tako imenovanih na pol političnih mladinskih skupin v ZR Nemčiji.

njem: »Kaj se še mora zgoditi pri nas, da bo policija stopila neonacizmom odločneje na prste«?

Dogaja pa se res marsikaj. V več krajih Porurja se množijo napadi najrazličnejšega obsega. Povzročitelji so vedno desni ekstremisti. Grozilna pisma prihajajo na naslove sindikalnih funkcionarjev: »Te bomo že dobili, pri nas si na vrhu seznama«, ali pa: »Smrt in vojna napoved rdeči fronti«. V Duisburgu so neonacisti pobili nekega 76-letnega nekdanjega interniranca, v mestni četrti Marxloh pa je okoli 20 neonacistov demonstriralo po ulici, kjer so naseljeni Turki, in vzklikalo: »Nemčijo Nemcem, Turke ven«.

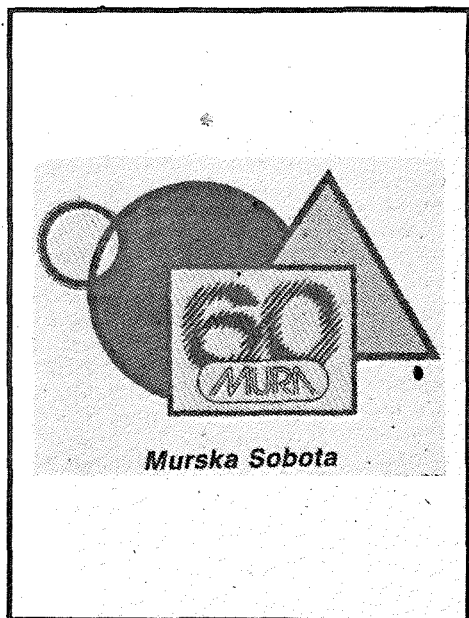
Na opuščeni železniški postaji v mestni četrti Neumühl – že vrsto let živijo v njej nasilno vseljeni – je začelo goreti. Dva tedna kasneje je policija v Duisburgu prijela devet pripadnikov FAP in jih obtožila, da

so požigalci. V Galsenkirchen so zažgali mestno posvetovalnico, ki so jo 14 dni prej ustanovili na pobudo »borcev proti neonacizmu in sovraštvu do tujcev«. Dva dni kasneje se je po mestu že pojavil letak z napisom: »Škoda, da niste še vi zgoreli!« V stanovanje neke turške družine v Galsenkirchen so vlomili, poslikali pohištvo in stene s kljukastimi križi in ukradli 3.000 mark. Naslednji dan je poglavar te turške družine našel v nabiralniku list: »Ali imaš dovolj, zdaj so na vrsti otroci!« Grozilna pisma prihajajo tudi na naslove poslancev socialno-demokratske stranke: »Vse vas bomo onemogočili, ne delamo nobenih razlik!« Vedno več je razrezanih gum in oken, ki so poslikana s kraticami FAP.

Leta 1979. v Baden-Württembergu kot »nacionalno-konservativna« stranka ustanovljena formacija se vsebolj dokazuje kot zbirališče militantnih neonacistov, privržencev Kühnena, ki je po prepovedi ANS/NA postal neke vrste »brezdomec«. Naraščaj zbira ta formacija tudi med radikalnimi nogometnimi navijači, med »skinheadi« in drugo napol spolitizirano mladino, ki ji gre bolj za razgrajanje kakor pa za politično delovanje. Vendar pa »so zraven« tudi starejši »kameradi«. Njihov »zvezni predstavnik« Martin Pape je star 57 let.

Po napadu na šolskega upravitelja Funckea je vedno več zahtev, da oblasti prepovedo delovanje skupine FAP. Sindikat delavcev iz vzgojnih ustanov je zahteval od deželnega notranjega ministra Herberta Schnoora, naj se zavzame za to prepoved. Tudi dortmundski poslanec socialnodemokratske stranke Bodo Champignon – tudi sam je dobil več neonacističnih grozilnih pisem, je začel odločno akcijo, da bi onemogočili razraščanje neonacistične nevarnosti v Porurju. V deželnem parlamentu je vložil poslanico, s katero zahteva, da začne zahodnonemški Bundestag razpravo o nevarnosti, ki jo pomenijo neonacistične organizacije in skupine, ter odločno prepove delovanje FAP (Freiheitliche Deutsche Arbeiterpartei).

fi-

Belinka Šentjakob

Z letne skupščine ljubljanske zveze združenj borcev NOV

Pred nedavnim je bila v Ljubljani letna programska skupščina Zveze združenj borcev NOV mesta Ljubljane, ki združuje pet ljubljanskih občinskih zvez. Uvod v razpravo o poročilu mestnega odbora ZZB NOV, ki je poleg organov mestnega odbora zajelo tudi delo domičinskih odborov mesta Ljubljane, Počitniški dom v Banjolah in Dom Borcev NOV in invalidov Rada Pehačka v Ljubljani, je imel Drago Flis – Strela, predsednik mestne zveze. V njem se je osredotočil na pomen volitev v prihodnjem letu.

Že kar malo predolgo razpravo o tem, kako je inflacija načela standard borcev, je preusmeril Franc Tavčar-Rok. Ko se je vprašal, kaj bi morala biti glavna tema te problemske skupščine, je prepričljivo odgovoril, da je to boj za nadaljevanje naše socialistične revolucije. Očitajoče je ugotavljal, da so tudi nekateri nekdanji partizani dvignili roke od vsakršnega boja za izročila naše revolucije in da so pogledi nekaterih na nerešena vprašanja – paničarski. Težave s pokojninami, priznavalnicami in drugimi socialnozdravstvenimi zadevami borcev obstajajo, toda te sočasne narave, je menil Rok in ugotavljal, da je reševanje teh zadev v zamudi zato, ker se pristojna telesa v tako hudi inflaciji niso dovolj hitro znašla.

Blizajo se volitve, politične razmere v bazi pa se slabšajo, namesto da bi bilo na-

robe, je zatrjeval Rok in nadaljeval z vprašanjem, kakšne volitve bodo to, če bo šlo tako naprej.

Predlagal je, naj sklepi skupščine obvezujejo organizacije zveze, da pripravijo člane združenj borcev na zelo aktiven odnos do volitev.

Bogo Gorjan, predsednik republiške zveze borcev NOV je menil, da borci zaradi svojih let že težko spremljamo dinamiko trenutka, v katerem živimo, in da zato postajamo nezanemljivi tudi za javna obveščanja. Mogoče kdo že računa s tem, da ne moremo več vplivati na take ali drugačne rešitve tako, kot smo nekdanje. Vprašal se je, ali še odigravamo svojo ustavno vlogo, da smo družbenopolitična sila, ki skrbi za nadaljevanje naše revolucije. Odgovoril si je z ugotovitvijo, da se moramo glede takšne vloge nenehno preverjati. Čas je tak, da moramo biti navzoči povsod, vendar ne obremenjeni z vprašanji našega standarda. Žal, inflacija tako hitro deluje, da sproti podira vsako usklajevanje borčevskih dohodkov z dohodki drugih članov naše družbe, je menil Gorjan. Del svoje razprave je nato posvetil razmeram v federaciji, kjer tudi borci NOV ne najdejo skupnega jezika. Ločuje jih dilema o tem, kaj nas bo rešilo iz sedanjih hudih razmer, država ali samouprava. Zavzel se je za to, naj odpravljamo napake, ne pa naš politični sistem. Svojo razpravo je končal z ugotovitvijo, da naša

vloga še ni odpisana, da pa se moramo tudi mi bolje organizirati, da bi se uveljavili v delegatskem sistemu. Tudi on se je zavzel za to, naj bi sklepi skupščine mobilizirali člane združenj borcev NOV za intenzivno pridobivanje takih borcev, ki bodo v novem mandatnem obdobju sposobni enakopravno z drugimi bojovati boj za nadaljevanje naše revolucije. Posebej je opozoril na tistih 5 odstotkov članov ZZB NOV, ki so še v aktivnem delovnem razmerju in ki imajo gotovo veliko dragocenih izkušenj.

Tone Florjančič, predsednik SZDL mesta Ljubljane, je opozoril na tri skupine nalog, ki jih je treba reševati v okviru fronte, pri čemer SZDL kot doslej računa na pomoč članov ZZB NOV.

V prvi skupini so naloge v zvezi z volitvami, v drugi je sprejem novega statuta mesta Ljubljane in v tretji sprejem srednjeročnega in dolgoročnega načrta družbenega razvoja. Menil je, da bodo pri uresničevanju teh nalog potekale burne razprave in da bodo napredne rešitve potrebovale podporo. Ugotavljam, je rekel Florjančič, da se strokovne službe izmika političnim stališčem. Čutimo močne pritiske iz različnih smeri in po različnih vprašanjih. Ko na te pritiske popuščamo, premalo premišljamo o dolgoročnih posledicah, je menil Florjančič. Podprl je tudi tiste razpravljalce, ki so govorili o negovanju revolucionarnih tradi-

cij in zgodovinopisju. Posebej je omenil dokončanje in vzdrževanje Poti spominov in tovarštva. Ta edinstveni spomenik Ljubljane se namreč sooča z velikimi denarnimi težavami.

Dušan Gorkič, ki je delegatom skupščine prinesel pozdrave v imenu odbora skupnosti 18. divizije NOV in POS, je med drugim ugotovil zastoj pri poimenovanju novih ulic v Ljubljani po partizanskih enotah. Zavzel se je, naj to vprašanje ponovno sprožijo na pristojnih mestih, obenem pa je predlagal večjo zavzetost za pridobitev spominskih sob partizanskih enot, vezanih na Ljubljano. Menil je, da bi te sobe lahko bile v na novo urejenih prostorih Ljubljanskega gradu.

Razprava je bila vsestranska in tudi prihodnjih volitev se je dotaknilo več delegatov skupščine. Ugotavljali so, da se marsikje ljudje slabše vključujejo v volivne priprave oziroma da ni povsod pravih pobud pri iskanju kandidatov za funkcije v novem mandatnem obdobju. Menili so, da so se sovražniki samoupravnega socializma nekoliko potuhneli, da bi v danem trenutku lažje stopili na plan. Ta njihov trenutek je brez dvoma programiran na volitve, so menili in pooblastili predsedstvo mestnega odbora ZZB NOV Ljubljane, da na podlagi razprave dopolni ponujena stališča in sklepe skupščine.

Stane Koman

Jubilej v tehniki Čaven I-38 Draga naša Milka

Na Dolgem Lazu, zaselku s komaj tremi hišami, pol ure hoda od Kanalskega Loma, je vse ožive- lo v nedeljo, 20. septembra, ko so od vsepovsod prihajali nekdanji udeleženci NOB. Med njimi so bili tisti, ki so nekdanje delovali v majhni hiši, kjer je bila postavljena tehnika Čaven I-38. Prejšnji mesec je praznovala svoj petinsedemdeseti rojstni dan tudi lastnica te hiške, Milka Murovec. Vsi, ki so prišli na proslavo, so ji želeli stisniti roko in ji izraziti hvaležnost za vse, kar je dobrega storila zanje med narodno-

glico. Sovražniki so legitimirali prebivalce. Ko je prišel na vrsto Vinko Murovec, mu je iz listnice padel na tla listek, potrdilo partizanske gospodarske komisije z žigom I-38. Ni bilo več časa, da bi listek pogoltnil. Vse tri so odpeljali v Gorico, kjer so se začela zasliševanja, strahovanje in mučenje. Vsi trije so se dobro držali in niso ničesar povedali. Vse pa je imelo hude posledice – zlasti za Milko, ki je bila tedaj noseča.

Rodila je sina. Danes mu je 40 let, pa je od roj-

Milka Murovec

osvobodilnim bojem. Spremljalo jih je občudovanje, da tako vztrajno in kljub vsem težavam še ostaja Milka, kakršno so poznali.

Na prijetni razgledni točki osemsto metrov nad morjem leži Dolgi Laz. Med vojno so bile vse tri hiše obljudene. Prebivalci teh kamnitih domov pa so bili z vsem srcem vdani odporu proti okupatorjem. Zato je bil kraj še toliko bolj primeren za postavitev partizanske tehnike.

Ko je prišel Stric Marko (Andrej Kumar) s to idejo k Milki Muroveci (kjer so imeli pri hiši tesno kuhinjico, izbo in še manjšo spalnico na podstrešju), je bila zadeva hitro rešena. V kleti pod izbo je bil zgrajen bunker, medtem ko so delavci tehnike, kurirji in obveščevalci vedno našli tople kotečke in gostoljuben dom v Milkini izbi.

Od decembra triinštiridesetega pa do konca zime petinštiridesetega je tako teklo delo v tehniki Čaven I-38 in Milka je ves čas borem pridno gospodinjila, opravljala zraven še obveščevalske naloge in hodila po kurirskih poteh.

Štiriindvajsetega februarja petinštiridesetega so se od postojanke na Mostu na Soči začeli valiti Nemci in domobranci. Prišli so že od Stran, deset minut hoda oddaljenih od tehnike. V največji naglici so začeli vsi v tehniki skrivati najrazličnejša gradiva v bunker, počistili in zabrisali so sledove in se umaknili v bližnje gozdove. V hiši so ostali le še Milka, Vinko Murovec in Olga Štrukelj.

Potem so se dogodki odvijali z bliskovito na-

stava hud duševni invalid. Vsa ta leta živi Milka v svoji »tehniki« s sinom popolnoma sama. Vsi ljudje iz ožjega sosedstva so pomrli; medvojni obveščevalec in vojaški invalid, Milkin sodelavec Janez, ki je živel pri njej, je tudi že umrl.

Ostala je sama; junaška kot med vojno je vseh teh štirideset let negovala sina, vse do danes, ko ji je od vsega hudega začelo nagajati srce.

Devetindvajsetega septembra se je na njen rojstni dan izkazalo, da njeni tovariši, nekdanji soborci, še vedno radi pridejo, da je niso pozabili. Pokazalo pa se je še nekaj: da nista izgnila staro tovarštvo in čut za pomoč človeku v stiski. Prišle so Milkinе sosedice in pomagale pripraviti pogostitev za številne goste. Takrat smo izvedeli, da prihajajo sosedje mimo vsak dan. Izmenoma hodijo, po nekakšnem tihem dogovoru – tako, da vidijo, če je vse v redu in če Milka kaj potrebuje. Vse, kar je nujno potrebno, ji postorijo, prinašajo iz trgovine...

In le tako, z zavestjo, da je sama storila, kar je največ mogla, da ima okrog sebe ljudi, ki jo spoštujejo in jo imajo radi, lahko zdrži in ostaja naša draga Milka, aktivistka z Dolgega Laza, na tistem svojem samotnem hribu. Dokler bo živel še kdo od njenih tovarišev, prijateljev in sosedov, ji bodo lajšali samoto, jo bodo obiskovali, ji pomagali. Vsi so ji ob rojstnem dnevu krepko stisnili roko z željo, da bi še dolgo kljubovala življenjskim viharjem.

Adrijan Kumer-Borigoj

IZ DELA BORČEVSKIH ORGANIZACIJ IZ DELA BORČEVSKIH ORGANIZACIJ

Zagorje ob Savi – Zbor borcev 1. štajerskega bataljona

Zbrali so se že v začetku avgusta v Zagorju ob Savi ob praznovanju tamkajšnjega občinskega praznika. Iz poslanih zapisniških podatkov povzemamo: prišlo je 22 borcev te partizanske enote, predsednik občinske zagorske skupščine Jože Ranzinger, predsednik tamkajšnjega občinskega odbora ZZB NOV Franc Božič, sekretarka občinske mladinske organizacije Nevenka Ranzinger in občinski skupščinski sekretar Tone Klopčič.

Predsednik skupnosti borcev Prvega štajerskega bataljona Boris Čizmek-Bor je podal ob tej priložnosti zgodovinski pregled s poudarki na pomenu delovanja tega partizanskega bataljona. V razpravi so borci razčistili še nekatere nedorečenosti in nejasnosti, hkrati pa so posvetili pozornost tudi vprašanju, kdo je pravzaprav štel za borca Prvega štajerskega bataljona in posebej o tem, da še vedno ni monografije bataljona, čeprav je tudi res, da obstaja zbrani material, ki so se ga namenili nemudoma pregledati in poskrbeti, da bo monografija spisana vsaj v dveh letih.

O svoji dejavnosti so sprejeli pravilnik in tudi program dela za vse leto ter tudi naprej. Prva naloga, so sklenili, je monografija, zato so tudi določili redakcijski odbor. Izvolili so še odbor skupnosti (katerega predsednik je Boris Čizmek-Bor) in nadzorni odbor ter se dogovorili, da bodo za vse administrativno-tehnične zadeve skupnosti Prvega štajerskega bataljona skrbeli pri občinskem odboru ZZB NOV Zagorje ob Savi in da bo vsakega umrlega borca njihove enote pospremila na zadnji poti delegacija s praporom.

(po zapisniku B. Ž.)

Branik – Proslavili bodo vrnitev internancev iz internacije

Pod naslovom Na svoji zemlji se bo v Braniku 26. in 27. oktobra odvijal program osrednje proslave ob štiridesetletnici vrnitve internancev iz pregnanstva ter hkrati štiridesetletnice osvoboditve.

Res lep jubilej so dočakali prenekateri krajani, to je tisti krajani Branik pa tudi sosednjega Komna, ki so bili pred enainštiridesetimi leti, 15. februarja 1944. leta, nasilno izgnani neznano kam. Nacistični krvnik, ki ni prizanašal ne starčkom ne dojenčkom ne nosečim materam, se je na tak način kruto maš-

čeval Braničanom in Komenčanom za izgubljeni spopad v kraju Dovce med Komnom in Branikom. Stjenkova četa je na tem kraju 2. februarja 1944 napadla oboroženo in motorizirano nemško posadko ter jo v celoti potolkla. Čez 13 dni se je okupator maščeval: požig vasi in internacija.

Leta 1945, nekateri celo šele šestinštiridesetega so se vrnili iz internacije, 36 pa se jih ni vrnilo nikoli. Ob vrnitvi so jih čakale požgane domačije, opustošena polja in vrtovi. Začel se je nov velik boj za obnovo domačij in kmetij.

Tako kot so Braničani znali strniti svoje vrste v boj proti okupatorju, so jih znali tudi v štiridesetih letih svobode. Ko govorimo o krajevni skupnosti Branik, imamo v mislih vse vasi in zaselke te krajeve skupnosti, zlasti Vrh, Preserje, Spodnje Brenico in druge. Skupno rešujejo vse probleme v krajevni skupnosti. Z lastno iznajdljivostjo, akcijsko pripravljenostjo ter z združevanjem materialnih in delovnih sil ter ob pomoči širše družbene skupnosti so si postavili marsikateri objekt komunalnega ali družbenega pomena. S pomočjo enot JLA so napeljali vodovod, asfaltirali so v glavnem vse vaške poti. V celoti je bil prenovljen zadržni dom, (ta je bil zgrajen, še preden so bile obnovljene domačije) in največ s prostovoljnimi delom domačinov.

Zadržni dom je sedaj preimovanan v kulturni dom in je kraju v velik ponos, hkrati pa po namembnosti v veliko gospodarsko, kulturno in politično korist. Zlasti v lepo urejeni kulturni dvorani se vrstijo kulturne in zabavne prireditve domačin in tujih nastopajočih. Omembe vredna sta zlasti domača moški in ženski pevski zbori. V zgradbi Kulturnega doma pa so še zdravstvena in zobozdravstvena ambulanta, pošta, prostori banke, krajevni in matični urad, knjižnica, pevske sobe, gostinski obrat in drugo. Pred leti je bila obnovljena osnovna šola, zgrajen nov vrtec, lani pa nova telovadnica ob šoli.

Pečat daje kraju TOZD pohoštvo Branik (temeljna organizacija Mebla), v kateri je našlo zaposlitev prejšnji ljudi. Se zlasti ta organizacija prisluhne sodelovanju in po svojih zmogljivostih priskoči na pomoč krajevni skupnosti bodisi finančno ali materialno pa tudi z delom.

V spomin in opomin poznejšim rodovom na dogodke in žrtve iz NOB je postavljenih 5 spomenikov in 7 obeležij. To nedeljo bodo odkrili še eno, za kraj morda najpomembnejše obeležje, ki ponazarja izgon, požig in vrnitev iz internacije. Obeležje je delo akademskega kiparja Negovana Nemca, postavljeno pa bo v avli Kulturnega doma.

Posvetilo k obeležju je prispeval Nevin Birsar.

Marica Lisjak

IZ DELA BORČEVSKIH ORGANIZACIJ IZ DELA BORČEVSKIH ORGANIZACIJ

Akcije NNNP v letu 1985 v ljubljanskih občinah

Zaščita 85

V zadnjih letih povzročijo požari vse več materialne škode, v ognju pa ugasne tudi marsikatero življenje. Drugo zlo, s katerim nam v zadnjem času ni prizanešeno, pomenijo razlitja oziroma razsutja nevarnih snovi. Oboje je vzrok precejšnji gospodarski škodi. Samo v Ljubljani je bilo lani 270 požarov, letos pa že 221. V več kot polovici požarov je bil vzrok človeški faktor (60 odstotkov). Vse naštetu in podatki ter ocene iz študije o požarni ogroženosti mesta Ljubljane so bili razlog, da se je predsedstvo MK SZDL na predlog sveta za SLO in DS pri MK SZDL in sveta za SLO in DS skupščine mesta Ljubljane odločilo, da v okviru družbenopolitične akcije NNNP v letošnjem letu izvede vajo na temo zaščite in reševanja v primeru požarov in ogroženosti od razlitja oziroma razsutja nevarnih snovi.

Vodstvo vaje je imenoval izvršni svet skupščine mesta Ljubljane, prav tako pa so bila imenovana vodstva vaj na ravni ljubljanskih občin. Vaja ni bila vezana le na določen termin, potekala je

pravzaprav vse leto, še posebno veliko aktivnosti pa je bilo v oktobru – mesecu požarnega varstva. Sklepne vaje so v občinah načrtovali na požarno najbolj ogroženih območjih in seveda na območjih, kjer bi bilo razsutje oziroma razlitje nevarnih snovi najverjetnejše. Območja so vodstva vaj javila le nekaj dni pred samimi vajami, tako da bi to vplivalo na dejansko pripravljenost vseh sodelujočih, še posebej tistih, ki dosedaj požarni zaščiti niso namenili ustrezne pozornosti.

Osnovni namen vaje je bil preveriti in izboljšati protipožarno ravnanje delovnih ljudi in občanov v stanovanjskih, stanovanjsko-poslovnih, proizvodnih in drugih objektih ter ugotoviti in izboljšati samozaščitne ukrepe pri uporabi in ravnanju z nevarnimi snovmi, hkrati pa tudi usposabljanje delovnih ljudi in občanov za osebno in vzajemno zaščito ter reševanje v teh primerih, usposabljanje enot in štabov civilne zaščite in drugih nosilcev za izvajanje reševalnih nalog, preverjanje orga-

niziranosti, usposobljenosti in opremljenosti vseh dejavnikov za izvajanje ukrepov in aktivnosti protipožarne zaščite. Analize vseh naštetih aktivnosti pa bodo služile pri dograjevanju ocen in načrtov za delovanje v primerih požarov ali razsutja oziroma razlitja nevarnih snovi.

Med celoletnimi aktivnostmi so občanom razdelili 65.000 izvodov brošure Kaj moramo vedeti o požarni varnosti, šolam in vzgojnovarstvenim ustanovam pa so razdelili 3000 priložnostnih zložen. V aktivnostih so sodelovala tudi občinska glasila SZDL, ki so objavila doslej že 32 prispevkov (in jih bodo še objavljala) o protipožarnem ravnanju. V glasilih organizacij združenega dela pa so objavili 215 prispevkov na to temo.

V delovnih organizacijah so izvedli številne praktične prikaze uporabe ročnih gasilnih sredstev, usposabljanja pa se je udeležilo 42000 delavcev.

Tema protipožarne zaščite je bila vključena tudi v občinska tekmovanja v znanju

in spretnostih SLO in DS za srednje in osnovne šole.

V vseh ljubljanskih občinah so v letošnjem letu na osnovi programov komitejev za SLO in DS opravili 750 preventivnih pregledov. Organizacije združenega dela in pa krajevne skupnosti pa so doslej izvedle tudi 509 praktičnih vaj na temo protipožarne zaščite oziroma zaščite pred nevarnimi snovmi.

Pri izvajanju aktivnosti na področju zaščite pred nevarnimi snovmi občine zbirajo podatke o nevarnih snoveh, ki jih uporabljajo, skladiščijo ali prevažajo organizacije združenega dela na območju občin. Občine so prejele enotno metodologijo ocene ogroženosti zaradi nevarnih snovi ter metodologijo določanja območij in stopnje ogroženosti. Izdelava ocen in načrtov je strokovno težka in pomembna naloga, aktivnosti na tem področju, izdelave ocen in načrtov pa bodo potekale po načrtu do konca letošnjega leta.

S preventivnimi pregledi bodo nadaljevali še naprej. Nosilci vseh teh aktivnosti bodo občinske gasilske zveze, prostovoljna gasilska društva, industrijska gasilska društva, osnovne organizacije zveze sindikatov, požarna inšpekcija in poklicna gasilska brigada.

Boris Knific

višču je bila tudi Vida Rebernik, sicer učiteljica tehnologije delovnih procesov na Srednji šoli tehničnih strok in osebnih storitev iz

požarni varnosti. Sam sem prepričan, da bi se morali zelo podrobno seznaniti s tem,« je povedal Robi Kuhar, učenec 2. e razreda

Kako najbolj pomagamo gasilcem pri gašenju požara?

Ko dobimo telefonsko zvezo s Poklicno gasilsko brigado, povemo svoje ime in priimek in številko telefona, od kjer kličemo. Nato povemo naslov hiše ali drugega objekta, kjer gori. Povedati moramo tudi ali ima hiša ali objekt nadstropja ter koliko in če so v njem kakršnekoli eksplozivne snovi. Nato odložimo telefonsko slušalko in počakamo, da nas pokličejo iz brigade in preverijo, če je klic resničen.

Po podatkih, ki smo jih dali, v Poklicni gasilski brigadi določijo, kakšno vozilo ali vozila morajo na kraj požara.

Ljubljane. »Pri predmetu, ki ga poučujem, imajo fantje v glavnem opravka z laki in topili, ki so zelo vnetljiva. Mislila sem, da bo na razstavi več sredstev za gašenje. Sicer pa je razstava zelo zanimiva in fantje so si jo ogledali z velikim zanimanjem.«

Srednje šole tehnične stroke in osebnih storitev.

Med številnimi strokovnjaki, ki so si ogledali razstavo, je bil tudi Franci Vončina, poveljnik občinskega štaba CZ Ljubljana Bežigrad. »Razstava je zelo zanimiva in predvsem ko-

Razstava za večjo požarno varnost

Ljubljanska gasilska zveza je v okviru meseca požarne varnosti in vaje Zaščita 85 konec prejšnjega tedna pripravila na Gospodarskem razstavišču razstavo o razvoju gasilstva. Razstava je bila razdeljena na dva dela. V paviljonu Jurček so si obiskovalci lahko ogledali, kako je potekal razvoj od prvih znanih podatkov in rokopisov do prvih brizgaln, ki so jih vlekli gasilci sami, do brizgaln na konjsko vleko in prvih vgrajenih na tovarnjake.

Drugi del je prikazoval naj sodobnejša gasilska sredstva, s katerimi je opremljena ljubljanska poklicna gasilska brigada. Tako so bila razstavljena terenska vozila za gašenje gozdnih požarov, vodni top, ki lahko izstreli do 1600 litrov vode v minuti. Veliko zanimanja je med obiskovalci zbudila mehanska lestev, ki je uporabna za reševanje do višine tridesetih metrov. Razstavljeni sta bili tudi vozili za intervencijo pri razlitju nevarnih snovi in za samostojno intervencijo pri požaru. Številni občani, ki so prišli na razstavo, pa so prvič videli gasilsko vozilo, ki lahko samo med vožnjo položi 2 tisoč metrov cevi za gašenje požara.

Poleg tega so bile razstavljene tudi gasilske čelade in uniforme, ki jih izdelujejo domače delovne organizacije in nič ne zaostajajo za podobnimi iz tujine. Razstav-

Vida Rebernik

Robi Kuhar

Franci Vončina

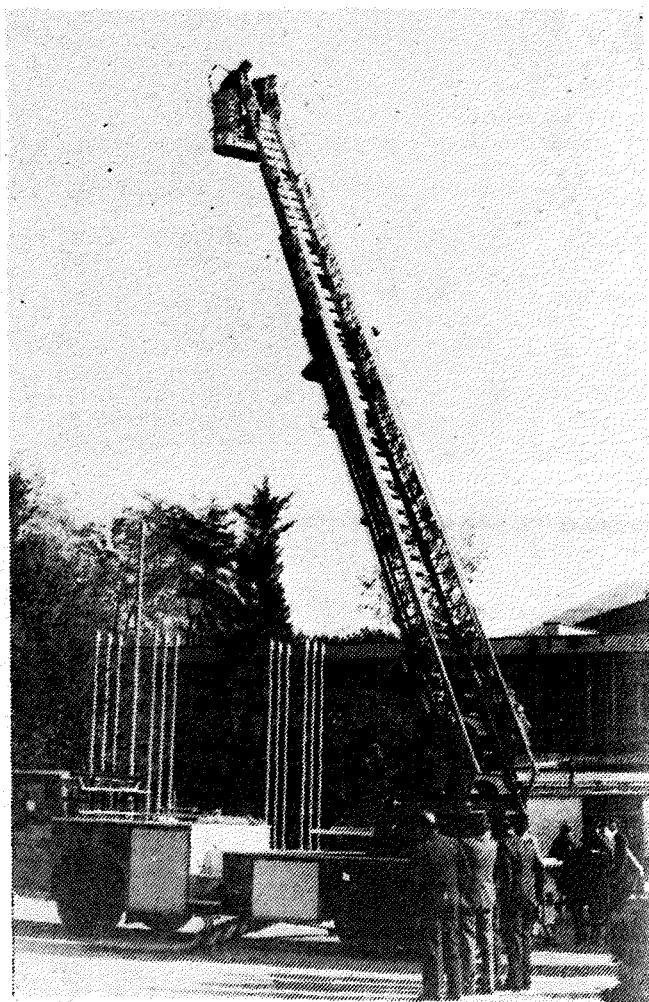

Tone Hočevar razlaga skupini učencev Srednje šole tehničnih strok in osebnih storitev, kako je deloval gasilski avtomobil Steyr iz leta 1913, ki so ga ljubljanski gasilci dobili leta 1923.

ljena je bila tudi oprema, ki jo uporabljajo splošne enote civilne zaščite in kompleti za osebno zaščito pri jedrsko-biološko-kemičnem napadu.

Tone Hočevar, ki je skrbel za zgodovinski del razstave v paviljonu Jurček, je povedal, da je bil obisk dober. Razstavo so si ogledali najrazličnejši ljudje, od gasilcev pa do učencev osnovnih šol in šol srednjega usmerjenega izobraževanja ter vrtcev. Veliko je bilo občanov, ki jih samo zanima, zakaj je pri nas toliko požarov in zakaj je tako velika gmožna škoda.

Med številnimi obiskovalci na Gospodarskem razsta-

Sodobna mehanična lestev, s katero lahko gasilci posredujejo do višine tridesetih metrov.

»Učiteljica predmeta tehnologije delovnih procesov nas je pripeljala sem, saj je naš razred razred avtoličarjev. Na delovnih mestih bomo delali z lahko vnetljivimi snovmi in dobro je, če veš, s čim lahko kaj gasiš. Pri pouku ne izvedemo skoraj nič o

ristna. Svojo opremo je razstavila samo Poklicna gasilska brigada, pogrešam pa opremo prostovoljnih gasilskih društev, ki jo je veliko in je tudi sodobna. Menim, da je razstavljene premalo opreme za civilno zaščito.«

Bojan Kuntarič

Preveč jih je manjkalo

Občinski konferenci ZRVS in ZSMS v Novi Gorici sta 12. oktobra v Kostanjevici na Krasu pripravili že 22. tradicionalno srečanje rezervnih vojaških starešin in mladine iz devetindesetih krajevnih skupnosti te občine. Letošnje srečanje je bilo še posebej slovesno, saj je potekalo v znamenju štiridesete obletnice zmage nad fašizmom in občinskega praznika.

Na žalost se je srečanja udeležilo samo enajst ekip ZRVS in devet ekip ZSMS, torej jih je več manjkalo, kot je bilo navzočih. Organizatorji so letos pogrešali predstavnike KO ZRVS Bilje, Dobrovo, Dorenberk, Kanal, Kojsko, Miren, Prvačina, Sempas, Vrtojba, Franc Hvalič iz Krumperka, Darko Marušič, Maks Valentinčič, Pinko Tomažič, Jože Lemut in Jože Srebrnič iz Nove Gorice ter predstavnike štiridesetih osnovnih organizacij ZSMS iz KS novogoriške občine.

Tudi letošnje srečanje je obsegalo taktično orientacijski pohod, v katerem se je dvajset ekip ZRVS in mladine trudilo pokazati najboljše znanje v streljanju z vojaško pištolo oziroma zračno puško, v metanju bombe, v reševanju topografske naloge in v odgovorih na teoretična vprašanja iz vojaške teorije in naše novejšje zgodovine.

Med ekipama ZRVS so bili najboljši predstavniki kra-

jevne konference Ivan Turšič-Iztok iz Nove Gorice, ki so jo sestavljali Emil Krajnik, Artur Clemente in Anton Glešič, ki so tudi med posamezniki osvojili prva tri mesta. Med mladinskimi ekipami je slavila Vojščica na Krasu. Njihova druga ekipa je bila prva, prva ekipa pa je zasedla drugo mesto. Zmagovalno ekipo so sestavljali Boris Pahor, Robert Peras in Livijo Ferfolja, drugo ekipo pa Pavel Špical, Marjan Rogelja in Bogomir Pahor. Na tretje mesto se je uvrstila ekipa Grgarja. Med posamezniki so bili med mladinci najboljši Boris Pahor in Marjan Rogelja, oba z Vojščice, in Borut Bizjak iz OO ZSMS Boris Kidrič iz Nove Gorice.

V skupni uvrstitvi je prvo mesto zasedla ekipa Kostanjevice na Krasu, ki je prejela tudi prehodni pokal, vse druge zmagovalne ekipe so dobile praktične nagrade.

Mile Gojković

Uspešno sodelovanje šol in ZRVS

Na nekaterih velenjskih osnovnih šolah je obrambno usposabljanje, ki poteka skozi delo v obrambnih krožkih, vse bolj uspešno. S strokovno pomočjo rezervnih vojaških starešin in vodstev šol, ki se zavedajo pomembnosti obrambnega usposabljanja, so po večini šol že dosegli dobre uspehe. Na njih so upravičeno ponosni, posebej učenci, ki so sodelovali v obramb-

nih krožkih, to pa so predvsem učenci sedmih in osmih razredov.

Minula leta so se s to dejavnostjo ukvarjali nekateri učitelji, predvsem učitelji telesne vzgoje, ki pa so bili že tako preobremenjeni, pa tudi njihovo znanje s področja SLO in DS ni bilo najboljše. Zato uspehi krožkov niso bili takšni, kot bi jih pričakovali. Sedanje sodelovanje šol z zvezo rezervnih vojaških starešin je dalo delu obrambnih krožkov strokovno osnovo, ki je tudi povečala zanimanje za to obliko interesnih dejavnosti učencev osnovnih šol.

Uspešno sodelovanje med vodstvom šole in rezervnimi starešinami pa se kaže pri obrambnem krožku na osnovni šoli Gustava Šiliha v Titovem Velenju. O njegovi ustanovitvi so se dogovorili že v šolskem letu 1983/1984, da je zares steklo v lanskem šolskem letu, ko so si pridobili tudi izkušnje na tem področju. V letošnjem šolskem letu so si vodstvo šole, mentorji iz vrst ZRVS in učenci, ki obiskujejo krožek, zastavili zelo pester delovni program. Trideset članov krožka in mentorji so ga že začeli uresničevati v začetku tega meseca.

Uspešno sodelovanje med šolo Gustava Šiliha in ZRVS potrjuje dejstvo, da so rezervni vojaški starešine pripravljeni sodelovati in pomagati pri obrambni vzgoji mladim, samo šole jih morajo pravočasno obvestiti in seznaniti s svojimi željami. Težko bi namreč našli rezervnega starešino, ki bi odredel pomoč šoli pri obrambni vzgoji najmlajšim.

Martin Slatinšek

Partizanska postojanka v Žirovskem vrhu

Ta sestavek posvečam ob obletnici smrti Jožetu Peternelu, Zaleškemu Jožetu, borcu dražgoške bitke, pri katerem je bila v letu 1942 ena prvih partizanskih postojank v Žirovskem vrhu nad Gorenjo vasjo v Poljanski dolini nad Škofjo Loko.

Žirovski vrh je že v prvem letu nemške okupacije pritegnil v svoje gozdove prve partizane. Izjemno ugodne razmere na tem 900 metrov nad morjem razvlečenem pogorju so očitne. Skoraj vsaka grapa ima izvir sveže

orožje, ki ga je pustila razpadla jugoslovanska vojska v svojih utrdbah Žirovskega vrha. Pobudo za to mu je dal Jakob Flego, bivši jugoslovanski podoficer, doma iz Pazina v Istri. Flego je bil pred vojno zaposlen kot delovodja pri gradbenem podjetju Dukič, ki je gradilo vojaške utrdbe na območju Blegoša, Žirovskega vrha in Poljanske doline. Bil je politično napredno usmerjen in somišljenik s komunisti. Po nemški okupaciji se je iz Gorenje vasi umaknil v Žirovski vrh in se zadrževal pri kmetu Venciju Justinu, po domače Merlaku. V Žirovskem vrhu je pridobil somišljenike za boj proti okupatorju in zbiral orožje. Z Jožetom Peternelom sta sodelovala, in tako je Peternel v prvem letu okupacije s pomočjo nekaterih domačinov pod kuhinjo v hiši izkopal bunker. Vhod vanj je bil v podu ob štedilniku v kuhinji. Iz bunkerja je vodil rov, po katerem je bilo mogoče priti v gozd. Prav to je bilo velikega pomena za ilegalce, ki so se skrivali v zimi 1941–1942 v njegovi bajti.

Jože Peternel, fotografiran leta 1940

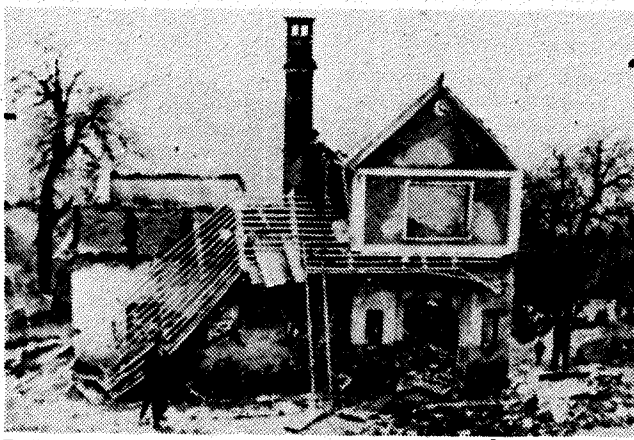
pitne vode, redko posejane samotne kmetije pa ločujejo gozdovi. Kmetje so tu na široko odprli vrata prvim partizanom in sodelovali pri rojevanju osvobodilnega gibanja v Poljanski dolini.

Veliko sodelavcev iz začetnega obdobja je pozabljenih. Na območju Poljanske doline so bili skoraj sami kmetje. Eden izmed njih je bil tudi Jože Peternel iz Zaleške bajte, rojen 21. februarja 1914 v Žirovskem vrhu nad Gorenjo vasjo. Kot sin majhnih kmetov je podedoval bajto z nekaj zemlje in se tako skromno preživljal.

Ob prihodu nemškega okupatorja leta 1941 je zbiral

delje 19. julija 1942. To nedeljo so partizani Pavel Inglič-Bar, Vinko Oblak, Anton Nartnik-Cernivc in Jakob Flego v njegovem sadovnjaku zobali češnje. Partizane naj bi takrat na drevesih videla mimoidoča ženska in jih prijavila nemški policiji v gorenji vasi, ki se je tedaj na tem območju zadrževala zaradi prihoda 2. grupe odredov na Gorenjsko. Nemci so že ponoči prišli in obkolili Zaleško hišo in bajto. Jože jih je opazil, se iz kuhinje umaknil in skril v bunkerju in rovu.

Ko se je zdanilo, so Nemci preiskali obe hiši, pobrali živež in nekatere premičnine, odgnali živino in obe hiši z gospodarskimi poslopji vred požgali. Gospodarja Zaleške kmetije Pavla Peternela in njegovo ženo Marijo so are-

Požgana hiša Franca Filipiča, Borovnika v Žirovskem vrhu 20. julija 1942, foto: Janko Jurca leta 1942

tirali in odgnali v Otting na Bavarskem.

Jožetu Peternelu se je posrečilo, da si je z umikom v bunker ohranil življenje, toda bajta, v kateri je bila partizanska postojanka, je bila požgana. Razvaline stojijo še danes.

Nemci pa se niso zadovoljili le s požigom Zaleške hiše in bajte. Hodili so po hišah in zasliševali prebivalce samotnih kmetij. Ustavili so

se tudi na Borovnakovi kmetiji Franca Filipiča v Žirovskem vrhu nad Gorenjo vasjo. Po preiskavi in zaslišanju so gospodarja Franca Filipiča ustrelili in vrgli v požgano domačijo, njegovo ženo Antonijo pa so s petimi mladotnimi otroki preselili v Erlangen v Nemčijo.

Jože Peternel se je po teh dogodkih skrival v različnih krajih Žirovskega vrha. Največ se je zadrževal na domačiji Vencija Justina, Merlaka v Žirovskem vrhu, ki je bila v tistem času ena glavnih partizanskih postojank. Na tej kmetiji, ki je dobila ilegalno ime Pri Jazbecu, so aktivisti Osvobodilne fronte na območju žirovske kotline shranjevali živež, ki so ga zbiral za partizane.

Jožetu Peternelu ni bilo dano, da bi preživel vojno.

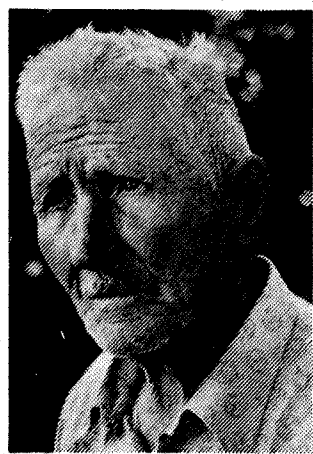
Pred zasledovanjem se je skrival vse do 24. oktobra 1942, ko so ga nemški žandarji v poznih nočnih urah pričakali v zasedi v kozolcu domačije na Javorču v Žirovskem vrhu in ga ustrelili.

Tako se je končalo življenje kmečkega proletarca, ki se je že leta 1941 opredelil za Osvobodilno fronto in se z orožjem uprl nemškemu okupatorju.

Janko Mrovčje

Anton Jarc – borec treh revolucij

Aprila smo se na ljubljanskih Žalah z vsemi vojaškimi častmi poslovili od Antona Jarca, borca velike oktorske socialistične, madžarske in jugoslovanske revolucije. Ker v TV-15 do danes še ni bila objavljena najmanjša vest o smrti tega enkratnega človeka, ki je bil od leta 1915 do svoje smrti v 94. letu starosti sredi revolucionarnih dogajanj, mu kot dolgoletni prijatelj namenjam teh nekaj stavkov, ker takih ljudi Jarčevega kova ne smemo pozabiti.

Tone se je rodil 5. decembra 1891 v preprosti družini v Črni vasi, v kateri je bilo 9 otrok. Tonetov dom je bil vedno v Črni vasi, čeprav je prepotoval veliko dežel in se je vedno vrača domov, kjer je tudi preživel jesen svojega življenja in tam tudi umrl.

Njegova revolucionarna pot se je začela leta 1915, ko

je kot avstro-ogrskega vojak pobegnil iz vojske in se pridružil Rusom. V Rusiji se je s puško v roki udeležil oktorske revolucije. Po razpadu Avstro-Ogrske se je napotil domov, kamor je prišel peš za novo leto 1919. Ker je bil oblastem doma takoj sumljiv, se je odločil vrniti se v Rusijo. Ta druga odisejaja

Po poteh sardincev

Naši ljudje v »posebnih kazenskih enotah« in »slovanskih četah«

(nadaljevanje iz prejšnje številke)

V pomoč zaveznikom

Za posebne kazenske čete so začeli uporabljati izraz »jugoslovanske čete« (yugoslav companies), čemur pa se je ameriško vojaško poveljstvo uprlo. Pod italijanskim vplivom so začeli za čete, ki so prišle s Sardinije na Korziko, uporabljati naziv »slovanske čete« (slav companies). Iz teh čet se je polagoma izoblikoval

poseben polk, ki je deloval v 7. ameriški armadi. Polk se je uradno imenoval »2698th Technical Regiment« (2698. tehnično-nopreskrbovalni polk). Čete so bile zadolžene za delo na vojaških letališčih, v pristaniščih, za varovanje skladišč in taborišč nemških vojnih ujetnikov ter za napeljavo in nadzor telefonskega omrežja. Vse delo »slovanskih čet« je bilo spočet

Spomini izseljenega šolnika Nika Slaparja

(Priredil Drago Košmrlj)

Naša pot v Srbijo

Po kratkem postanku v Ljubljani so nas odpeljali naprej. Prva naslednja postaja je bila v Zagrebu. Tu so otroci dobili mleko, ki so ga delile ekipe Rdečega križa. Starejši pa smo dobili za tri dni vsak po štruco kruha.

Omenim naj, da je imel vsak transport vojaško spremstvo, zraven pa še vodjo iz vrst zapornikov. Naš vodja je bil pravnik Slander, ki je dokazal, da ve, kako se stvari streže. Že v Ljubljani se je izmuznil iz transporta, se preoblekel v železničarja – zanesljivo je bil domojen – in odšel. Njegova prtljaga je potovala z nami, toda iz Zagreba smo mu jo po Rdečem križu poslali v Ljubljano.

Naslednja postaja je bil Slavonski Brod. Tu smo doživeli »prijetno« presenečenje, ki so nam ga pripravili ustaši. Ker je bil most čez Savo porušen, smo morali prenesti našo prtljago do Save, se pravi do broda, ki nas je prepeljal na drugo stran reke, v Bosanski Brod. Vso pot so nas ustaši obmetavali s kamenjem, nam žvižgali, grozili in pljuvali na nas. Triletni fantek nekega znanca je dobil kamen v glavo, mi pa smo bili vsi posuti s peskom.

V Bosanskem Brodu so nas premestili v nov vlak. Ta se je ustavil šele v Užicu in nato v Gornjem Milanovcu. Končno smo se pripeljali do zadnje postaje naše poti, do Velikega Orašja. Malo pred postajo se je vlak ustavil in kmalu smo zagledali lokomotivo, ki je peljala nazaj vagon naših nemških spremljevalcev.

Dva sta odšla do razsvetljene postaje, kjer nas je prijazno sprejel postajni načelnik. Rekel je: »Ja imam vaše spiskove – pričekajte malo, dočič seljaci s kolima...«

Cez nekaj časa so res prišli okoliški kmetje z vozovi. Naložili smo našo revno prtljago

in čez pol ure smo že prišli v Veliko Orašje. Namestili so nas na slamo v šoli. Tu smo potem čakali na tiste, ki nas bi bili voljni sprejeti pod streho. K meni je prišel krajevni brivec in me vprašal: »Imaš deca?« To je storil zato, ker je imel v svojem stanovanju premalo prostora. Ko sem mu povedal, da sva z ženo sama, naju je gostoljubno sprejel v svoj skromni dom. Odstopil nama je edino sobico, on pa se je z ženo preselil v kuhinjo. Vendar, po tednu dni je prišel k meni in mi dejal v zadregi: »Dragi Nikola, ne mogu više da te hranim, nadjči si drugo mesto«. Odšel sem na okrajno načelstvo, kjer me je zelo gostoljubno sprejel načelnik. Povedal je, da nas bodo drugi dan odpeljali v najbogatejšo vas Markovac.

Voznik je res prišel drugo jutro ter naložil naju z ženo, zraven pa še mojega prijatelja, sedaj že pokojnega šolnika Ivka Jezerška, nekdanjega šolskega upravitelja v Komeni pri Kamniku. Z njim je bila žena z dvema majhnima otrokoma.

Spet smo se znašli na slami, to pot na občini Markovci. Kmalu so nas razdelili po hišah. Mene z ženo je vzel na stanovanje stari čiča, pri njem doma se je reklo kod Sande. Kasneje sem zvedel, da sta njegova dva mlada sorodnika odšla v partizane že 7. julija 1941. Najstarejši je bil Mladja, bil je sošolec Petra Stambolića, ki se je tiste dni zadrževal na področju Markovca. Drugi njegov sorodnik, prav tako partizan, se je imenoval Sando. Oba sta padla že kmalu, takoj v začetku nemške ofenzive na Homoljskih planinah. Tudi moj gostitelj, stari čiča, je dočakal tragičen konec. Smrt ga je doletela v taborišču Jasenovac. Šele pozneje sem zvedel, da so nas izgnance iz Slovenije dodelili družinam, ki so bile pri Nemcih slabo zapisane, ali k prijateljem takih družin.

V spominu mi je še dolgo po vojni ostalo

nepozabno gostoljubje, ki so nam ga izkazovali ves čas našega pregnanstva. Ko sem se priselil v hišico čiče kod Sandeja, sem ga nekoč vprašal, kaj naj delam. Pa mi je duhovito odgovoril: »Nikola, da podelimo jelo i delo!« Odtlej sem mu sekal drva in pasel govedo, žena pa je zibala sinčka mladega Sanda, ki je bil v partizanih.

Se nekaj dogodkov iz tistega časa mi še danes ne gre iz spomina. Nekoč mi je stari čiča nekako z nevoljo dejal: »Nikola, što će ti ove švabske pantalone?« Nosil sem namreč kratke hlače rjave barve. Ubogal sem ga in jih nisem več del nase.

Drugi dogodek: Ko so se partizani spustili blizu Markovca, je moja žena vsak dan hodila »u kukuruz«. Mati obeh partizanov, Mladja in Sanda, je pekla kruh za partizane, moja žena pa ga je skrivaj nosila na eno izmed koruznih njiv. Če jo je kdo vprašal, kam gre, je vedno odgovorila: u kukuruz.

Toda ni minilo dosti časa, ko so Nemci pripravili strahovite ukrepe proti prebivalstvu. Začeli so po vrsti požigati vasi, kot prvi sta zgoreli Staro in Novo selo. Glavna postojanka Švabov je bila v Veliki Planini, znanem industrijskem središču Pomoravja.

Vrnitev v Ljubljano

S smrtjo Mladja in Sanda je postalo ozačje v hiši starega čiče nevzdržno. Globoka žalost je zajela vso družino. Bali so se maščevanja Nemcev. S prijateljem Ivkom sva sklenila, da se po ilegalni poti vrnemo v Ljubljano. Neki aktivist nam je namreč prinesel iz Ljubljane državljanske izkaznice in odšla sva na pot, da bi pripravila vse potrebno za vrnitev v Ljubljano. Odšla sva v Beograd iskat potna dovoljenja, še posebej od tamkajšnjih predstavnikov ustaške Hrvatske. Res sva dobila potrdilo, s katerim nama je bilo dovoljeno potovati čez ozemlje Hrvaške. Zasluga zato gre dejstvu, da sva naletela na ustaškega oficirja, ki je dobro poznal Ljubljano.

Na italijanskem konzulatu pa nisva opravila ničesar. Rekli so nama, da je po najnovejši uredbi možna preselitev v Ljubljansko pokrajino samo z dovoljenjem visokega komisarja Graziolija.

Ko sva se vrnila v Markovac, sva rekla ženama, da je vse urejeno in da naslednji

dan lahko odpotujemo. Veliko veselje na obrazih žena in otrok, a v naju skrb, kako bomo to izpeljali.

Za slovo so nam dali srbski bratje obilico dobrot in na koncu je bilo na obeh straneh dosti solza.

Odpeljali smo se v neznano. Malo pred Zemunom je vstopil v naš kupe potnik, za katerega se je izkazalo, da je Slovenec, uradnik finančne stroke. Ko smo mu povedali, da nimamo italijanskih dovoljenj, je obljubil, da bo že on uredil. Kaže, da si je bil dober z nemškimi oblastniki, in je prvega gestapovca, ki je na poti proti Hrvatski stopil v naš vagon, brž dejal, da nas pozna in da smo begunci iz Albanije. Tako vneto je hkrati izustil svoj »Heil Hitler«, da gestapovec ni niti pogledal naših dokumentov.

Cez hrvaško ozemlje je šlo brez zaga, saj smo imeli uradno dovoljenje – po zaslugi dejstva, da je ustaški oficir dobro poznal Ljubljano.

Začelo pa se je zapletati ko smo se pripeljali v Metliko. Komaj se je vlak ustavil, že so vstopili karabinjerji. Ker smo bili brez ustreznih dokumentov, so nas zastražili na kolodvoru, češ brez Graziolijevega dovoljenja ne morete v Ljubljano. Čez čas je k nam pristopil železničar in nas vprašal: »Kam bi radi?« Odgovorili smo mu, da v Ljubljano. Jaz sem pa brž dodal prošnjo, naj železničarju v Novem mestu sporoči, da je v Metliki njegova sorodnica Iva Slapar. Res je prišlo obvestilo do Novega mesta. Železničarji so nas obvestili, da se bomo srečali z njim v Bubnarcih, kamor nas bodo pripeljali ob pol šestih popoldne. Res smo se dobili v Bubnarcih s sorodnikom Ive Slapar, ki je bil zaveden Slovenec in vnet aktivist. Odpeljali so nas do Kolpe, tu pa nas je prevzel v svoj čoln Anželnov Jože, prav tako aktivist OF iz Novega mesta. S čolnom se je pripeljal tudi moj znanec in sošolec, učitelj iz Božakovca. Vendar čoln je bil veliko premajhen, da bi vanj lahko šli vsi. Prijatelj mi je v smehu dejal: »Niko, zate smo prinesli samo kopalne hlače.« Tako smo se srečno – nekateri s čolnom drugi s plavanjem – preselili na slovenski breg Kolpe. Tam so nam v mlinu znanega aktivista mlinarja Nemaniča postregli z žganci in mlekom.

Stari mlinar je odločil, da pojdeva naprej

je trajala do leta 1924. Med drugim je bil v Zagrebu, Zemunu, na Dunaju in v Budimpešti, kjer se je priključil Rdeči armadi Sovjetske madžarske republike, ki se je bojevala proti češki beligardi. Po razpustitvi internacionalnega bataljona se je Tone zaposlil kot gozdni delavec v madžarskih gozdovih.

Ko se je vrnil domov, si je v bližini očetove domačije zgradil skromno hišico in se oženil. Z njim so začeli navezovati stike komunisti, med njimi France Klopčič, Marjana Draksler in drugi. Prišel je k njemu tudi predstavnik kominterne in kmalu je v njegovi hiši začela delati »Rdeča tiskarna«, ki pa je bila leta 1929 izdana. Tone, ki je skrbel za razpečevanje tiskanega materiala, ter tiskar, ki je pridno tiskal, sta se znašla pred sodiščem. Tone je tri leta robije presedel v Sremski Mitrovici.

Po prihodu z robije je Tone nadaljeval z revolucionarnim delom in leta 1938 je bila v njegovi hiši konferenca KPS za ljubljansko okrožje, ki jo je vodil Tone Tomšič.

Leta 1941 za Toneta Jarca ni bilo nobene dileme. Že pred prihodom Italijanov je zbral za cel voz orožja. Orožje sta zbirala skupaj s Toneom Dolinškom. Tone je postal ilegalce in njegova hiša je postala javka, v katero se je pogosto zatekal tudi Boris Kraigher. Italijani so ga že leta 1941 vtaknili v zapor, Tone pa jih je znal prelisičiti, da je nedolžen in so ga po dveh mesecih izpustili. Ko so Italijani le zvedeli, kaj se dogaja v Črni vasi, je Tone maja 1942 odšel med kimske partizane, julija pa so po začetku ofenzive proti partizanom Italijani dom požgali, ženo, 12-letnega sina in 8-letno hčerko pa odgnali v taborišče. Tone je bil najprej komisar čete v Krimskem bataljonu, nato komandir čete v Sercejevi brigadi. Februarja 1944 je bil ranjen in se je zdravil v bolnici do kapitulacije Italije. Pozneje je bil še v Kočevskem bataljonu, Deveti brigadi, nato pa je bil zaradi rane na nogi poslan na notranjsko vojno področje v zaščitni bataljon in se je aprila 1945 vključil v oficirski tečaj. S šolsko brigado je 9. maja 1945 prišel v Ljubljano.

Po vojni je še eno leto opravljal različne dolžnosti. Do upokojitve je delal v vojnem trgovskem podjetju, stanoval pa z družino 12 let v Šentvidu nad Ljubljano. Medtem se mu je pri služnji vojaškega roka leta 1951 smrtno ponesrečil sin Tone, to ga je strašno prizadelo. Ko je stanoval v Šentvidu, je na pogorišču v Črni vasi začel graditi skromno hišo in sem mu, kakor tudi mnogi drugi prijatelji in soborci, pri gradnji mnogo pomagal, zlasti pri fizičnem delu. Ves srečen se je 1957. leta z družino preselil v novo hišo in začel obdelovati majhno posestvo.

Ves čas po osvoboditvi, skoraj do svojega 90. leta je bil družbenopolitično aktiven, tako v Šentvidu, kjer je bil med drugim sekretar občinskega komiteja ZKS in predsednik občinskega odbora SZDL, kakor v Črni vasi, kjer je bil tudi sekretar OO ZKS. Zelo rad pa se je s svojim čolnom, ki ga je sam naredil, vozil po Ljubljani, in to še pri svojih 90. letih. Večkrat mi je z zadovoljstvom rekel, kako je srečen, ker mu ni več treba živeti v

bloku. Veliko sem se pogovarjal z njim o vseh vidikih našega razvoja in se od njega marsikaj naučil, predvsem pa tovarištva, skromnosti, poštenosti in resničnosti ter vere v moč marksistične znanosti. Čeprav je v zadnjih letih svoje življenja večkrat izražal skrb zaradi razpisništva, malomarnega odnosa do družbenega premoženja, izkrivljanja samoupravljanja, je vedno veroval v moč socializma.

Ko sem ga marca 1985 prvič obiskal v bolnišnici v Šiški, sta v isti sobi ležala skupaj s predvojnimi komunistom, prvoborcem in družbenopolitičnim delavcem Francetom Strleto-Ninom, ki je žal tudi že nekaj dni za Tonetom tudi umrl. Nino je takole predstavil Toneta: »To je bil najboljši partizan v Sloveniji. Kljub starosti se ni nikdar izmikal obveznostim, do sebe in do soborcev je bil strog in tovariški hkrati in smo ga mlajši imeli kar za ata«. Tudi sam, ki sem ga dolgo poznal, mislim enako. Takih ljudi ne smemo pozabiti.

Rajko Hafner

Naj ne gre v pozabo

Tragedija 350 Židov

Nikoli ne bom pozabil 17. septembra enainštiridesetega, ko je popoldne prišla k nam vsa objokana moja sestra Mira in nam povedala, da so Nemci v Bešaniji tisto jutro pobili 350 beograjskih Židov, med njimi precej žena in otrok.

Za ta strašni zločin je zvedela od svojega tovariša Nikole, aktivista, ki se je bil pravkar vrnil iz Bešanije.

Tisto jutro so Nemci s tovornjaki pripeljali v Bešanijo večjo skupino Židov, ki so jih imeli zaprte v Banjici. Bilo jih je približno 350: moških, žensk in otrok. Kolona tovornjakov se je ustavila pred občinskim poslopjem. Od predstavnikov vasi so Nemci zahtevali, naj jim pokažejo skriti kraj, kjer bodo lahko Žide ustrelili. Domačini so jih napotili na konec vasi, v bližino Boškovičevega skednja.

Tam so se pokriti tovornjaki ustavili. Nemški stražarji so zavarovali okolico ter Židom ukazali, naj sestopijo in stečejo do skednja. Izbrali so nekaj močnejših moških, jim dali krampe in lopate ter jim ukazali, naj kopljejo jame. Ko so bile izkopane, so k njim vodili Žide v skupinah, jim ukazali, naj se slečejo ter jih postrelili.

Vse, ki so še kazali znake življenja, so nemški častniki pobili s strelji v glavo.

Nemški krvniki svojih žrtev niso pokopali, kot bi se spodobilo, pač pa so trupla zasuli samo s tankim slojem prsti, tako da so iznad nje štrleli deli človeških teles.

Domačini so za ta zločin pod Bešanijskim robom zvedeli še istega dne in bili – s prebivalci Zemuna vred – strahotno ogorčeni nad tem pokolom nedolžnih ljudi.

Na kraju, kjer je pod streljo padlo 350 beograjskih Židov, je zveza borcev namestila spominsko ploščo z napisom:

»Tu je okupator ustrelil 350 židovskih rodoljubov. Med ustrelenimi je bilo največ otrok in žena. Padli so kot žrtve fašističnega zločina.«

Sedemnajsti september 1941 ne sme nikoli v pozabo.

Inž. A. Benčević

ka podrejeno pripravam za izkrcanje zavezniške vojske v južni Franciji.

Dne 15. avgusta 1944 se je začelo zavezniško izkrcanje v Franciji. Da bi se »slovanske čete« čimbolj usposobile za redne vojaške naloge, so zanje priredili dva oficirska tečaja. Tako je dobilo 31 primorskih Slovencev in istrskih Hrvatov čim poročnika. Takoj po izkrcanju pa sta bili dve »slovanski četi« premeščeni v Marseille. Korzika je začela polagoma izpubljati svoj vojaški pomen. Pripadniki »slovanskih čet« so nato okrepili prizadevanje za vključitev v NOVJ. V vseh četah so ustanovili odbore, ki so vodili boj za odhod naših ljudi v Jugoslavijo in vključitev v NOVJ. Da bi ga izbojevali, so v vseh četah sestavili posebne

spomenice in jih skupaj s dopisi pripadnikov čet poslali na ameriško vojaško poveljstvo. Odgovor se je glasil, da so na Korziki prepotrebni in da jih zaradi tega ne morejo poslati v Jugoslavijo.

Na Korziki so ustanovili osrednji pevski zbor, začeli so izdajati revijo Naša zvezda in list Vojni poročevalec. Precej prizadevanja so posvetili zbiranju denarnih sredstev za partizanske bolnišnice. Na Korziki je umrlo precej primorskih Slovencev in istrskih Hrvatov. Pokopani so v Bastiji in v mestecu Ajaccio.

Grenka pot do doma

Zgodaj spomladi 1945 so bile nove premestitve »slovanskih

Po prihodu drugega transporta v Postojni oktobra 1945.

Foto: Ivan Poženel

čet«. Šele maja istega leta je bilo preseljevanje končano.

Vse jasneje je bilo, da je skupina 6000 primorskih Slovencev in istrskih Hrvatov postala žrtev imperialističnih intrig glede vprašanja prihodnje državne pripadnosti Primorske in Istre.

V Južni Franciji so Primorci in Istrani iz »slovanskih čet« pritiskali na svojega komandanta, brigadnega generala Rataya, naj jih pusti domov. A vse prošnje niso nič zalegle. Februarja 1945 se je obrnila na Rataya tudi jugoslovanska vojaška delegacija v Franciji. Zaman je dokazovala, da v Jugoslaviji nujno potrebujejo primorske Slovence in istrske Hrvate za velike ofenzivne boje proti nemškemu okupatorju, saj z njihovim odhodom zaveznikov ne bi prizadejali. Nič ni

pomagalo dokazovanje in nič vse prošnje. Ameriško vojaško poveljstvo je bilo nepopustljivo.

Zaradi neomajnega ameriškega stališča je začela padati tudi volja za delo sploh. Ameriški častniki so začeli kaznovati Primorce in Istrane za vsako malenkost. Kaznovane so pošiljali v taborišča nemških vojnih ujetnikov. V takšnih razmerah se je začelo dogajati, da so posamezne skupine začele bežati domov. Nekateri so ob prehodu prek Alp zašli na minka polja in so zgubili življenje. V tako težkem položaju so se zbrali vsi slovenski in hrvaški poročniki ter sestavili spomenico za ameriško vojaško poveljstvo. Zahtevali so, naj se jim omogoči vrnitev v domovi-

no. Zagrozili so, da si bodo v nasprotnem primeru pomagali sami. Šele jeseni se je stvar končno zganila, tako da so novembra in decembra 1945 »slovanske čete« odšle na pot v domovino. Z lepo uspehim zborovanjem v Postojni se je končala težka pot enega dela primorskih Slovencev in istrskih Hrvatov, ki so jih bile fašistične oblasti pregnale na Sardinijo. Nanjo so ostali grenki spomini.

Nekdanjim političnim pregancem na otoku Sardiniji je skupščina občine Postojna 23. aprila 1974 podelila domicil. Na tretjem zborovanju 22. decembra 1973 je bilo odkrito spominsko obeležje na trgu v Postojni.

Albert Klun

midva z Ivkom peš, žene in otroci pa se bodo z vozom peljali za nami. Malo nas je skrbelo, kako bo na bloku v Metalki. Toda italijanski stražarjem nisva zbijala suma in sva bila hitro čez. Zdaj je bilo vprašanje, kako bo šlo z ženama in otroki, ki jih je peljal najeti voznik. Bili smo domenjeni, da se med seboj ne poznamo, in voznik ni vedel za naju. Ko smo se bližali Semicu, zaslišimo za seboj drdranje voza. Na njem so bili naši. Ustavila sva voz in se delala, ko da žena in otrok še nikoli nisva videla. Vprašala sva kam gredo. Odgovorili so, da se peljejo v Semic, pa sva zaprosila, če lahko prisede. Voznik je dovolil. Ko nas je pripeljal do določenega kraja, je ustavil in nama dejal: »Ali mislite, da ne vem, kdo ste? Begunci ste, čeprav se poznate, se niste smeli poznati. In srečno pot vam vsem skupaj želim.«

Sele po vojni sem zvedel, da smo prešli Kolpo po zgodovinski poti. Prav tam, na tistem kraju kot mi, je prešla čez Kolpo slovenska delegacija, ko je šla na zasedanje AVNOJ jeseni 1943.

Tudi pot do Ljubljane je minila brez zapletljajev. Že čez dva dni sva z Ivkom dobila na železniški postaji tudi najino skromno prtljago.

Ilegalno delo v Ljubljani

Kam sedaj? Svak mi je za prvo silo preskrbel službo v skladišču cementa, kjer sem bil čuvaj. Ivko pa je postal delavec cestnega podjetja.

Ze februarja 1942 se mi je posrečilo s podporo prijateljev dobiti službo v mestnem prehranjevalnem uradu v Ljubljani. Poslali so me v oddelek za razdeljevanje živilskih kart. Ščasoma sem postal celo pomočnik šefa oddelka. V uradu je bilo zaposlenih 72 ljudi, med njimi pregnani učitelji, profesorji, pravniki, uradniki.

Tu se je začelo moje organizirano delo v OF. Nekaj nas je sodelovalo pri dostavljanju živilskih kart ilegalcem, sodelovali smo pri »rdeči pomoči«, pomagali prehranjevati otroke partizanov, ki so bili v negi skrbnic ilegalčkov. Nekaj časa smo z živilskimi kartami preskrbovali tudi Prežihovega Voranca, dokler je bival v Ljubljani. Zanj smo te karte oddajali samo na geslo. Sam sem odnesel karte vsak mesec na domenjen kraj in

v domenjenem času ter jih izročil na geslo ilegalcu, ki ga je poznal samo Prežihov Voranc.

V Ljubljani je v Gosposki ulici živela tudi skupina partizanov, ki se je zatekala v Ljubljano. Zanje smo morali preskrbeti živilske karte. Podobno je bilo več ilegalcev tudi v stari cukarni. Tudi zanje je bilo treba zagotoviti prehrano. Zato smo v uradu organizirali posebno kartoteko z označenimi imeni cest in ulic, predvsem v Dravljah, Šiški in Mostah. Živilske karte za imena v teh ulicah so izpolnjevali najbolj zanesljivi uslužbenci, ki so edini imeli tudi zveze z raznašalci teh kart. Kakor hitro so bile karte razdeljene, smo kartoteko spravili na varno mesto, kjer je ostala do prihodnjega meseca.

V uradu je delal tudi italijanski oficir, ki sem mu moral vsak dan poročati, kakšno je stanje v uradu. Nisem pa vedel – to pa sem pozneje bridko občutil – da v uradu dela tudi mlada ženska, ki je bila zaupnica in hkrati tudi ljubica nekega starejšega italijanskega oficirja. Nekega dne je prišla k meni in mi rekla: »Kolonelo je naročil, da je zvečer obvezen ogled filmske predstave v kinu Soča. Predstavo organizira, je podarila, organizacija Dopolavoro.« Izročila mi je 72 kart. Vse te karte naj bi razdelil med uradnike. Sklical sem jih skupaj in jim dejal: Tu imam 72 kart, seveda brezplačnih. Zvečer je v kinu Soča predstava, ki jo organizira »dupe u lavoro«. Med uslužbenci je zavladal velik smeh, toda uradnica, kolonelova ljubica, je o tem obvestila oficirja. Drugo jutro zabrni na moji mestu telefon iz županove pisarne: tajnik mi je naročil, naj se takoj zglašim pri županu. Sprejel me je sicer ljubeznivo, toda hkrati mi je sporočil, da sem premeščen na odsek za drva pri mestni občini, ker sem, kot je dejal, žalil in zasmehoval italijansko ustanovo. Poslali so hkrati tudi prijavo na »visoki komisariat«. Vendar, na mojo srečo, iz te prijave ni bilo nič, zadržal naj bi jo bil neki italijanski oficir, ki je skrivaj sodeloval s slovenskim osvobodilnim gibanjem. Ob osvoboditvi se je v arhivu našla ta prijava. Če bi takrat šla naprej, mi 20 let zapora ne bi ušlo... Ko je Italija kapitulirala, je tisti »kolonelo« zbežal v Italijo in z njim tudi njegova ljubica, ki me je naznanila.

Po kapitulaciji Italije me je poklical v urad dr. Ivo Frelj, načelnik oddelka za gospodarstvo občine Ljubljana, in mi sporočil, da sem postavljen za vodjo oddelka za tobačne karte. Kot vodja oddelka sem skrbel, da je zopet deloval skrivni kanal, po katerem so tokrat karte za tobak prihajale tudi v roke ilegalcev in z njimi tudi cigarete med partizane. To je trajalo vse do osvoboditve.

Prišla je svoboda na belem konju, kot je zapel veliki pesnik Oton Župančič. Jaz pa sem se vrnil v Smlednik. Prebivalci so me lepo sprejeli in mi dali morje dobrot.

Tu se končuje prvi, poglaviti in najbolj pomembni del zapisa pokojnega slovenskega šolnika Nika Slaparja, kot se je vedno rad sam imenoval. V tej pripovedi je prikaz ene izmed poti, kakršne so med vojno doživljali vsak po svoje mnogi slovenski ljudje, sto in sto slovenskih izobražencev, med njimi tudi šolnikov. Niko Slapar sicer ni bil partizan, vendar je kot izseljeni šolnik kljub temu odslužil svoj dolg do domovine.

Naj v dopolnilo njegove podobe doslednega in poštenega delavca za novo družbo, h katere zgradbi je tudi sam priložil droben kamenček, povemo, da je bil vsa povojna desetletja neutrujen kulturni in prosvetni delavec. Mnoga polena mu niso mogla spodnesti nog, so le izostrila njegovo orožje, h kateremu se je zatekal: šale in bodice, kakršnim se ni mogel odreči niti takrat, ko je tvegati leta ječe. Službena pot ga je vodila iz Smlednika v Ziri, odtod v Trebijo pa v Cerkle in končno v Kranj. Povsod je ustanavljal pevске zore, igral-ske skupine, tečaje, bil je neutrujen recitator, igralec, režiser. Bil je med drugim so ustanovitelj pevskega zbora Stane Zagar.

Nečesa pa Niko Slapar nikoli ni pozabil: svojega izgnanstva v Srbijo in izjemne gostoljubnosti, ki jo je bil skupaj s tisoči Slovencev deležen od preprostih srbskih kmetov.

Sam pripoveduje v svoji pisni izpovedi:

»Leta 1959 sem organiziral obisk zbora Stane Zagar pri bratih Srbih. V Srbijo je bilo izseljenih tudi nekaj članov zbora. Bil pa je to prvi obisk Gorenjčev v Srbiji. Koncertne nastope smo imeli v mestu Veliko Orašje, kjer je bilo v dvorani več kot tisoč

ljudi. Tu smo se srečali s tistimi prebivalci, ki so nas leta 1941 tako gostoljubno sprejeli.

Drugi dan smo imeli nastop v vasi Markovac. Ljudje tega kraja so bili med organizatorji vstaje srbskega naroda 7. julija 1941. Markovčani so bili tudi tokrat zelo gostoljubni in srečanja z njimi ni mogoče pozabiti. Zadnji koncert smo imeli v mestu Velika Plana. Spet nepozabna doživetja. Trije učitelji iz tega kraja so se oblekli v slovenske narodne noše, da bi tako dali še bolj pristrčen pečat srečanju.

Kako velik praznik je bil za Markovce naš obisk, bolj kot vse, drugo dokazuje, dejstvo, da je predsednik občinske skupščine dal izobesiti na skupščinska vrata obvestilo: »Zbog dolaska braće iz Slovenije, opština tri dana ne radi.«

Zvečer prisrčno slovo s povabilom, naj bratje Srbi vrnejo obisk.

Junija 1960 je prišla k nam v Kranj skupina šestdesetih ljudi, med njimi tudi člani gledališča iz Velike Plane, ki so odigrali v Prešernovem gledališču dramo Atomsko žarčenje. Sijajna predstava. Dvorano so v glavnem napolnili prebivalci iz Stražišča. Napravili smo za naše goste tudi tri izlete, in sicer na Bled in v Bohinj ter k slapu Savice. Ogleдали smo si tudi Begunje in Drago. Tretji izlet pa je bil namenjen ogledu Krvavca in Cerkelj.

Slovo je bilo nadvse ganljivo, s pozivom: Na svidenje!

Niko Slapar je bil pobudnik tudi obiska delegacije kulturnikov iz Kranja pri članu sveta federacije Petru Stamboliću. S to pobudo je hotel Niko Slapar počastiti dejstvo, da je stanoval pri tistem čiču v Markovcih, katerega mladi sorodnik je bil sošolec in soborec Petra Stambolića. V delegaciji so bili poleg Nika Slaparja še dirigent zbora Staneta Zagarja Peter Lipar in akademski slikar Milan Batista. Stamboliću so poklonili, omenja Niko Slapar, lepo grafiko Begunje in Draga, delo slikarja Batiste ter šopek nageljnov kot simbol Slovencev.

Z omembo tega obiska je šolnik Niko Slapar končal svoj zapis, v katerem je najprej in predvsem sebi v spomin, orisal vsele in žalostne dni iz svojega življenja, ki se je končalo avgusta 1985.

Konec

Osmi grafični bienale jugoslovanskih otrok

Prireditev, ki se je zakoreninila v naše osnovno šolstvo

Minulo soboto so v Lamutovem likovnem salonu v Kostanjevici na Krki slovesno odprli osmi grafični bienale jugoslovanskih otrok na temo Življenje, delo in običaji narodov in narodnosti Jugoslavije. Žirija je imela pri določanju del za razstavo veliko dela, saj je 300 šol poslalo na razpis 5400 grafičnih listov. Ti listi pa so izbrani iz nekaj deset tisoč grafik.

Predsednik žirije prof. dr. Bogomir Karlavariš meni, da so dosežki letošnjega bi-

in mladi so si pripovedovali o življenju v njihovih doma-
cih krajih in se nekoliko sez-

Častni predsednik bienalne žirije Petar Hadži Boškov izroča Andreji Cekuta iz osnovne šole Jože Gorjup srebrno medaljo za njeno grafiko.

enala zelo dobri. Izbrana dela so kakovostna, raznovrstnost obdelave je obsejna in v nešteto primerih iznajdljiva. Po njegovem mnenju je bienale potrdil staro spoznanje, da pedagoško občutljivi predmetni učitelji, ki so tudi sami ustvarjalci, prebujajo ustvarjalnost v svojih učencih. Grafika je zelo pomembna za splošno in likovno vzgojo. Predvsem najbolj očitno kaže na bistvo likovno oblikovanih problemov, od ritma in odnosa črte, površine, texture, prav do najrazličnejših možnosti komponiranja. Neposredno delo na plošči povečuje zavestno in motorično obvladovanje likovnih zakonitosti oblikovanja, a že obvladan likovni problem postane učenčeva last, kar se ne dogaja vedno pri spontanosti rešitvah, ki so včasih lahko zelo uspešne. Sama spontanost namreč ne prinaša tiste jasnosti in zavesti, kot ju prinaša vloženi napor pri rezanju in pretiskavanju. S tega stališča bi po mnenju profesorja Karlavariša lahko rekli, da se z grafičnim delom širi krog likovne vzgoje. Drugi velik pomen grafike pa je prav v njeni uporabi na mnogih področjih. Ni veliko likovnih področij, kjer se likovno ustvarjanje tako logično kot grafika povezuje s proizvodnjo, na primer s tekstilno in grafično industrijo. In to najbolj manjka našemu izobraževalnemu sistemu.

Ob slovesni otvoritvi bienala je častni predsednik žirije Petar Hadži Boškov, profesor na skopski akademiji likovnih umetnosti, podelil nagrade petindvajsetim osnovnim šolam in šestim likovnim pedagogom.

Letošnji bienale, ki ga od leta 1969 organizirata Galerija Božidar Jakac in osnovna šola Jože Gorjup iz Kostanjevici na Krki, je letos zasnovan nekoliko drugače. Razdeljen je na štiri dele. Del grafičnih listov je razstavljen v Lamutovem likovnem salonu v Kostanjevici, del na Senovem, dve razstavi z deli, ki so prišla na razpis bienala, pa sta postavljeni v Krškem.

Grafični bienale v Kostanjevici na Krki je bil tudi priložnost za navezavo tesnejših stikov in novih prijateljstev med otroki iz vse naše domovine. Tako so otroci iz Kostanjevici in njene okolice sprejeli medse otroke iz drugih republik in pokrajin. Vsak izmed njih je odpeljal svojega sovrstnika k sebi domov in ga predstavil svojim domačim. Otroci

nanili z življenjem vrstnikov v Kostanjevici. Na žalost je bilo za kaj več premalo časa. Nekateri udeleženci bienala so prišli v Kostanjevico tik pred otvoritvijo bienala, popoldan pa so že odpotovali na svoje domove. Tako so na vlakih in avtobusih preživeli dvajset ali pa še več ur, da so bili v mestecu ob Krki nekaj skromnih trenutkov.

Bienalna žirija je podelila štiri zlate medalje, ki so jih prejeli Mojca Teležar iz Brezovice pri Ljubljani, Bojan Erjavec iz Idrije, Ivanka Nešić iz Novega Bečja in Bojan Kobold iz Radelj ob Dravi. Srebrne medalje je prejelo osem otrok, bronaste pa šestnajst mladih grafikov.

Letošnjega osmega grafičnega bienala jugoslovanskih otrok prav gotovo ne bi bilo, če ne bi bilo neutrujenih delavcev delovnih skupnosti Galerije Božidar Jakac in osnovne šole Jože Gorjup ter nekaj posameznikov z Ladom Smrekarjem na čelu, ki so vložili nadčloveške napore za uspešen potek prireditve.

Bojan Kuntarič

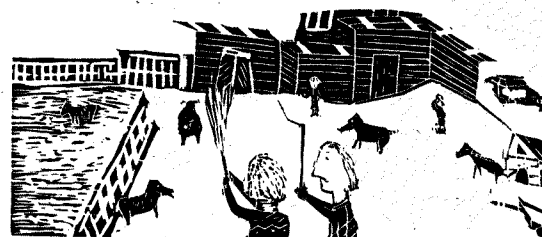
Ivanka Nešić, Žetev, linorez

Bojan Erjavec, Breme, linorez

Mojca Teležar, Spravljanje sene, linorez

Bojan Kobold, Na dvorišču, linorez

Vreden knjižni spomenik

Miha Čerin: Ljubljansko Posavje v ljudski revoluciji

Aktivisti OF v občini Ljubljana Bežigrad so uresničili drugi del zastavljene publicistične naloge: za knjigo Franceta Sušteršiča Na levem bregu Save (1982) je letos izšlo delo Mihe Čerina Ljubljansko Posavje v ljudski revoluciji. Celoten načrt predvideva trilogijo o delavskem in narodnoosvobodilnem boju na vsem področju bežigradske občine.

V Čerinovi knjigi, o kateri poročam, teče beseda o preteklosti v Tomačevem, Jaršah, Stožicah, Ježici, Mali vasi, Savljah in Klečah, tedaj v vaseh, ki zdaj komaj še zaslužijo takšno ime, kajti Ljubljana jih bo menda kmalu popolnoma ysrkala v svoj enoviti mestni organizem. Zal! Saj bodo v nekaj desetletjih s kmečko naravo teh krajev ugasnila tudi njihova lepa imena. Tako se bo nadaljevalo siromašenje našega narodnega duha, jezika in krajevisja in z vsem tem slovenske identitete.

Čerinu Miha Čerin – predvojni komunist, partizan ter vse življenje zavesten borec za narodne in delavsko razredne ideale – nikjer v svojem delu ne izreče te bojzani, vendar njegova knjiga odseva tolikšen krajevno-skupnostni ponos, da se v bralcu sama po sebi zbudi grenkoba, glej, teh imenitnih posavskih vasi kmalu ne bo več... Podobni procesi potekajo tudi v drugih območjih Slovenije, pa se kaže vprašati, ali je ta davek, ki ga plačujemo industrializaciji in z njo povezanim urbanističnim spremembam, zares tako nujen in samo-umeven?

Pisec v uvodni besedi razmeji, kaj je v knjigi njegovo avtorsko delo in kaj so vanjo prispevali drugi. Stara zgodovina obravnavanega okoliša – žal zelo skrčena – je izšla izpod peresa pokojnega zgodovinarja prof. Simona Lenarčiča. Delovanje sokolskega društva na Ježici – tudi brez potrebe okleščeno – je opisal Ciril Ramovš. Del podatkov o mladinskem gibanju so dali Janez Slovenc, Lojze Jakopič, Silvo Čebulj in Stane Koman. Marsikateri koristen nasvet je avtor prejel od dr. Franceta Škerla, upošteval pa je tudi kreativne pripombe, ki sta mu jih ob pisanju izrazila recenzent zgodovinar Ivan Križnar in Stana Gerk. Sicer je Čerin dolga leta zbiral in razvrščal gradivo sam. To pomeni, da je opravljal štiri sočasne naloge: bil je hkrati raziskovalec pisanih virov, zbiralec živih pričevanj, urednik in pisatelj. Ob pomoči drugih članov uredniškega odbora mu je uspelo rešiti pozabe veliko prispevkov, med katerimi posebej navaja pisne podatke Angelce Omladič in pričevanja slovitega ježenskega revolucionarja Andreja Kurnjaka.

Čerinu v pohvalo velja zapisati, da je zelo raznorodnemu gradivu znal vtisniti osebnostni pečat in izoblikoval privlačno berilo, kar se ob podobnih podjetjih ne posreči vselej. Piše preprosto, neokrašeno, vse skozi vsebinsko tehtno, tako da se mu posreči navdušiti tudi bralca, ki ni obremenjen s posavskim lokalpatriotizmom.

Življenjepise znamenitih Posavcev in vsestranske, zelo stvarne podobe krajevnih razmer v raznih obdobjih Čerin dosledno, vendar z občutkom za pravo mero, postavlja v kontekst občin dogajanj na Slovenskem. To morda ne bo po volji kakšnemu publicističnemu estetu, češ da se tako ponavljajo znane stvari, vendar je treba opozoriti na dva momenta, ki opravičujeta takšno ravnanje: dobro je, da ima manj izveden bralec takoj pri roki širše družbeno zgodovinsko zrcalo; razen tega pa je bralna kultura pri nas tako nazadovala, da je treba izrabiti vsako priložnost, kako bi posredovali temeljne vrednosti o slovenski zgodovini, četudi na različnih krajih in ravneh. Ko bo to knjigo prebiral sedanji bežigradski občan – naj že bo to starejši človek, ki se marsikoga in marsičesa spominja še sam, ali pa mladinec, ki ni ravnodušen glede preteklosti svojega kraja – mu ne bo na kvar, če bo izvedel iz nje npr. še kaj o čebinskem kongresu ali snovanju slovenske ljudske fronte, ki je prerasla v OF.

Ob uvodnem poglavju o starejši zgodovini tega koščka Posavja ima knjiga še štiri razdelke. Ti opisujejo delavsko gibanje, razvoj ljudske fronte, narodnoosvobodilni boj in zgodnje obdobje po osvoboditvi (s seznamom 550 posavskih članov in aktivistov OF, seznamoma pomembnejših spomenikov in po borcih poimenovanih ulic ter z nekaj fotografskega gradiva). Če prezmemo zadnji revni razdelek, ki se zdi neka »zaradi lepšega« prilepljen, so vsi drugi deli glede prostora in intenzivnosti pisanja v harmoničnem ravnotežju. S tem hočem reči, da je avtor ravnal dialektično pravilno – in seveda pošteno – ker je slehernemu obdojbu priznal pomen in zasluge, ki mu gredo. Ni zagrešil napake, kakršna se je nemalokrat primerila podobnim delom, namreč, da bi štiriletni oboje osvojitveni boj tako pretirano poudaril, kot da vse drugo šteje malo ali nič. Siloviti boj Osvobodilne fronte je lahko organsko prikazal samo zato, ker je poprej temeljito obdelal začetke demokratičnega in socialnega prebujanja na Posavju, zgodovino komunističnega in sindikalnega gibanja vse izza prve svetovne vojne, pa tudi napredna delovanja (Krek, Sokol, Vidmarjeva fabrika, katoliško kulturno snovanje, draginjske demonstracije itd.) znotraj meščanskih strank. Zadosten oris poprejšnjih reakcijskih tokov in sil (kapitalistično izkoriščanje, klerikalizem, liberalizem, volilni mehanizmi itd.) je piscu omogočil zelo nazorno prikazati genezo in delovanje bele garde na Posavju.

Ko vzameš Čerinovo knjigo v roke, je ne odložiš zlepa; napisana je privlačno, še posebej pa te priklene občutek, da se srečuješ z nekim občudovanjem vrednim garštvom. Pa tudi z domačijsko zagledanostjo, ki osvaja bolj kot kakšna hladna profesionalna dovršenost.

Zvone Kržišnik

Dvajseto Borštnikovo srečanje

S podelitvijo nagrad in Borštnikovega prstana se je v Mariboru v ponedeljek zvečer končala najpomembnejša slovenska gledališka prireditev, pregled najboljših dosežkov slovenskih gledališč v pretekli sezoni, Borštnikovo srečanje.

Letos je praznovalo 20-letnico in ob slovenskih nagovorih, ki so bili številnejši kot običajno, smo velikokrat slišali, da je to srečanje v številnih posebnostih drugačno od podobnih festivalov, praznik gledališča. V marsičem ta trditev drži, kajti poleg osrednjega dela, tekmovalnega programa, se odvija cela vrsta prireditev tudi v krajih, kamor gledališče nikoli ne zaide. Letos je seglo tudi prek meja, na Madžarsko, v Avstrijo in Italijo. Skupaj se je zvrstilo 122 prireditev, od tega 59 gledaliških predstav. Gledalcev je bilo zaradi prostorskih težav nekaj manj kot lansko leto, a je številka še vedno visoka: 29 tisoč. Takšni širini mnogi oporekajo, ker menijo, da gre širitev na račun kvalitete ter da zamegljuje poudarek na osrednjem delu, torej prikazu najboljših slovenskih gledaliških stvaritev in strokovnih srečanj. Vendar pa ne

moremo mimo dejstva, da je Maribor prav zaradi tega, ker ga je Borštnikovo srečanje znalo pritegniti h gledališču, začel živeti z njim drugače, s trdnjšo zavestjo o njegovi viraščenosti v kulturno-umetniško podobo mesta.

Maribor je torej deset dni živel z gledališčem in za gledališče. Vstile so se predstave na ulicah in trgih, pogovori s dramatikami so odprli številne razstave, srečevali so se gledališki strokovnjaki, največ pozornosti pa so seveda pritegnile tekmovalne predstave. Med drugim smo videli Jančarjev Veliki briljantni valček v obeh slovenskih izvedbah – ljubljanske in mariborske Drame – Cankarjevo komedijo Za narodov blagov v izvedbi SLG Celje, Pirandelovo komedijo Šest oseb išče avtorja v izvedbi Primorskega dramskega gledališča iz Nove Gorice. Veliko pozornosti je zbudila satira Alenke Goljevščekove Pod Prešernovo glavo v izvedbi Mestnega gledališča ljubljanskega. Strokovna žirija je najvišje ocenila Veliki briljantni valček Drame SNG Ljubljana v režiji Zvoneta Šedlbauerja. Režiser je dobil tudi Borštni-

kovo nagrado in diplomu za režijo, nagrado za dramsko igro so prejeli igralec Vlado Novak (za vlogo v Velikem briljantnem valčku), Boris Cavazza (za vlogo v Velikem briljantnem valčku v izvedbi Drame SNG Ljubljana), Mira Lampe-Vujičič (za vlogo v drami Šest oseb išče avtorja) in Anica Veble (za vlogo v Turinjevih Meščanih), za scenografijo Meščanov je prejel nagrado Tomaž Marolt, za kostume pa Cveta Mirnik. Nagrado RTV Ljubljana za mladega igralca je prejel Jonas Znidaršič za vlogo dijaka v predstavi Pod Prešernovo glavo. Odličje za najbolj dognan odski jezik so dodelili celotnemu ansamblu SNG Celje, kot posameznik pa jo je prejel Janez Bermež za vlogo v Cankarjevem Za narodov blagor. Žirija je podelila tudi posebno diplomu SSG Trst za živahno uprizoritev komedije Chicchignola E. Petrolinija.

Najvišje odličje, ki ga lahko za svoje delo prejme slovenski igralec, Borštnikov prstan, je letos dobila ena naših najvidnejših in najpomembnejših dramskih igralok Majda Potokar.

H. Grandovec

Škoda, da je bil Tito le en sam

Mnogi prosvetni delavci smo kljub težavam, v katerih je trenutno naša družba, še vedno prepričani, da so osnove našega sistema, kot so samoupravljanje, bratstvo in enotnost, enakopravnost naših narodov, neuvrčenost, edina možna oblika našega nadaljnjega razvoja in obstoja.

Ceprav je v vseh okoljih socialistična morala dokaj oskrunjena, je to še vedno rdeča nit, ki se vleče skozi vse naše programe. Ugotavljamo, da je danes prosvetni delavec v zares nezavidljivem položaju. V tem trenutku niti po naključju ne mislimo na njegovo družbeno in materialno vrednotenje; veliko bolj je izpostavljen konkretnim in zelo direktnim vprašanjem mladostnikov, ki vse negativne pojave v naši družbi zelo dobro opažajo in terjajo pojasnila, vzroke in odgovore zanje.

Po smrti maršala Tita smo občutili vsi veliko praznino. Upali smo, da bodo sredstva javnega obveščanja, predvsem TV, pogostejše segala po dokumentarnih, zgodovinskih materialih, ki jih hranijo v svojih arhivih. Upali smo, da bodo sedanji učenci razredne stopnje, ki zaradi svoje mladosti žal niso poznali osebnosti tovariša Tita, deležni vsaj posnetih oddaj o njegovem življenju in delu. Ugotavljamo, da ni tako, zato poskušamo čustveno razvijati odnos do maršala pač z drugimi oblikami. Oglašamo se vam ravno zaradi tega, da boste videli, kako malo je potrebno, da ostane velika množica globoko razočarana in močno potrta.

Pionirski odred Ivana Kovačiča-Efenke na osnovni šoli Gustav Šilih iz Titovega Velenja in pionirska odreda obeh naših podružničnih šol so se odločili, da bi letošnje praznovanje dneva pionirjev proslavili v maršalovem rojstnem kraju. Priprave na pionirsko konferenco, ki naj bi bila v domu borcev in mladine Jugoslavije v Kumrovcu, so bile zelo intenzivne in so trajale ves mesec. Poleg priprav na samo konferenco, ki so zahtevale nemalo truda pionirjev in mentorjev, je bilo treba zagotoviti dvorano v Kumrovcu in poseben prevoz ter prehrano. Že 10. septembra je bilo s Spomen parkom Kumrovec dogovorjeno o

možnosti uporabe dvorane in ogleda treh kino predstav o maršalu Titu. To je bilo še dvakrat preverjeno in brzojavno potrjeno. Nazadnje smo preverili dan pred našim odhodom. O našem prihodu v Kumrovec smo obvestili še tamkajšnji Turistični informativni center in osnovno šolo Maršal Tito. Torej, vse dogovorjeno in v najlepšem redu pripravljeno.

Pionirji so se zavestno odločili, da bodo del potrebnih sredstev prispevali z zbiralnimi akcijami starega papirja (tako smo želeli solidarno pokriti stroške tistim, ki so socialno bolj šibki, prav tako pa bi se znižali stroški vsem 893 pionirjem, ki so skupaj znašali 456.702 dinarjev).

S posebnim vlakom smo se v čudovitem jesenskem dnevu pripeljali dobro pripravljeno in rahlo vznburjeni v Kumrovec. Posebno slovesno se je počutilo 300 pionirjev delegatov, ki so se prvi napotili k Domu borcev NOV in mladine Jugoslavije, da bi opravili odgovorno nalogo – izvedli pionirsko konferenco. Ob njih so korakali v dolgem sprevodu tudi gostje konference iz Titovega Velenja; člani predsedstva ZZB NOV in ZRVS, predstavniki KS, občinske zveze prijateljev mladine, predstavniki RLV in drugi.

Prepričani smo, da si lahko tudi vsi tisti, ki niste imeli nikoli v življenju poklicnega opravka z otroki, predstavljate razočaranje in razburjenje, nazadnje pa samo še neme poglede pionirjev in mladincev, ki so dobili preprosto informacijo, da je dvorana zasedena (v njej je bilo okrog 30 novinarjev).

No, pionirji so svojo konferenco, sicer zamorjeni ob nerazumljivi situaciji, sicer dobro izpeljali na prostem ob mimohodih glasnih odraslih. Ogledali so si lepo urejeno maršalovo rojstno hišo, čudovito Staro selo, ostali pa so praznih rok glede ogleda filma in dvorane.

Petsto pionirjev, ki si je med konferenco ogledovalo Kumrovec (namenjeni sta jim bili namreč durgi dve filmski predstavi), je onemelo, ko so izvedeli za dogodek. Neka deklica je dejala: »Če bi bil živ še maršal Tito, bi gotovo rekel – najprej pionirji, nato pa odrasli; tako si vsaj predstavljam po vsem tistem, kar sem o njem slišala in prebrala.«

Prosvetnim delavcem je ostala spet neprijetna dolžnost. S priokusom grenkobe in ponovne potrditve, da ostajamo pri vzgoji mladega rodu prevečkrat osamljeni, smo obsodili dejanje in pripovedovali svo-

jim varovancem pionirjem zgodbe o bistrem kratkohllačniku, ki je zaradi svoje bistrosti, iskrenosti, poštenosti, trdne vere v človeka in svoje velike sposobnosti podaril svoje življenje ne samo svojim narodom, temveč vsemu človeštvu. Škoda, da je bil Tito le en sam.

Prosvetni delavci
osnovne šole Gustav Šilih
Titovo Velenje

Vtisi iz Banjol

Ob branju članka o našem počitniškem domu sem se odločil, da tudi sam napišem nekaj vtisov iz Banjol, kamor zahajam že vrsto let, in to predvsem v predsezoni. Tudi sam sem kot večina gostov v tem domu zelo zadovoljen. Osebe doma, od delavcev v recepciji do sobaric, natakarc, hišnika je zelo ustrezljivo in prijazno. To je še zlasti pohvalno, če vemo, da imajo relativno nizke osebne dohodke, česar pa gostu ne pokažejo. Hrana je zelo dobro pripravljena in zadostna. Za ta denar resnično ne morejo ponuditi kaj več. Ni se nam pa zdelo prav, da so v letošnji predsezoni na dokaj nenavaden način varčevali s kruhom. Čudno se nam je zdelo, kako to, da dobivamo ob vsakem obroku že 4 dni star kruh. V začetku smo pač menili, da so ga naročili preveč in da je starega potrebno pojesti, ker ga je škoda vreči proč. Ker pa je to le trajalo predolgo, sem se pozanimal in zaupno izvedel, da gre menda za idejo dotedanjega upravnika, naj v shrambi zadržijo svež kruh, da se postara, in ga šele nato dajo gostom, ker ga bodo tako manj pojedli. Ker smo začeli negodovati in je za zadevo izvedel tudi novi upravnik, se je stvar uredila in smo spet začeli dobivati sveži kruh.

Veliko je bilo tudi pripomb na čas odpiranja bazena in na to, da je bazen premalo časa odprt. Pred sezono in po njej je za večino gostov zelo pomembno, da se lahko kapajo v bazenu. Ta je bil pa odprt le med 9. in 12. ter med 15. in 18. uro. Če računamo, da se v bazenu lahko kopa hkrati le od 30 do največ 50 ljudi, ugotovimo, da se dvakrat na dan ne more kopati niti polovica gostov. Veliko pa nas je bilo takih, ki radi plavamo, to pa je bilo mogoče le takrat, ko je bilo v bazenu do 30 kopalcev. Zakaj ne bi bil bazen odprt neprekinjeno

od 6. do 20. ure? Tako bi se veliko lažje porazdelili, plavalci pa bi si izbrali čas, ko je v bazenu najmanj ljudi. Stroški ne bi bili zato nič večji, saj je voda ves čas v bazenu. Menim, da bi bilo prav, da o tem predlogu uprava premisli in v naslednji predsezoni zadevo uredi v splošno zadovoljstvo vseh kopalcev. Predlagam tudi, da bi organizirali pri vsaki izmeni vsaj po en izlet na Brione. Letos spomladi je izlet sicer bil, a žal samo za Ljubljancane.

Sklepna misel: z letovanjem v domu sem zadovoljen, a nič ni tako dobro, da se ne bi dalo še izboljšati.

MIRKO TOMŠIČ

Naše spominske obletnice

Po zaslugi teh spominskih obletnic so dograjeni marsikateri gospodarski ali družbeni objekti, dostikrat tudi več kilometrov dolge ceste ali drugačne komunalne storitve, ki so še vedno v veliko krajevnih skupnostih prepotrebne. Marsikje se ob kakšni pomembnejši obletnici zgodi tudi to, da dogradijo kulturno ustanovo ali obnovijo zgodovinsko zaščiteno zgradbo, najde se tudi že propadajoči kulturni ali zgodovinski spomenik, ki je potreben popravila. Zgodi pa se tudi to, čeprav le redko, da kakšna delovna proizvodna organizacija da svojim delavcem ključne stanovanj, kupljenih za delavčev denar.

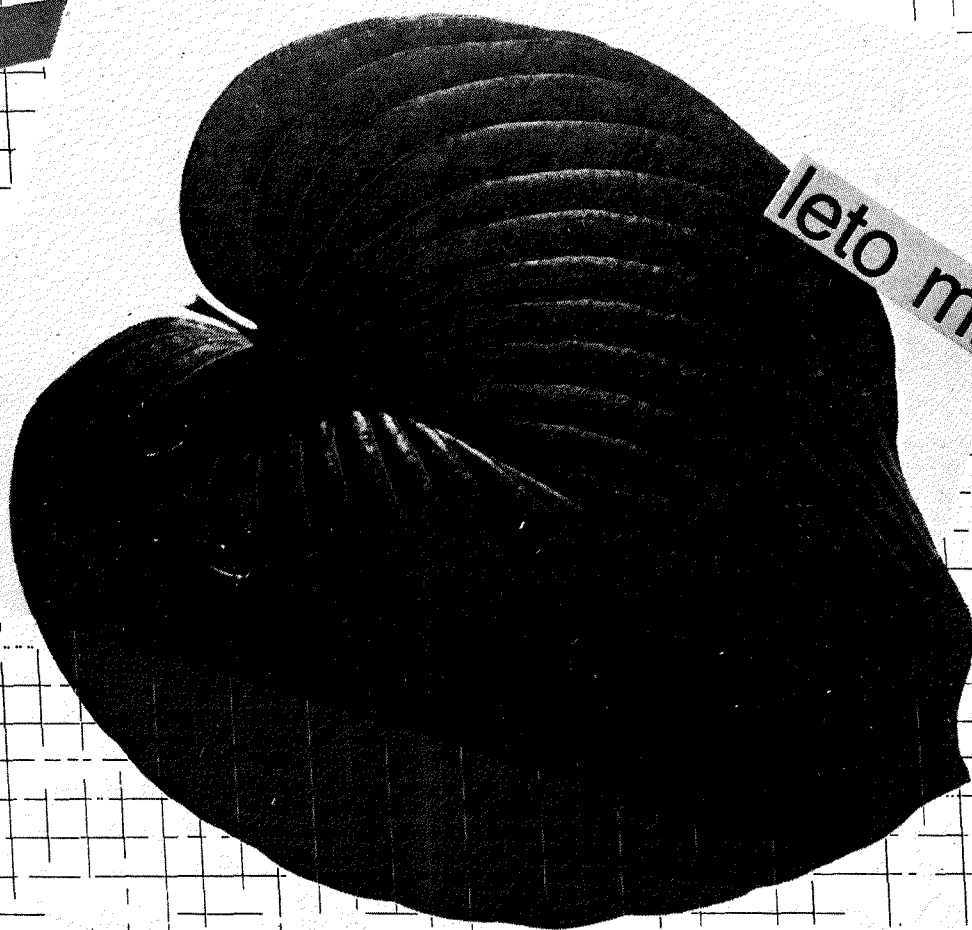
Tako so letos ob štiridesetletnici osvoboditve krajan v Škofijah postavili spomenik. Sami so prispevali denar in veliko udarniških ur. Zdaj so na njem izpisana imena borcev, ki so žrtvovali življenja za svobodo.

Ob teh obletnicah se borci srečujemo. Vedno manj nas je. Nekateri se kmaj še prepoznamo, nekateri pa to tudi nečejo. Tako sva se srečala z Igorjem in potožila o stanovanjih. Rekel je, da je prošnjo za stanovanje poslal že 1945. leta, na ZZB NOV Ljubljana Bežigrad. Še vedno čaka odgovor. Saj je drugim huje. V domačinski občini si je z družbenimi posojili spomeničar zgradil enonadstropno hišo. Toda ni zadovoljen, ker imajo drugi še več.

LUDVIK ŠEST

s v e t o v n i d a n v a r č e v a n j a

leto mladih

V svobodi je opravljal mnoge odgovorne dolžnosti, toda ves čas je ostal partizanski komisar, ki v teh funkcijah ni iskal osebnih interesov ali pomembnosti, ampak le odgovorno opravljanje zaupanega dela. Znal je ostati osebno skromen. To je med vsemi, ki smo ga poznali, še povečalo spoštovanje do njega. Stane je bil in je ostal do poslednjega diha poln vrednot, ki so včasih opredeljevale lik komunista. In takega bomo še dolgo ohranili v našem spominu.

Ta dan nismo srečali Urške...

Litoželezni gašperčkov podstavek, del štedilnikove plošče, nekaj kosov aluminijaste pločevine, dolg vijak in kupček žgane opeke v nekdanji kuhinji, to je bilo vse, kar smo našli na prostoru Partizanske tiskarne na Rogu. Takrat nismo srečali Urške, nabrali pa smo gob in videli v blatu posušenega kala pod Kraljevim kamnom odtise šap in krempljev velikega medveda.

Četrty oktober 1985. Dan kot ulit iz pravljice, eden tistih, v katerih žejna zemlja že več kot mesec dni razen nekaj kapljic ni dobila ničesar izpod neba. Pri gozdni upravi v Podturnu dočakamo avtobus, ki je pripeljal iz Ljubljane 28 borcev Partizanske tiskarne in ciklostilske tehnike Urške na obisk nekdanje mogočne postojanke 13 A. Tu, na vznožju Roga, se jim pridružijo še Jelka Rovšnik-Venc z možem Danilom iz Trbovelj in Novomeščanka Mila Sitar. Prirčno srečanje in veselje, kakršno še vedno velja med tovariši in soborci, polno smeha, kratkih vprašanj in hitrih odgovorov, se plete po novo asfaltirani cesti, ki že vodi do Lukovega doma na Bazi 20. Še pod domom zavijemo desno na makadam in nad Podstenicami na Cinkarsko pot.

Po 41 letih se partizanski tiskarji spet vračajo na kraj, kjer je dozorela zamisel centralne tehnike KPS o postavitvi še druge močne tiskarne v tem delu Slovenije: razen Triglava na Goteniškem Snežniku naj bi blizu vodstva osvobodilnega gibanja in uredništva osrednjih časopisov začela delati večja tiskarna tudi na samem Rogu. Pred devetimi leti so jo njene nekdanji delavci zadnjikrat skupno obiskali. Jelka z možem Danilom je bila v njej tudi še potem: tu je našla napol obdelano aluminijasto žlico, kakršne jim je takrat izrezoval Klemen Zoran, ki je delal v stavnicah. Danilo je zbral razmetane opeke, jih očistil in oblikoval iz njih nekdanjo peč. Ko sta bila še prej enkrat v nekdanji tiskarni, niso z vodnikom vred našli v njej ničesar. Šele pri vračanju domov jima je domačin v Podturnu prinesel s podstrešja prgišče tiskarskih črk prav iz Partizanske tiskarne. Po vojni so kmetje iz doline marsikaj sami »rešili« iz nekdanjih partizanskih barak na Rogu.

Avtobus se počasi vijuga skozi gozd, ki se že odeva v čudovite jesenske barve. Nenadoma in hkrati več tovarišic veselo zavpije: »Tole je naša skala! Tu smo po lestvi, spuščeni čez njo, pozimi spravljali v tiskarno papir in druge potrebščine. Kako natančno smo počistile ostanke oglja, ki smo ga dobili v rečah za plinski generator, niti smet ni smela ostati v snegu...«

Tovarištvo sodelavcev dveh največjih tiskarn na Dolenjskem

Od tod bi s Cinkarske poti po bližnji že lahko prišli do nekdanje Partizanske tiskarne, toda avtobus odsopiha še malo naprej in se potelj ustavi na nekem ovinku. Slavko Jakofčič-Slavec, ki je med vojno delal v obeh tiskarnah, ima kot junija na Goteniškem Snežniku tudi danes s seboj hčerko Darjo. Skupaj z drugimi soborci se ozira po gozdu in meni, da smo »zdaj pa že blizu«. Med neutrudljivo, lagodno hojo, podobno potepanju gobarjev po veliki hosti, polni skal in trohnečih debel, se pogovarjamo kakih dvajset minut. Med nami je tudi 13 tovarišic in tovarišev, ki so med NOB delali v tiskarni »Triglav«, nekateri pa v njej in tudi na Rogu. Z večino izmed njih sem bil letos junija na Goteniškem Snežniku. Spomine na delo v tiskarnah prepletajo izletniki z usodo tistih, ki jih danes ni med nami.

V jami za štiri stolpnice je bila varno skrita velika tiskarna

Mila odhiti za tovariši v prostrano globačo, sam pa ostanem nekaj časa nad ogromno jamo in kot da še ne morem verjeti: sem, v sredo te divje, zapuščene samote, je centralna tehnika KPS v juniju 1944 naselila veliki tiskarski stroj iz nekdanje Pavličkove tiskarne v Kočevju. Še od zloma Italije je bil skrit v gozdu nad Belico. Malo prej so Gradovi močje za novo tiskarno pripravili potrebne lesenjače. S sedmimi vozovi so stroj, črke in različno opremo iz Dolenje Brige nato prepeljali prek Ajblja in Kaptola, Ograje in Zdihovga, Turkove Drage in Knežje lipe v Stari trg ob Kolpi. Tu je partizanski transport dva dni počival, potelj pa so dragoceni tovor skozi Črnomrjen in vasico Blatnik blizu Semiča pripeljali do Podstenic in od tam po samotnih gozdnih poteh pod Babjo gorico. Za nekdanjo kočevsko tiskarno je bila po tem napornem potovanju zabrisana vsaka sled.

Tu, v tej prostrani jami, kamor bi zlahka skril vsaj tri do štiri srednje velike stolpnice, je zaživela Partizanska tiskarna. Konec julija 1944 so se v njo začeli seliti tiskarji iz grafike 13 A pri Kraljevem kamnu, nekdanje ciklostilske tehnike Urške. Od avgusta 1944 do aprila 1945 je Partizanska tiskarna v tem gozdu natisnila nad 350 različnih tiskov v skupni nakladi milijon in 991.000 izvodov. Tiskala je Ljudsko pravico, Slovenskega partizana, Našo vojsko, posebno izdajo Slovenskega poročevalca ob osvoboditvi Beograda, Našo ženo in od decembra 1944 naprej tudi Slovenskega poročevalca. Izdelovala je najrazličnejše brošures, večbarvne letake (tudi v nemškem jeziku), knjižice, izkaznice, navodila, vabila in papore, obrazce, hranilne knjižice Denarnega zavoda Slovenije, različne lepake in okrožnice. Bila je v neposredni bližini vodstva osvobodilnega gibanja in centralne tehnike, od koder je dobivala v delo zlasti veliko drobnega tiska.

Stopam v dno globeli in poslušam živahne pomenke tiskarjev. Katja Hilbert-Eta in Zina Kisovec gledata, kje so stale barake; da so bile res tu, vidim po pravokotnih ploskvah, kjer še ne raste drevje. Marta Novak z dvema sestrama, Mira Mohar z možem Jankom ter Tilka in Ljubo Tomc se čudijo zaraščeni stezam. Kje je kaj stalo takrat pred 41 leti, zanja Vlada Jordana, Borisa Kariža in Jožeta Martinčiča z ženo. Vlagalka Justa Koščak in Polonca Kovač, ki je delala v stavnicah, razlagata prijateljicam iz Triglavske, kje so vodile stopničke na »Višar-jek«, eno izmed dvojih stranišč v tiskarni. Polde Mesec-Volk, nekdanji notranji ekonom tiskarne, potoži ženi in prijateljem, kako se »nič več ne spominja podrobnosti iz tistih let«. Živ spomin neštehtih prijetnih in grenkih trenutkov v tiskarni pa je Klemen Zoran iz Hrastnika, ki je delal v stavnicah, v prostem času pa pomagal ekonomu.

»Rog ima dovolj nafte...«

»Pozimi 1945 se je ponoči zaradi prevroče dimne cevi vžgala streha iz skodel nad stavnico. K sreči sem bedel in smo ogenj hitro pogasili.«

Pozimi smo topili sneg, da smo imeli vodo. V italijansko cisterno smo lahko zbrali do 2000 litrov deževnice. Ko je poleti zmanjkalo vode, smo jo hodili iskat z lesenimi bankami v lužo blizu križišča, kjer smo prej pustili avtobus. Kuharice so jo odišavile s čaji in samo to smo smeli piti. Lestev čez skalo je bila pravcati partizanski izum, tako večje in praktično smo jo uporabljali. Pozimi je bilo snega tudi do pasu. V navadnih čevljih in modrih delavskih hlačah, ki sem jih imel v tiskarni, sem pomagal nositi meso s Cinkarske poti v tiskarno: napol živi smo se vračali vanjo, natovorjeni huje kot živali.

Ko smo dobili peč na oglje, naš plinski generator in elektriko v tiskarno, so me v stavnicah dvakrat zalivali z mlekom: zaradi plinov sem bil že nezavesten... Nova plinska peč in motor sta bila za nas velika pridobitev. Vedeli smo, da sta nam vodja centralne tehnike inž. Lojze Rojcek – Miha T. in Petrač poslala na pomoč izkušene ga mehanika Rafka Simčiča, ki jima je že prej enkrat dejal:

»Ves Rog ima dovolj nafte! Lahko si pomagamo z ogljem. V Triglavski so si ga sami skuhal...«

Tudi mi smo ga dobili, za filter v peči pa smo nasekali kock iz sveže smrekovine. Uparjena smola je sicer šla skozi ves motor, ko pa se je ohladil, se je v njem vse zlepi in ustavilo: s kaldivom smo izbijali bate. Iz Starih žag smo potem dobili novo peč. Novi filter je bil iz kamnenja...«

Zoran bi moral napisati spomine na življenje v Partizanski tiskarni; tako menim in spodbujam razgibano pripoved postavnega Zasavca. Iz knjige Jožeta Kralla o osrednjih partizanskih tiskarnah na Slovenskem vem, da so tu, v Partizanski, kljub hudim bojem z Nemci v neposredni bližini še v noči od 16. na 17. april 1945 stiskali 5000 izvodov Ljudske pravice, 17. aprila pa kot zadnje delo 5000 kosov brošurice z naslovom Pogodba med SZ in Jugoslavijo. Čeprav je propagandna komisija pri IOOF naročila, naj natisnejo kot »nujen tisk« 10.000 brošuric, tega ni bilo več mogoče uresničiti.

»Oba tiskarska stroja smo razstavili, dele na rokah znosili nad jamo, od koder so jih kmetje prepeljali nad Butoraj, kjer smo jih shranili in takoj nato na Vinici oba stroja spet sestavili...« doda Klemen Zoran.

Slavko Jakofčič-Slavec, ki je v Partizanski vodil ekspedit tiskarne, mi nariše na kosček papirja razpored barak v jami. Tako spoznam, kje so stale stavnice, centrala, strojnica in jedilnica, kje sta bila upravna baraka in Petračevo »stanovanje«. Darja Jakofčič se zanima, kako kot zadnjič na Snežniku, kje so ostanke tiskarne. Njen oče je prej našel v grmovju podstavek lepo okrašenega gašperčka; morda so ga nekoč vili v železarni na Dvoru. Darja je na zidni opeki iz nekdanje kuhinje opazila črki »R. F.«, znak obrtnika, ki je nekoč davno pred vojno kje na Dolenjskem izdelal in žgal to opeko.

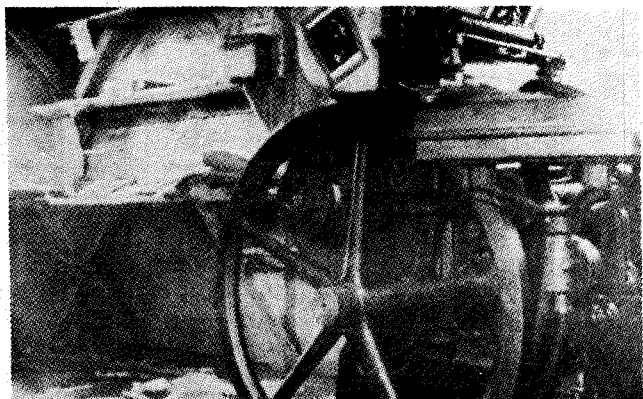
Tiskarski stroj so poganjali na roke, če ni bilo bencina

Tone Dolmin in Rudi Burrič z drugimi vred ocenjujejo kos štedilnikove plošče, Nace Gregorač-Vid pa je našel

med travo vsaj 40 centimetrov dolg železen vijak. Če dodamo k temu še nekaj kosov aluminijaste pločevine, ki leži ob starem gabru, bi bilo to vse, kar smo ta dan našli od nekdanje Partizanske tiskarne pod Babjo gorico. Slavko Krušnik-Mihec, ki je v tiskarni vodil strojnico, ne nehno zabava zbrane z domislicami in s sproščenim humorjem. Z bistrim spominom se dotika takratnih nadobnosti.

»Ob osvoboditvi Beograda smo »šnelpreso« gonili na roke, ker ni bilo bencina, samo da bi časopis čimprej prišel med ljudi«, nam pove med drugim in Klemen mu prituje, kako je to težaško delo zmucilo tiskarje. Tovarišica Eta doda, da so delali tudi po 32 ur hkrati, če je bilo potrebno. Ob smrti komandanta Staneta so tiskali časopis vso noč; v poldrugem dnevu je bil postavljen in spet tudi razmetan, da so imeli črke za nova naročila. V bunker med nekdanjo strojnico in upravno barako so ob izpraznitvi tiskarne sredi aprila 1945 shranili precej stiskane literature, obleke in hrano. »Papir bi morda še našli,« ugiba jo tiskarji, ki mi pokažejo tudi ostanke jarka, s katerim so dušili ropot pogonskega stroja, ki ga nad jamo že ni bilo več slišati.

Čas nas začne priganjati k odhodu. Nad jamo pozdravimo tovarišice, ki so nas tu počakale, in zdaj zavijemo po malo boljši poti proti avtobusu. Nežka Štrajnar, Malika Mišmaš in Darinka Jenko se smejejo šalam žensk, ki se spominjajo, kako so v tiskarni skrbeli tudi za dobro voljo. Celo miklavževali so in prijetno, čeprav skromno, proslavili novo leto in druge praznike. Med hojo preletim Kroniko partizanske tehnike; s huđomušnimi ljubezenskimi verzji jo je 1944, spisal soborec v tiskarni Slavko Krušnik-Mihec. Rovšnikova Jelka, ki je delala na malem zaklopnem stroju, še ima doma zvezčič teh izvirnih pesmic, meni pa je malo prej tovarišica Eta podarila povojni ponatis Krušnikovih veselih zbadljivk.

Mali tiskarski stroj v partizanski tiskarski postojanki

Ta dan nismo videli Urške...

Štorovke zamotijo izletnike še pred vkrcanjem v avtobus; nekateri imajo kmalu polne vrečke čvrstih gob. Vodstvo izleta se med vračanjem odloči, da bomo obiskali še Urško, nekoč največjo ciklostilno tehniko na Rogu. Pod Bazo 20 zavijemo na gozdno pot proti Kraljevemu kamnu in avtobus ostane na veliki poseki. Več kot polovica se nas poda za Slavkom Jakofčičem in Nacetom Gregoračem-Vidom, katerima se s specialkami pridruži še Tone Dolmin. Po kakih dvajsetih minutah začnemo krožiti okoli kraških globač: podobne so si kot krajcar krajcarju, vse približno enako razraščene, pa vednar – nobena ni prava! Vid se spomni, kako je ob zadnjem obisku Urške naletel še na ostanke bunkerjev, v katerih je pri tiskarjih vrhovno vodstvo upora preživelo nemško jesensko ofenzivo 1943. Može stikajo glave in ugibajo:

»Pod Kraljevim kamnom smo; kaj pa, če smo k Urški morda vendarle zavili iz napačne smeri?« Ni nas sram priznati, da nam Rog danes ni pokazal vseh steza in ne razodel vseh svojih skrivnosti. Še vedno je ves služnosten in tako prostran, da v njem po toliko letih lahko zaide tudi star partizan.

Casa je premalo, da bi razsikovali in Urško iskali še naprej, zato se vrnemo k družbi, ki čaka na poseki. Nad njo si z Vidom nabereva

mraznic, ki jih je na kupe okrog velikanskih štorov.

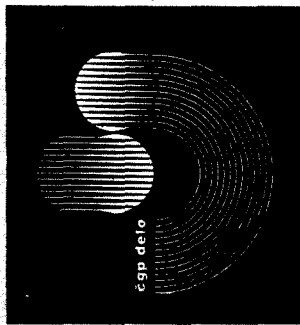
Tiskarji so presenečeni ob vsem, kar smo danes videli in slišali. Rafko Simčič pove, da je kot prerojen, ko je danes spet podoživel vse, kar je nekoč delal v centralni tehniki KPS in v Partizanski tiskarni.

Mila Sitarjevi uide prisrčen vzdih, da je spet za »deset let mlajša in da je bilo danes skratka enkratno...« Zoranu Klemenu se stoji ob spominu na veliki tiskarski stroj, ki ga je aprila 1945 v Partizanski raztavi, čez leta pa ga je videl v Muzeju revolucije, ko so ob njem stali šolarji z učiteljem. Hudo mu je, da se Petračeva napoved izpred devetih let ni uresničila: da bodo sem, pod Babjo gorico, prihajali odrasli in mladina in na kraju samem videli, kje je živila Partizanska tiskarna.

»Vse, kar smo imeli v gozdu, je propadlo. Tiskarski stroj so pozneje postavili v neresničnem okolju, čeprav so bile barake urejene,« potoži Klemen.

Kakih deset metrov od avtobusa so v blatu sivkastorjavega izsušenega kala kot nož ostro vrezani ogromni kremplji in velike šape medveda, zraven njegovih odtisov pa vidimo tudi sledove parkljarjev. Kam se je v tej hudi suši umaknila roška divjad? Še globlje v prastari gozd, kamor zdaj razen lovca in gozdarja tako redkokaj zaide človeška noga.

Tone Gošnik

ČGP DELO

Časopisno in grafično podjetje Delo

TOZD Tisk časopisov in revij
TOZD Grafična priprava
TOZD Knjižni in komercialni tisk
TOZD Grafična dodelava

61000 LJUBLJANA, Titova cesta 35

p. p. 29
Telefon (061) 315-366
Telex: 31291 yu dtlj

Predstavništvo Beograd:

Moše Pijade 12
Telefon (011) 336-094 in 335-089

Dejavnost TOZD

- stavljenje (foto, lino, mono), izdelava enobarvnih in večbarvnih filmov in klišejev
- roto-ofset časopisni in revialni tisk
- ofset in knjigotisk (eno in večbarvni)
- grafična dodelava (knjigoveznica)

Letošnji mladinski program založbe Borec ima 13 knjig Petindvajset let med mladimi slovenskimi bralci

Prav v mesecu knjige je založba Borec predstavila svoj novi mladinski program. Obsega trinajst knjig, povezanih v štiri zbirke. Od štiridesetih knjig, ki jih založba izda na leto in so pretežno dokumentarne in znanstvene, predstavlja prav ta del knjižnega programa tisto oblikovno ter vsebinsko živahnost in pestrost, ki jo celoten knjižni program potrebuje in je obenem svež prispevek k tistemu, kar potrebuje slovenski knjižni trg.

Nova je zbirka **Kurirčkove uspešnice**, v kateri bodo odslej izhajale tiste najbolj uspele knjige iz mladinskega programa založbe, ki bodo najhitreje izginile iz skladišča in iz knjižarn. Letos sta v tem okviru ponatisnjeni knjigi **Med v laseh Branka Šomna in Marjetka ve, kaj je vojna Marjete Dajčmanove**. V obeh primerih gre za prozo, ki razkriva vojna dogajanja in doživljanja obeh avtorjev.

Zbirka **Kurirčkova torbica** je letos sedmič na poti. Pri naša štiri miniaturne slikanice, edine tovrstne v Sloveniji. Najbolj so priljubljene med predšolskimi otroki. Zgodba **Srnjaček**, ki jo je napisal **Karel Grabeljšek**, govori o srečanju partizana s krhko živalco, **Dežnik**, avtorja **Voja Radoičića**, je slikanica o radostnih zgodbah v deževnem dnevu, **Moj Robot Matjaža Schmidta** je popolnoma sodobna zgodba o doma narejenem robotu, **Ela Peroci** pa je predstavila **Nino v čudežni deželi**, tisto Nino, ki je tako majhna, da je vse na tem svetu zanjo preveliko.

Temeljna zbirka mladinskega programa založbe Borec je **Kurirčkova knjižnica**. Izhaja že petindvajset let. Letos je prinesla na knjižni trg 85., 86. in 87. zvezek. **Aleksander Marodič** je poskrbel za napeto povest o slovenskem dečku,

ki je skrit v zaboju potoval iz Srbije v Ljubljano. Nosi naslov **Deček iz zaboja**. Ob dečkovi odisejdi pa zgodba prikazuje tudi ljubljanski ilegalni boj proti okupatorju. Sam avtor pravi, da ga je ta odpor v z žico obdanem mestu vedno prevzel, še posebej odpor organiziranih ilegalčkov, o katerih se vse premalo ve. To ga je spodbudilo k pisanju, da bi najmlajšim ilegalčkom postavil kamenček v temelju njihovega spomenika.

Kurja vojska Mihe Mateta bo gotovo spet privabila vrsto mladih bralcev, saj se niso pozabili njegove Bosopete družine, ki je pred leti izšla pri založbi Borec. Kurja vojska je pravzaprav nadaljevanje zgodbe. Nastopajo isti junaki, le nekaj mesecev starejši, saj se je zgodba iz poletnih preselila v zimsko počitnice. To pa je čas, ko imajo ljudje s podeželja, kjer se vse skupaj dogaja, več časa eden za drugega. S seboj nosijo svoje vrugolije, pogosto pa se srečujejo tudi s temeljnimi vprašanji, na katera iščejo odgovore. Avtor že premišlja o tretjem delu, v katerem bi svoje junake predstavil v drugačen svet, v mesto, kjer se bodo srečevali z drugačno realnostjo.

Sandi Sitar bo s knjigo **Brata Rusjan, sodi in letala** razveselil tiste mlade bralce, ki jih zanimata pionirstvo slovenskega letalstva in tehnika. Prihodnje leto slavimo stoletnico rojstva Edvarda Rusjana, ki je dvanajstletni izdelal prvi model letala, 23-letni prvič poletel skupaj s svojim bratom, 25 let pa ni dočakal, ker je s svojim letalom strmoglavil. Pisatelj je pri tej resnični pripovedi vodilo spoznanje, da je knjiga, ki je bila napisana o prvih naših letalih, ki so se dvignila s tal, že davno razprodana. Zato naj bo knjiga za novo generacijo, ki je medtem zrasla.

Kdor se odloči za nakup celotne zbirke Kurirčkova knjižnica, dobi še veliko slikanico **Bineta Roglja Kurir Tinček**. To je izbor dolgoletnih objav stripa v reviji Kurirček, katerega namen je, da bi mladim bralcem ugajal.

Zbirka **Liščki** je letos tretjič na knjižnem trgu. Afanti nosijo naslov zbrane ugarske zgodbe iz Sinkjanga na severozahodu Kitajske in Afanti je ime tudi glavnemu junaku. Kratke vesele zgodbe je iz kitajščine prevedla **Maja Gabrač. Neža Maurer** pa je tokrat s pesniško zbirko **Kadar Vanči riše** pričarala naravo in življenje v njej, otroke, živali, igre, prijateljstvo in pošten mir za vse ljudi.

Se ena imenitna knjiga je v tej zbirki – **Pravce iz Benečije**, ki jo je založba Borec izdala skupaj s Tržaškim tiskom. Knjiga že v naslovu s svojim narečenjem zadiši po Benečiji pa tudi v tridesetih zgodbah, ki govorijo o življenju na najbolj oddaljenem območju, kjer živi slovenski rod, je ohranjena sintaktična osnova Benečije, istovetni so kraji in celo hišna imena. Benečija v knjigi resnično zaživi, pravce, ki so se ohranjale iz roda v rod, pa to življenje najlaže približajo mladim bralcem.

Mladinski knjižni program Založbe Borec ima za seboj že četrto stoletje. Ves ta čas se je razvijal in se seveda še bo. Za prihodnje leto načrtujejo pet knjižnih naslovov več. Izpraznjeno skladišče in knjižne police knjižarn dokazujejo trdno zasidranost med mladim slovenskim bralstvom. Tudi cene so zmerne. Vodi jih želja, da pridejo knjige v last otrok, na njihove knjižne police in najmanjše v njihove žepe.

Živa Drole

Deček iz zaboja

Franca Mlinariča je zasliševal sam Obersturmführer Horn. Pri teh zasliševanjih je moral biti zraven tudi poročnik Wurmer kot poveljnik policije na železniški postaji, kjer je dobro poznal ljudi in okoliščine. To je zahteval Horn.

»Torej, vi še naprej trdite, da ničesar ne veste o zaboju in krompirju?« je vprašal Horn že ničkolikokrat.

»Deček,« je prekrizal roke Mlinarič, »dobro, da ni bila štoklja z dojenčkom.« To je dejal tako iskreno, da se mu je moral Horn nasmejati.

Pomignil je Wurmerju, oba sta odšla iz pisarne in pustila Mlinariča samega.

»Nekaj pripravljajo, gadi,« je pomislil Franc, ko je Horn odšel. »Morda me bodo mučili? In če bodo, ali bom vzdržal?«

»Zaradi mene! Saj te nisem jaz pripeljal.« Kuščar je izbulil oči in zašepetal:

»Poslušaj, Franc, tudi ti priznaj, da je bil v zaboju mulec, da se rešiva tega gorja. Mučili naju bodo, ubili...«

Mlinarič je napeto razmišljal. Zakaj so ju pustili sama? Kaj so hoteli s tem doseci? Da bi se izpovedal Kuščarju in priznal tisto, kar iščejo. Kaj bi imeli od tega? Tako ali tako ne bi vedeli, kaj bi mu povedal, torej je vse skupaj nesmisel. Ali pa morda prav dobro slišijo njune glasove?

Ozrl se je po uradu, toda nikjer ni ničesar opazil.

Toda imel je prav. Horn in Wurmer sta bila v sosednji pisarni in prisluškovala. Majhen, dobro skrit mikrofon v Hornovi pisarni je bil povezan z zvočnikom. Tako sta slišala celo šepetanje, s katerim je Kuščar prepričeval Mlinariča, naj prizna.

»Ti si nor,« je dejal glsno Mlinarič, »strla ti je zmedel možgane. Kaj naj si izmišljam, kaj naj bi priznal, da bi se le ti rešil. Raje priznaj, da si spet švercal...«

Hornu je bilo vsega dovolj.

»Temu Kuščarju nič več ne verjamem. Dokazano je, da se ukvarja s tihotapljenjem, deček v zaboju pa je njegova čista izmišljotina. Če bi rekel, da je bil v zaboju, bi mu prej verjel. Pravzaprav pa mi iščemo odraslega človeka, diverzanta, ilegalca, ki je zmogel pognati v zrak celo železniško postajo. Preiskavo je treba razširiti na vse železničarje.«

»Razumem,« je prikimal Wurmer, »sem že ukrepal potrebno.«

»Delajte kot veste in znate, toda ne pozabite, da je Sturmbannführer Kremser dober in obziren človek, dokler ne izgubi potrpljenja.«

»Kaj naj počnem s tema dvema?«

»Za zdaj naj ostaneta pri nas, morda ju bomo še potrebovali, zlasti Kuščarja.«

»Vpregel sem tudi policijske agente, gospod Horn, domače ljudi, ki poznajo razmere bolje kot mi.«

»Nič nimam proti, toda ne izgubljajte časa.«

Horn je vzel kapo in se napotil proti vratom.

»Že danes zvečer pričakujem vaše poročilo,« je dejal Wurmerju, »če pa se ne čuti-te sposobnega, prosim, povejte iskreno, da bom preiskavo zaupal kakšnemu od naših častnikov?«

»Ne, pustite to meni. To je moje področje, jaz sem odgovoren zanj.«

»Upam, da se zavedate svoje odgovornosti!« Wurmerju ni bilo lahko.

Vedel je, da se Horn ne šali.

Če mu ne uspe in ne najde Lacija, potem lahko pričakuje vse najslabše: da konča svojo kariero v kakšni enoti na vzhodnem bojišču.

Zavrtel je telefon in ukazal, naj se mu javi šef policijskih agentov ljubljanskega redarstva Vili Zlemp, ki je poslal v smrt že mnoge rodoljube.

»Kaj mislite vi, gospod

Zlemp, o teh dveh železničarjih, o Kuščarju in Mlinariču?«

»Dajte mi ju v pest, pa bom iz njiju iztisnil dušo in vam potem povedal, kaj mislim o njiju.«

Wurmerju so se taki ljudje gabili. Toda bili so jim potrebni, brez njih se ni dalo, zato so jih uporabljali za najbolj umazane naloge.

»To ne pride v poštev,« ga je zavrnil Wurmer, »o tem odloča nadporočnik Horn in ne jaz. Prepričan je, da je Kuščar bolj sumljiv.«

»Vsi so sumljivi, gospod Wurmer. Treba jih je mučiti, in potem bodo že zapeli.«

»Vi raje organizirajte nadzorstvo na železniški postaji, tam je pravo komunistično leglo.«

»To sem že organiziral, toda nemogoče je vse nadzirati.«

»Prav imate,« se je zamislil Wurmer. »Kaj predlagate?«

»Da midva zaslišiva Kuščarja po moji metodi. Ni nujno, da za to ve gospod Horn. Pravzaprav pa njega zanima le končni rezultat preiskave.«

»Končno imate prav,« se je strinjal Wurmer in ukazal, naj zapornika Kuščarja pripeljejo na zaslišanje.

Franca Mlinarič je mirno sedel pred pisalno mizo, kot da bi se čudil, zakaj ga vse to sprašujejo.

»In zakaj, gospod, mi ne verjame? Zame so predpisali sveti, odkar sem v službi pri železnici, se ni še nikoli zgodilo, da bi jih kršili. Res nisem vedel, kaj je v zaboju.«

»Vaš kolega Kuščar trdi drugače.«

»On lahko trdi, kar hoče, toda če je dejal, da sem vedel, kaj je v zaboju, potem laže.«

»Zakaj bi lagal on in ne vi?«

»To presodite sami.«

Horna je malo vznemirjala Mlinaričeva mirnost. Kuščar je bil povsem drugačen: živčen, prestrašen, pri preiskavi v njegovi hiši so našli celo skladišče zalog, s katerimi je na črno trgovala njegova žena.

»Kuščar trdi, da je bil v zaboju deček.«

Potem je pomislil na Jankca in Zdenko, na ženo, na tovariše. »Vzdržal bom,« je obljubil sam sebi, »mora vzdržati!«

Potem so se odprla vrata, nekdo je vstopil in obstal za njim. Mlinarič je napol mišiče in čakal, da se bodo po njem vsuli udarci.

»Franc!«

Obrnil se je in zagledal Kuščarja, kako stoji ob zidu in trepeče.

»O, glej, glej, koga vidim!« se je porogljivo nasmehnil Mlinarič... »Saj ti si le še napol živ!«

»Franc, ne igray se z glavo, mar ne vidiš, kam si naju spravil. Lepo sem ti dejal, da me ne vmešavaš v to. Miren človek sem, pokorno izvršujem vse ukaze, spoštujem oblast.«

»Zakaj mi to pripoveduješ?«

»In komu naj... zaradi tebe sem tukaj.«

Slovenski Ikar

Stara zgodba pripoveduje o začetnikih letenja, očetu Dedalu in sinku Ikaru, da sta zgradila ptičjim podobna krila in poletela z njimi v svobodo. Ker pa se je Ikar hotel povzpeti višje in višje, je naposled omahnil v globino. Prvi letalec je postal tudi prva žrtev letenja.

Tako pripoveduje zgodba. Tako pa je bilo tudi z Edvardom Rusjanom.

Zjutraj tistega usodnega dne, 9. januarja 1911, je nasmejan pristopil k svojemu letalu.

»Bolje bi bilo, da bi ne letel,« so domačini svarili Merčepa. »Lahko mu še preprečiš.«

Toda Merčep ni rekel ne, in tako se je Edo povzpел v letalo.

Množica se je strnila okoli vzletnega prostora, glava pri glavi je bila tudi po vsem bregu od Save do stare trdnjave.

Edo je preskusil motor. Petdeset konjskih moči je hrupno naznanilo, da so pripravljene.

Tedaj pa je Edo nenadoma ugasnil motor in skočil iz letala.

»Kaj pa je, ne bo letel?«

Ne, na to možnost ni Edo niti pomislil. Vendar pa se je spomnil Jožetovih skrbi zaradi žičnih povezav in jih je šel preskusit pod krilo. Zdelo se mu je, da je vse, kot mora biti.

Znova je sedel v letalo in si je pritrdil krmilne vezi.

»Letel bo, letel!«

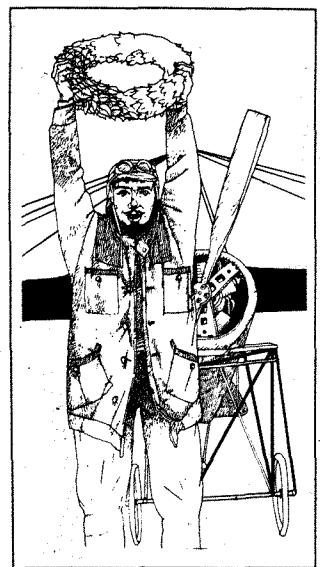
Edo je pogledal Merčepa. Merčep je pomahal. Edo se je nasmehnil in dodal motorju več plina. Ko so se vijačni listi zliili v blesteč zrak, je dal možem ob repu znak. Izpustili so ga in letalo je kar poskočilo od tal.

»Ne bi ga smel pustiti,« so nekateri še očitali Merčepu.

»Zdaj je za svarila prepozno,« so opozarjali drugi. »Zdaj za pilotovo srečo držite pesti!«

Letalo se je hitro vzpenjalo. Ko se je znašlo nad savskim bregom, ga je prvič oplazil udarec močnega vetra. Vztrepetalo je, toda Edo ga je kar pustil, da se je naprej samo umaknilo navalu zraka, nato pa ga je spet naravnal.

Zdaj je usmeril letalo prek Save, ki se je bleščala pod

njim med vsem tekom skozi mesto in tja do bližnjega izliva v Donavo. Dvignil se je še kakšnih sto metrov visoko in je sklenil to višino obdržati. Motor je enakomerno predel, z vetrom v tem delu poleta ni bilo težav, in Edo se je tedaj spomnil lastnih besed:

»Človek ob rojstvu nima kril, a če mu uspe leteti, ali ni to največja sreča!« Ljudem tam spodaj je ne-

dvomno pokazal dovolj; v Beogradu je bilo pred njim že nekaj poskusov letenja, vendar nihče ni zmozel pravega poleta. Edo bi se lahko že vrnil, a je letel dalje, dokler ni preletel Save. Nad drugim bregom je obrnil v velikem zavoju in se je počasi vračal.

»Rekel sem vam, da sta moje letalo in pilot v njem najboljša!« se je navdušil Merčep. »Vi pa ste me tako plašili. Pa zdaj pogledajte ptico pod nebom, kako leti!«

S krmiljem na telesu, v letalu, ki se mu je odzivalo na vsak migljaj, je bil Edo zares kakor ptica.

Že je dosegel savski breg na tej strani. Spustil se je na višino dvajsetih metrov in tedaj ga je pozdravilo vzklikanje in ploskanje navdušene množice. Preden ji je utegnil odzdraviti, pa ga je oplazil nov zračni udarec. Letalo je sunkovito vztrepetalo.

»Samo še malo!« je spodaj vzkliknil Merčep. »Samo še malo, pa bo srečno pristal!«

Tam zgoraj je skušal Edo znova naravnati letalo. Tedaj pa je z grozo opazil, da krmila ne prijemljejo več. Vezi od njih na pilotovo telo so postale ohlapne.

Spodaj je množica kriknila. Naslednji hip je pilot tudi sam zagledal, kaj je bil vzrok njenega strahu: žice so popustile, letalo se je odtrgalo krilo! Vijak je še grabil v zrak, toda strto letalo je omahnilo v globino...

Edo je silno zavpil. V tem kriku je bil upor nepolnih petindvajsetih let življenja, ki se ne bo moglo nadaljevati.

Edov krik je zamrl pod razbitinami letala na savskem bregu. Tako se je uresničila davna pripoved o Ikaru, njegovem letenju in padcu.

Pesem, ki zveni že štirideset let

Enajstega maja 1945, na rosnem pragu svobode, je v prekipajočem Novem mestu Adamov Franc, poverjenik za kulturo pri mestnem odboru OF, dobil nalogo, naj na mitingu čez tri dni nastopijo tudi pevci. In res so 14. maja v še porušnem domu kulture pod vodstvom Toneta Marklja zapeli Polde Cigler, Mirko Drenovec, Ferdo Gernedel, Dominik Bratož, Slavko Strajnar, Vili Skok in Drago Šproc. Kmalu nato so skupaj s kvintetom Šramel nastopili na mitingu v Straži, kamor so se odpeljali z železniško drezino.

Takrat in nikoli pozneje niso vprašali, ali je treba na proslavo peš ali z vozom, s tovornjakom ali sanmi, ali bo po nastopu malica ali ne. Skromnost, ljubezen do lepe slovenske pesmi in spoštovanje do njenega kulturnega poslanstva so jih združile v čvrsto pevsko družino. Vrste prvega poveljnega okteta v Novem mestu so se nato hitro povečale z novimi pevci, okoli 1950, predvsem z bršljijskimi železničarji in z drugimi navdušenci. Na predlog Martina Pavlina in zveze borcev je moški pevski zbor leta 1947 povzel ime po narodnem heroju in velikem dolenjskem humanistu, priljubljenem vaterinarju Dušanu Jerebu-Stefanu. Zbor, ki se je dotlej uveljavil že na vrsti nastopov, naj bi tudi s poimenovanjem po

enem izmed vodilnih dolenjskih revolucionarjev gojil partizansko narodno in umetno pesem. Ohranjanje in prenašanje izročil NOB je postalo ena njegovih dragocenih osrednjih nalog.

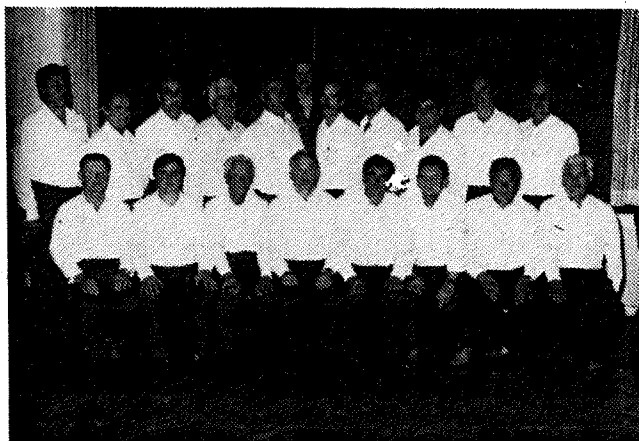
Brez njih ni bilo odkrito skoraj nobeno spominsko obeležje v občini

Jerebovci v teh dolgih štirih desetletjih niso zatajili; ostali so zvesti svetlemu liku svojega vzornika in uglednega komuniste. Z ne- nehmim delom so rasi, brez vsakega plačila prihajali dvakrat na teden na vaje in se v 40 pevskih sezonah naučili več kot 250 pesmi.

Njihovo ime je začelo odmevati po Dolenjskem in Sloveniji. Vabili so jih na pevske festivale v Maribor, Kranj, Krško, Črnomelj in drugam. Trdinova nagrada, srebrni znak OF in red republike z bronastim vencem, priznanja JLA in vrsta javnih pohval ter drugih priznanj so zunanji znaki uveljavljanja, ki so ga jerebovci utrjevali iz leta v leto. V tretjem desetletju obstoja je zbor imel najboljšo glasovno zasedbo, ki je žela med poslušalci posebno pohvalo. Lovro Hafner, Matija Tomc, Pavel Kernjak in drugi skladatelji so mu posvetili nekaj svojih skladb kot izraz laskavega priznanja za doseženo kakovost. V Novem mestu, na Dolenjskem in v Posavju, drugod po Sloveniji in v tujini je zbor v štirih desetletjih imel 125 samostojnih koncertov, 1360 nastopov na proslavah in akademijah, več kot 640-krat pa je nastopil na žalnih slovesnostih in drugje. Skoraj ni večjega kraja na širšem Dolenjskem, kjer ne bi poznali novomeških pevcev. Peli so tudi udeležencem gozdarskih de-

lovnih brigad, mladini na progi Brško-Banoviči in Šamac-Sarajevo, graditeljem avtomobilske ceste, na partizanskem Rogu in na slovenskem Koroskem.

Pevske revije v nekdanjem domačem okrožju, na Brankovem kolu v Novem Sadu in Sremskih Karlovcih, na fruškogorskem Zmajevcu in Petrovaradinski trdnjavi so ponesle ugled dolenjskih pevcev po Jugoslaviji. Peli so na velikih srečnih partizanskih brigad in divizij, na obletnicah enot NOV in vsa leta tudi na pevskem taboru v Šentvidu pri Stični. Vabili so jih v tovarne, društva in številne proslave po vsej pokrajini. Iz leta v leto, kot da pojo poklicni pevci! Dolgoletni rudi zborovodji Tonetu Marklju gre glavna zasluga, da je zbor dosegel izjemno strokovnost v nastopanju, zgledno vpetost in da se je ves predal zlahtni pevski kulturi, pri tem pa vedno vneto in zavedno sodeloval v kulturnem življenju mesta in pokrajine. Segava, prešerna in tudi otožna pesem je predvsem po zaslugi nadarjenega pedagoga Toneta Marklja in požrtvovalnega dela vseh članov zbora pripeljala jerebovce med najboljše amaterske pevske

Pevci moškega pevskega zbora Dušan Jereb slavijo štirideset let uspešnega obstoja. Širša Dolenjska jih dobro pozna, saj so v pokrajini priljubljeni kot »partizanski pevski zbor«, ki se je prvič oglasil 14. maja 1945 v takrat še porušnem novomeškem domu kulture.

zbore v Sloveniji. Nekaj let za Tonetom Markljem je zbor vodil prof. Franc Milek, za njim pa do lani prof. Čorbič iz Karlovca. Do prihoda sedanjega pevovodje prof. Janeza Klobučarja je v vmesnem času skrbel za obstoj zbora Vili Skok, razen Draga Sproca še živeči član prvega novomeškega okteta iz pomladi 1945.

Zbor doživlja zadnje mesece pravcati prerod. Dviga se

strokovno in vse kaže, da so delavci Novoteksa, ki so pred dvema letoma prevzeli pokroviteljstvo nad jerebovci, ravnali zelo prav, ko so zboru ponudili tovariško roko in sodelovanje. Skupaj s tekstilci iz Laboda so omogočili priprave za jubilejni koncert, na katerem so jerebovci hkrati s pevci pobratene Grafike 28. oktobra slavili svoj praznik lepe pesmi.

Tone Gošnik

Iz mednarodne borčevske dejavnosti

Skupno sporočilo ANPI in ZZB NOVJ

Kot smo že poročali, je prišla v Beograd na povabilo ZZB NOVJ delegacija vsedržavnega združenja partizanov v Italiji. Vodil jo je Arrigo Boldrini, predsednik Anpija, med člani pa je bil tudi predsednik deželnega združenja za Furlanijo-Julijsko krajino Federico Vincenti.

Delegaciji sta si izmenjali mnenja o tekoči širši aktivnosti na notranjem in mednarodnem področju. Zlasti so si borci izmenjali poročila o pripravah na svetovno borčevsko srečanje. Dosedanje dvostranske odnose so ocenili kot uspešne, pri čemer so posebno poudarili dobro regionalno in lokalno sodelovanje obeh držav in njunih organizacij, ki že dlje časa prinaša koristne rezultate in prispeva k bogatjenju celotnega sodelovanja med ANPI in ZZB NOV.

Delegaciji sta hkrati poudarili še pomen osimskih sporazumov (letos je njihova desetletnica) kot pomembnega faktorja v razvoju diplomatskih in prijateljskih odnosov med državama.

Tako naša kot italijanska borčevska delegacija sta izrazili zaskrbljenost nad položajem v svetu, nad razmerami v mednarodnih odnosih, nad oboroževalno tekmo, ki prehaja v vesolje, nad številnimi lokalnimi spopadi in vse težjim položajem dežel v razvoju. Borci obeh delegacij so menili, da je potrebna večja in vsestranska podpora prizadevanjem Organizacije združenih na-

rodov za reševanje akutnih vprašanj sodobnega sveta.

Borčevski organizaciji ZZB NOV in ANPI, ki predstavljata simbol osvobodilnega boja narodov dveh dežel, obsojata vse oblike terorizma, vključujoč državnega, saj so žrtve vedno nedolžni ljudje. Terorizem, so zapisali v skupnem sporočilu, ovira pozitivno reševanje mednarodnih problemov in ustvarja nestrpne odnose ter sumnjice nja med državami in narodi. Pozdravili pa so pripravljenost velikih sil za začetek pogovorov, za reševanje problemov popuščanja napetosti, pri čemer so poudarjali vlogo mednarodne skupnosti kot celote – v procesu utrjevanja miru in prijateljstva med narodi. Ponovno so imenovali neuvrščeno kot enega od pomembnih dejavnikov v mednarodnih odnosih.

Z vsemi temi skupnimi stališči so se člani obeh delegacij še enkrat zavzeli za nadaljevanje aktivnega delovanja za utrjevanje trajnega in stabilnega miru. Pri tem se oboji zavedajo tudi obveznosti, ki izhajajo iz sklepnega dokumenta konference borčevskih organizacij o varnosti, razorožitvi in sodelovanju v Evropi, ki je bila lani v Beogradu.

Kot prispevek k vsem tem mirovnim pobudam in prizadevanjem sta organizaciji sklenili obuditi predlog za sklic predstavnikov borčevskih organizacij sredozemskih dežel.

B. Ž.

Katalonski obisk

Ta teden se je v Sloveniji na povabilo RK SZDL mudila delegacija centralnega komiteja katalonske komunistične partije. Na željo obiskovalcev so se sestali tudi s predstavniki Zveze združenj borcev, kjer je tekla beseda o narodnoosvobodilnem bo-

ju jugoslovanskih in slovenskega naroda ter o vlogi in mestu ZZB NOV v povojni jugoslovanski družbi.

Gostje so v teh pogovorih izrazili občudovanje do našega osvobodilnega boja in aktivnosti ZZB NOV, hkrati pa so ugotavljali, da jih je

kar sram, da začenjajo resneje pregledovati svojo preteklo zgodovino in se spominjati boja njihovega naroda proti fašizmu šele zadnja leta, čemur je v do- bršnji meri krivo dolgo obdobje Franka na oblasti v Španiji.

B. Ž.

Borci in mladina na Čreti

V soboto so se zbrali na Čreti na Dobrovljah borci in aktivisti NOB ter mladinci iz žalske in moziške občine. Počastili so spomin na prvo frontalno bitko 1. štajerskega bataljona, ki je bila 25. in 26. oktobra 1941. leta. Na proslavi je govoril prvoborec in udeleženec bitke Ludvik Zupanc-Ivo, v enote TO Zalec so sprejeli 43 mladincev prostovoljcev, ter predali prapor 1. savinjskega bataljona najboljši enoti TO Zalec, ki bo nadaljevala izročila tega bataljona.

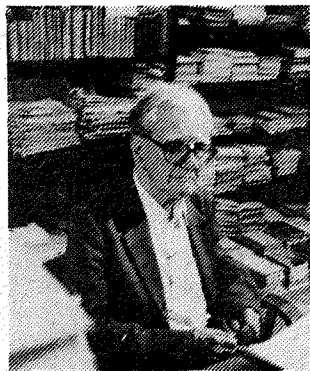

Med govorom prvoborca in udeleženca bitke na Čreti Ludvika Zupanca-Iva.

Tone Tavčar

Portret Frana Zwittera

Ob 80-letnici uglednega slovenskega znanstvenika in akademika prof. dr. Frana Zwittera je na pobudo Arhivskega društva Slovenije Viba film posnel dokumentarni filmski portret Frana Zwittera. Scenarij sta napisala prof. dr. Janko Pleterski in prof. dr. Peter Vodopivec, film je posnel Janez Verovšek, razen njegovih posnet-

kov so v filmu uporabljeni arhivski posnetki iz let 1946 do 1953, ki so jih posneli snemalci Metod Badjura, France Cerar, Anton Smeh, Edo Ribarič in drugi. Zvok je posnel France Velkavrh, obdelal pa Matjaž Janežič. Režiser filma je Milan Ljubčič. Portretiranec v filmu predstavi v enem dnevu od jutra do večera svojo življenjsko pot od zgodnjih otroških let do jeseni življenja.

Spremljamo ga od dijaških let na gimnaziji v Novem mestu, prek univerze v Ljubljani, na Dunaju in Parizu do profesorjskih let na klasični gimnaziji v Ljubljani, docenture na Filozofski fakulteti, okupacije, sodelovanja v OF, konfincije, do odhoda v partizane, kjer je bil direktor Znanstvenega inštituta pri IOOF-edinstvene znanstvene ustanove v okupirani Evropi. Iz Bele krajine ga pot pelje v Beo-

grad, kjer je delal v Inštitutu za mednarodna vprašanja pri Ministrstvu za zunanje zadeve, sodeloval v skupini strokovnjakov za mejna vprašanja na mirovni konferenci v Parizu od julija do oktobra 1946. V Ljubljano se je vrnil zadnje dni leta 1947 in s 1. januarjem prevzel mesto profesorja za zgodovino novega veka na Filozofski fakulteti. Njegovo plodno življenje je usmerjeno na znanstveno, pedagoško in publicistično področje. Med številnimi funkcijami, ki jih je opravljal, velja omeniti, da je bil rektor ljubljanske Univerze ter predsednik Slovenske maticе.

Zanimivo je, da so pozorni opazovalci arhivskega gradi-

va, katerega del, ki zadeva demonstracije v Ljubljani leta 1953, bo to prvič objavljen, med demonstranti videli tudi dr. Zwittera. Poleg portretiranja so pri snemanju sodelovali pesnik Jože Udovič, zgodovinar prof. Janko Jarc iz Novega mesta, prof. dr. Janko Pleterski, Zwitterov študent Bojan Stih, dr. Bogo Grafenauer in drugi.

Arhivsko gradivo sta dala na voljo Viba film in Arhiv Slovenije. Pobudniki tega filmskega portreta – slovenski arhivarji – bodo v kratkem priredili posebno projekcijo, ki bo posvečena življenjskemu jubileju portretiranca.

Viba film Ljubljana

Že tradicionalno dobro sodelovanje

Okoli 120 nekdanjih borcev in bork Zapadnodolenjskega odreda in 9. SNOUB-Kočevske se je v soboto, 26. oktobra, zbralo na tovariškem srečanju v prostorih osnovne šole na Mirni na Dolenjskem, v občini Trebnje. Prišli so tudi predstavniki domicilnih občin, delovnih organizacij trebanjske občine, lovskih družin Mirna in Šentrupert ter učenci osnovne šole na Mirni, ki so gostom prikazali pester, lep kulturni program. Navzoče je pozdravil, med drugimi, predstavnik 18. divizije Dušan Gorkič, nato pa je predsednik odbora skupnosti borcev Zapadnodolenjskega odreda in 9. brigade Lojze Bele-Tičko govoril o delu odbora v letošnjem letu in o načrtih za prihodnje. V prvi vrsti je omenil dobro sodelovanje borcev z osnovnimi šolani na Mirni, na Gabrovki in v Šentrupertu pri ohranjanju izročil NOB med šolsko mladino. Borci 9. brigade imajo že tradicionalne prijateljske stike z občani v Gorskem kotaru; tako so člani odbora letos obiskali tamkajšnje skupinsko grobišče padlih borcev 9. brigade. Obudili so spomin na hude, večdnevne boje bigade z ustaši iz oporišča v Vrbovskem decembra 1943. V teh bojih je padlo 11 borcev, 33 pa je bilo ranjenih. Skupinsko grobišče so letos nanovo uredili občani Srpskih Moravic, za kar jim gre posebna zahvala vseh borcev 9. SNOUB-Kočevske.

Na sobotnem srečanju je tekla beseda še o monografiji Zapadnodolenjskega odreda avtorja Velimira Kraševca-Igorja. (Ordred je bil ustanovljen 25. 6. 1942 in je obstajal do 14. septembra 1943, ko je glavni štab NOV in POS ustanovil iz odreda novo – 9. brigado.) Monografija je izšla v 2.500 izvodih. Govorili so o zbiranju dokumentarnega gradiva o bojni poti 9. brigade. To po ena od nalog novega odbora skupnosti borcev, ki so ga izvolili na srečanju. Podelili so tudi priznanja posameznim borcem, ponovno pa bodo pregledali – zaradi pripomb, izrečenih v razpravi – predloge za podelitev priznanj še drugim borcem.

Lojze Štradič

tv-15 naš TOVARIŠ

TV-15 je oznaka za kurirsko postajo, ki je bila najdlje v vasi Občice v dolini med Dolenjskimi Toplicami in Semičem

Za razvijanje vrednot narodnoosvobodilnega boja in revolucije je TV-15 prejel nagrado vstaje slovenskega naroda za leto 1978 – Časopisni svet TV-15 naš tovariš: DUŠAN BENKO, RASTKO BRADARSKA, MILAN FILIPIČ, TONE GOŠNIK, MARIJAN LAH, FRANCE PEROVŠEK (predsednik sveta), ZORKA PERŠIČ, VANDA ŠKODNIK, STANE ŠKRABAR, JULKA TAJNIKAR, DRAGO VRESNIK. Glavni urednik: ZVONE KRŽIŠNIK; Odgovorni urednik: VIKTOR KONJAR; Novinarji – uredniki: ŽIVA DROLE – TV-15 za mladino; BOJAN KUNTARIČ – notranja politika; MILENKO STRAŠEK – reportaža; BOJANA ŽOKALJ-JESIŠ – naša organizacija; Lektorica-redaktorica: KATJA HVALA; Tehnični urednik: DRAGO SETNIČAR; Tajnica uredništva: MARA OKORN; Telefon uredništva: 327-780; Telefon uprave: 317-049 – Uprava in naročniški oddelki: Moše Pijade 24, p. p. 598, 61001 Ljubljana – Letna naročnina 1.100 din, posamezna številka v prosti prodaji 30 din – Tekoči račun: Založba Borec, Ljubljana, Miklošičeva 28 – Rokopisov in fotografij ne vračamo – Po mnenju sekretariata za informacije IS SR Slovenije štev. 421/72 od 12. 4. 1974 se za TV-15 ne plačujejo temeljnega davka od prometa proizvodov – Korektura in tisk: CGP Delo, Ljubljana, Titova 35